

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Επιστήμες της Αγωγής - Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση με την χρήση των ΤΠΕ
(e-Learning)».

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Σχολική Εξαε : Διερεύνηση των κοινωνικών και
ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου
Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο
ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ*

ΚΑΨΑΛΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

Επιβλέπων καθηγητής: Ευάγγελος - Ιωάννης Παπαβασιλείου

Ρέθυμνο, Ιούλιος 2018

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Επιστήμες της Αγωγής - Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση με την χρήση των ΤΠΕ
(e-Learning)».
[Αριθμ. ΦΕΚ 635 τ.Β΄/9.3.2016]**

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος ΠΜΣ:

Καθηγητής Αναστασιάδης Παναγιώτης

Πανεπιστήμιο Κρήτης – Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών
επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού
Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό
εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ***

ΚΑΨΑΛΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

Υπέθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.

© Πανεπιστήμιο Κρήτης, ΠΤΔΕ,ΕΔΙΒΕΑ, 2018

Το Π.Τ.Δ.Ε του Πανεπιστημίου Κρήτης και ειδικότερα το Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α, διατηρεί το δικαίωμα της χρήσης και αναπαραγωγής της παρούσας εργασίας για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς.

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Καψαλάκης Μιχαήλ

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ευάγγελος - Ιωάννης Παπαβασιλείου

Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Παναγιώτης Αναστασιάδης

Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Γιώργος Φιλιπούσης

Διδάκτορας Πανεπιστημίου Κρήτης

Ρέθυμνο, Ιούλιος 2018

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

«Στην οικογένειά μου»

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Περίληψη

Σήμερα η τεχνολογία έχει σημειώσει αλματώδη ανάπτυξη και είναι διαθέσιμη σχεδόν παντού γύρω μας. Ως εκ τούτου, είμαστε σε θέση να τη συναντήσουμε, καθώς και να την αξιοποιήσουμε, όχι μόνο στην προσωπική μας ζωή, αλλά και μέσα στη σχολική τάξη.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των κοινωνικών και ψυχολογικών μεταβολών, έπειτα από τη διδακτική αξιοποίηση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, μέσω του ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» στο Ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο.

Το 2/Θ Δημοτικό Σχολείο Σίβα, τη σχολική χρονιά 2017-2018, συμμετείχε στην ανάπτυξη και υλοποίηση διαθεματικών δραστηριοτήτων συνεργατικής οικοδόμησης της γνώσης από απόσταση, μέσω διαδραστικών τηλεδιασκέψεων, μεταξύ άλλων δυο ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων, στα πλαίσια του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018», του Εργαστηρίου Προηγμένων Μαθησιακών Τεχνολογιών στη Δια Βίου και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α.) του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από το Φεβρουάριο μέχρι τον Ιούνιο του 2018 και το δείγμα ήταν 8 μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του 2/Θ Δημοτικού Σχολείου του Σίβα. Αναφορικά με την μεθοδολογία έρευνας, επιλέχθηκε η ποιοτική προσέγγιση καθώς πρόκειται για έρευνα δράσης και το ερευνητικό εργαλείο αποτέλεσαν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις των μαθητών πριν και μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Στη συνέχεια, ακολούθησε επεξεργασία των δεδομένων μέσω της ανάλυσης περιεχομένου και προέκυψαν τα ερευνητικά αποτελέσματα.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαφάνηκε ότι η διαδραστική τηλεδιάσκεψη αποτελεί δυναμικό εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού, με σημαντικά οφέλη στην κοινωνικοποίηση, στην ενσυναίσθηση, στην αυτοεκτίμηση και στην ψυχολογική ενίσχυση των μαθητών, οι οποίοι μορφώνονται σε ένα κοινωνικά περιορισμένο και με μειωμένα ερεθίσματα σχολικό περιβάλλον, όπως είναι αυτό του ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου.

Λέξεις – Κλειδιά:

Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη, Κοινωνικοποίηση, Ψυχοκοινωνιολογική Επιστήμη, Ολιγοθέσιο Σχολείο.

Μιχαήλ Καμάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Abstract

Today, technology has grown rapidly and is available almost everywhere around us. Therefore, we are able to meet it as well as to use it, not only in our personal life, but also in the classroom.

The aim of the present survey is to study the social and psychological changes, after the didactic use of the interactive teleconference, through the distant educational research program "ODYSSEUS" at the lowgrade Primary School.

The Lowgrade Primary School of Siva, during the school year 2017-2018, participated in the development and implementation of cross-cultural collaborative distant learning activities through interactive teleconferences, among which two elementary primary schools within the framework of the "ODYSSEAS 2018" program of Laboratory of Advanced Learning Technologies in Lifelong Learning and Distant Education (EDI.BEA) of the Pedagogical Department of the University of Crete.

The survey was conducted from February to June 2018 and the sample was 8 pupils of the two last classes of the Lowgrade Primary School of Siva. Concerning the methodology of research, a qualitative approach was chosen as it is an action research and the research tool was the semi-structured interviews of students before and after the implementation of the program. Subsequently, data was processed through content analysis and research results were obtained.

The results of the research showed that interactive teleconferencing consists a powerful tool for the teacher and has significant benefits to socialization, empathy, self-esteem and psychological enhancement of students, who are educated in a socially limited and scarcely stimulating school environment, such as that of the Lowgrade Primary School.

Keywords:

Distance learning, Interactive Teleconferencing, Socialization, Psycho-Sociological Science, Multigrade School.

Μιχαήλ Καμάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Περιεχόμενα.....	vii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	ix
Κατάλογος Πινάκων	x
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xi
1 Εισαγωγή.....	1
1.1 Τοποθέτηση του προβλήματος	1
1.2 Σκοπός της εργασίας	1
1.3 Μεθοδολογία της εργασίας	1
1.4 Λόγοι επιλογής του θέματος και σημασία της εργασίας.....	2
1.5 Η δομή της εργασίας	2
1.6 Σύνοψη	3
2 ΤΠΕ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	4
2.1 Εισαγωγή	4
2.2 Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση	4
2.3 Εξ αποστάσεως εκπαίδευση	5
2.3.1 Η σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	5
2.4 Τηλεδιάσκεψη	10
2.5 Η Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη (ΔΤ)	11
2.6 Πρόγραμμα Οδυσσέας.....	13
2.7 Το Παιδαγωγικό Πλαίσιο του Προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ».....	14
2.7.1 Το Παιδαγωγικό Μοντέλο	15
2.7.2 Σχεδιασμός Σταδίων Μεθοδολογικής	17
2.7.3 Σχεδιασμός Μοντέλου Επικοινωνίας.....	18
2.7.4 Ο Σχεδιασμός της Αρχιτεκτονικής Χωροθέτησης της Τάξης.....	19
2.7.5 Το Εκπαιδευτικό Υλικό.....	20
2.8 Σύνοψη	21
3 ΤΟ ΟΛΙΓΟΘΕΣΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	22
3.1 Εισαγωγή	22
3.2 Το ολιγοθέσιο σχολείο στην Ελλάδα	22
3.3 Το ολιγοθέσιο σχολείο στον κόσμο.....	23
3.4 Τα χαρακτηριστικά του ολιγοθέσιου.....	25
3.5 Η Κοινωνική διάσταση του ολιγοθέσιου Σχολείου.....	26
3.6 Σύνοψη	27
4 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	29
4.1 Εισαγωγή	29
4.2 Η Κοινωνικοποίηση	29
4.2.1 Σχολική κοινωνικοποίηση.....	30
4.3 Η Ψυχοκοινωνιολογική Επιστήμη.....	30
4.4 Σύνοψη	32
5 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	33
5.1 Γενική Περιγραφή	33

5.2	Σκοπός και Στόχοι της Έρευνας.....	33
5.3	Ερευνητικά Ερωτήματα.....	34
5.4	Χρονική περίοδος διενέργειας της έρευνας.....	34
5.5	Είδος έρευνας	34
5.6	Μέσα συλλογής δεδομένων.....	34
5.7	Το δείγμα της έρευνας και σχολείο φοίτησης.....	35
5.8	Κωδικοποίηση δεδομένων.....	36
5.9	Περιορισμοί.....	38
5.10	Σύνοψη.....	38
6	ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	39
6.1	Εισαγωγή.....	39
6.2	Παρουσίαση- Συζήτηση Των Αποτελεσμάτων Των Αρχικών Απόψεων Των Μαθητών.....	40
6.2.1	1ος Άξονας: Κοινωνική Επάρκεια	40
6.2.2	2ος Άξονας: Σχολική Επάρκεια	45
6.2.3	3ος Άξονας: Συναισθηματική Επάρκεια	49
6.2.4	4ος Άξονας: Αυτοαντίληψη	52
6.2.5	5ος Άξονας: Τηλεδιάσκεψη	53
6.2.6	6ος Άξονας: Διάφορα.....	58
6.3	Παρουσίαση- Συζήτηση Των Αποτελεσμάτων Των Τελικών Απόψεων Των Μαθητών.....	59
6.3.1	1ος Άξονας: Κοινωνική Επάρκεια	59
6.3.2	2ος Άξονας: Σχολική Επάρκεια	63
6.3.3	3ος Άξονας: Συναισθηματική Επάρκεια	66
6.3.4	4ος Άξονας: Αυτοαντίληψη	69
6.3.5	5ος Άξονας: Τηλεδιάσκεψη	70
6.3.6	6ος Άξονας: Διάφορα.....	74
6.4	Σύνοψη	74
7	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	74
7.1	Συμπεράσματα.....	74
7.2	Επίλογος.....	79
8	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
	Ξενόγλωσση.....	80
	Ελληνόγλωσση.....	87
	Παράρτημα Α: « Ερωτήσεις συνέντευξης πριν την έναρξη των τηλεδιασκέψεων ».....	92
	Παράρτημα Β: «Ερωτήσεις συνέντευξης μετά το τέλος των τηλεδιασκέψεων».....	93
	Παράρτημα Γ: «Εικόνες»	94

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Σχήμα 1: Τα βασικά χαρακτηριστικά της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης (Anastasiades, 2008)	14
Σχήμα 2: Τα Στάδια Διδασκαλίας (Η Πυραμίδα της ΔΤ) (Anastasiades, 2003; 2006; 2008; 2010)	17
Σχήμα 3: Το προτεινόμενο μοντέλο επικοινωνίας (Anastasiades, 2003; 2008; 2010)	18
Σχήμα 4: Η αρχιτεκτονική της αίθουσας τηλεδιάσκεψης (Anastasiades, 2003; 2008; 2010)	19

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Αναλογία μαθητών δασκάλων στο Ολιγοθέσιο Σχολείο.	23
Πίνακας 2: Δείγμα Έρευνας.....	35
Πίνακας 3: Δείγμα έρευνας αρχικών συνεντεύξεων.....	35
Πίνακας 4: Δείγμα έρευνας τελικών συνεντεύξεων.....	36
Πίνακας 5: Κωδικοποίηση Έρευνας	39

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Συνομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
Τ/Δ	Τηλεδιάσκεψη
ΤΠΕ	Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας
ΕξΑΕ	Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση
ΔΤ	Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη
Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α.	Εργαστηρίου Προηγμένων Μαθησιακών Τεχνολογιών στη Δια Βίου και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

1 Εισαγωγή

1.1 Τοποθέτηση του προβλήματος

Στις μέρες μας, δεν είναι λίγες οι φωνές που ακούγονται για τις ελλείψεις και την αναποτελεσματικότητα του ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, τόσο σε επίπεδο γνώσεων, όσο και στην Ψυχοκοινωνική Προσαρμογή των μαθητών του. Η παρούσα εργασία προσπαθεί να ερευνήσει αν υπάρχουν Ψυχοκοινωνικές ελλείψεις και αν αυτές έχουν τη δυνατότητα να εξαλειφθούν μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με την μέθοδο της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης.

Η τηλεδιάσκεψη, και συγκεκριμένα η Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη, αποτελεί μια καινούρια και υπό εξέταση εκπαιδευτική μέθοδο και τρόπο διδασκαλίας των εκπαιδευτικών. Αποτελεί μέσο της τεχνολογίας, το οποίο μπορεί να συμβάλλει στο άνοιγμα του σχολείου σε κοινωνικά περιβάλλοντα και σε περιβάλλοντα μάθησης. Ακόμη, το μέσο αυτό μπορεί να ενισχύσει την κοινωνική διαπραγμάτευση και κριτική θέαση των σύγχρονων τοπικών βιογραφιών του μικρόκοσμου γύρω από την σχολική τάξη (Anastasiades, 2007). Επιπλέον, δύναται να καλλιεργήσει πνεύμα της συνεργασίας, ενσυναίσθηση και κουλτούρα της καθημερινής διαβούλευσης με άλλες νοοτροπίες, στάσεις, συμπεριφορές και γνώμες (ibid).

1.2 Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας είναι η μελέτη των κοινωνικών και ψυχολογικών μεταβολών που προκύπτουν από τη διδακτική αξιοποίηση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, μέσω του ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «Οδυσσέας», στο Ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο.

1.3 Μεθοδολογία της εργασίας

Η έρευνα διεξήχθη από το Φεβρουάριο μέχρι τον Ιούνιο του 2018. Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν δύο ημι-δομημένες συνεντεύξεις μαθητών (πριν και μετά) που συμμετείχαν στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018» και προέρχονται από το Ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο του Σίβα.

Πρόκειται για μια εφαρμοσμένη εκπαιδευτική έρευνα δράσης, η οποία είναι συγχρονική, επιτόπια και χαρακτηρίζεται ως ποιοτική. Η επεξεργασία των δεδομένων γίνεται με την τεχνική της Ανάλυσης Περιεχομένου.

Τα δυο βασικά ερευνητικά ερωτήματα ήταν τα εξής:

- Ποιο το κοινωνικό και ψυχολογικό προφίλ των μαθητών στο Ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο πριν την διδακτική αξιοποίηση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, μέσω του ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «Οδυσσέας»;
- Η διδακτική αξιοποίηση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, μέσω του ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «Οδυσσέας», επηρέασε το κοινωνικό και ψυχολογικό προφίλ των μαθητών;

Οι απόψεις των μαθητών κατηγοριοποιήθηκαν σε 6 βασικούς άξονες, οι οποίοι είναι:

1ος Άξονας: Κοινωνική Επάρκεια

2ος Άξονας: Σχολική Επάρκεια

3ος Άξονας: Συναισθηματική Επάρκεια

4ος Άξονας: Αυτοαντίληψη

5ος Άξονας: Τηλεδιάσκεψη

6ος Άξονας: Διάφορα

1.4 Λόγοι επιλογής του θέματος και σημασία της εργασίας

Μέσα από την παρούσα Διπλωματική Εργασία θα διαφανεί αν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο εφαρμόζεται εξ αποστάσεως, μέσω Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης, έχει τη δυνατότητα να ασκήσει επίδραση σε κοινωνικές και ψυχολογικές δεξιότητες που έχουν αναπτύξει οι μαθητές ενός Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου.

1.5 Η δομή της εργασίας

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης του εννοιολογικού και θεωρητικού πλαισίου στο οποίο οικοδομήθηκε η έρευνα. Στο δεύτερο μέρος γίνεται μια λεπτομερή παρουσίαση και μια αναλυτική ερμηνεία των ερευνητικών αποτελεσμάτων.

Τα πρώτα κεφάλαια της εργασίας αναφέρονται στο θεωρητικό πλαίσιο, στο οποίο στηρίχθηκε η έρευνα. Συγκεκριμένα, στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις ΤΠΕ και στην εκπαίδευση και παρουσιάζεται η μεθοδολογία του προγράμματος «Οδυσσέας». Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για το ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο και για τα χαρακτηριστικά του σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους γίνεται ανάλυση της κοινωνικοποίησης στο Δημοτικό Σχολείο.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στη μεθοδολογία της έρευνας. Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο αναφέρονται τα βασικά συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα που διεξήχθη.

1.6 Σύνοψη

Στο εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο, έγινε μια πρώτη τοποθέτηση και διατυπώθηκε το πρόβλημα που θα επιχειρήσεις να ερευνήσεις η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία. Διατυπώθηκαν τόσο ο γενικός σκοπός όσο και οι στόχοι που επιδιώκει ο ερευνητής να επιτύχει. Ακόμη, έγινε αναφορά στη μεθοδολογική προσέγγιση που επέλεξε να υιοθετήσει στην έρευνα που πραγματοποίησε. Επιπλέον, διατυπώθηκαν οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε το συγκεκριμένο θέμα προς διερεύνησης και μελέτη και τέλος παρουσιάστηκε η διάρθρωση της εργασίας. Βάσει της δομής αυτής, στο επόμενο κεφάλαιο ακολουθεί το θεωρητικό μέρος της εργασίας

2 ΤΠΕ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε να προσδιορίσουμε ορισμένους βασικούς όρους που θα συναντήσουμε στην πορεία της εργασίας. Οι όροι αυτοί είναι:

- Οι ΤΠΕ στην εκπαίδευση
- Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση
- Η τηλεδιάσκεψη
- Η διαδραστική τηλεδιάσκεψη
- Το πρόγραμμα «Οδυσσέας»
- Το παιδαγωγικό πλαίσιο του προγράμματος «Οδυσσέας»

2.2 Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση

Στη σημερινή εποχή του διαδικτύου, της ευρυζωνικότητας και του καταγισμού της ψηφιακής πληροφορίας, το σχολείο διαδραματίζει ένα πρωταγωνιστικό ρόλο προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες μιας εποχής που μεταβάλλεται με ταχύτατους ρυθμούς (Φλουρής & Πασσιάς, 2005).

Η έκρηξη των ΤΠΕ και του διαδικτύου έχουν δημιουργήσει νέα δεδομένα στο χώρο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ΕξΑΕ), μεταβάλλοντας σημαντικά το περιβάλλον επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με την αξιοποίηση σύγχρονων και ασύγχρονων περιβαλλόντων μάθησης (Paulsen, 2003; Anastasiades, 2005). Ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται η τεχνολογία στην ΕξΑΕ προκαλεί προβληματισμούς, καθώς πολλές φορές η έμφαση δίνεται περισσότερο στους διαθέσιμους τεχνολογικούς πόρους και σε μικρότερο βαθμό στις παιδαγωγικές προϋποθέσεις ενός περιβάλλοντος μάθησης (Kozma, 2001; Αναστασιάδης, 2006; Λιοναράκης, 2006). Ο Bates (1995:12) υποστηρίζει ότι μια σωστά οργανωμένη και προετοιμασμένη από τον εκπαιδευτικό διδασκαλία έχει τη δυνατότητα να αντισταθμίσει την απουσία μέσω της τεχνολογίας. Όμως, από την άλλη, θεωρεί ότι τα τεχνολογικά μέσα δεν έχουν τη δυνατότητα να καταστήσουν μια μη σωστά σχεδιασμένη διδασκαλία καλή. Επομένως, είναι λογικό ότι η επίτευξη των στόχων επηρεάζεται από το σχεδιασμό της διδακτικής μεθοδολογίας και όχι από τον τύπο της τεχνολογίας που

χρησιμοποιείται για να μεταδοθούν πληροφορίες (Λιοναράκης, 2006). Επομένως, προτεραιότητα του εκπαιδευτικού οφείλει να είναι η σωστή χρήση της διαθέσιμης τεχνολογίας, και όχι η άκριτη εισαγωγή της χωρίς σχέδιο και χωρίς διδακτικούς σκοπούς και στόχους.

2.3 Εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Ο όρος εξ αποστάσεως εκπαίδευση σχετίζεται με ένα πολυδιάστατο εκπαιδευτικό φαινόμενο, το οποίο παρουσιάζει δυσκολίες τόσο στην περιγραφή όσο και στην οριοθέτησή του. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της μεθόδου εκπαίδευσης, φαίνεται ήδη από το όνομά της, δηλαδή, είναι η απόσταση ανάμεσα στο διδάσκοντα και στο διδασκόμενο, καθώς σύμφωνα με τον Keegan (1996) ανταποκρίνεται καλύτερα στην έννοια που καλείται να χαρακτηρίσει.

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχει καταγραφεί με μια σειρά έγκυρων και αποδεκτών ορισμών (Barker, Frisbie, & Patrick, 1989; Garrison & Shale, 1987; Holmberg, 1977; Moore, 1973; 1990; Peters, 1973; Γκιόσος, Μαυροειδής & Κουτσούμπα, 2008· Λιοναράκης, 2001β), οι οποίοι με γενικές περιγραφές δίνουν το περίγραμμα και επεξηγούν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ο ορισμός που δίνει ο Keegan (1996), σύμφωνα με τον Borje Holmberg (2000), «περικλείει ξεκάθαρα και αναμφίβολα τα χαρακτηριστικά εκείνα που ανήκουν και προσδιορίζουν αυτό που σήμερα ονομάζεται εξ αποστάσεως εκπαίδευση» τα οποία είναι:

- η απόσταση που χωρίζει τον διδάσκοντα από τον διδασκόμενο,
- η παρεμβολή του εκπαιδευτικού οργανισμού στη μαθησιακή διαδικασία,
- η χρήση τεχνικών μέσων,
- η εξασφάλιση αμφίδρομης επικοινωνίας,
- η δυνατότητα συναντήσεων και
- το γεγονός ότι πρόκειται για βιομηχανοποιημένη μορφή εκπαίδευσης.

2.3.1 Η σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Στη διεθνή βιβλιογραφία (Barbour & Reeves, 2009. Zandberg, & Lewis, 2008. Clark & Smith, 2005), οι αναφορές στην εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση περιέχουν όρους, όπως: ‘Distance learning’, ‘Electronic learning’, ‘On line learning’, ‘Mobile learning’,

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

‘Hybrid learning’, ‘Virtual learning’, ‘Virtual schools’, ‘Cyber schools’, ‘Homeschooling’, παρουσιάζοντας την άμεση σχέση της τεχνολογίας με την εκπαιδευτική διαδικασία.

Σύμφωνα με τις Μίμινου και Σπανάκα (2013), όταν γίνεται αναφορά στη σχολική εξΑΕ πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι αφορά κυρίως σε τρεις μορφές:

α) στην Αυτοδύναμη σχολική εξΑΕ, η οποία παρέχει ολοκληρωμένα προγράμματα πλήρως αναγνωρισμένα και ταυτόσημα με το συμβατικό σύστημα εκπαίδευσης, με διαφορές στο είδος του εκπαιδευτικού υλικού και της επικοινωνίας. Στην περίπτωση που αυτή η μορφή εκπαίδευσης παρέχεται μέσω του διαδικτύου σε τηλεσυναντήσεις σύγχρονης ή ασύγχρονης επικοινωνίας, τότε γίνεται λόγος για τα εικονικά σχολεία, όπως λειτουργούν στην Αμερική και στην Αυστραλία.

β) στη Συμπληρωματική σχολική εξΑΕ, η οποία ακολουθεί τις μεθόδους της αυτόνομης, λειτουργεί όμως ενισχυτικά και παράλληλα με το συμβατικό σχολείο. Η συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να αφορά είτε στην παρακολούθηση μεμονωμένων μαθημάτων για συγκεκριμένους λόγους είτε σε συνεργασίες σχολείων μέσα από τα σχολικά δίκτυα με σκοπό την ολοκλήρωση κάποιων εργασιών και τη συμμετοχή σε τηλεδιασκέψεις διαφόρων μαθησιακών αντικειμένων.

γ) στη Μεικτή/ Πολυμορφική /Συνδυαστική εκπαίδευση, η οποία συνιστά μια όσο το δυνατό καλύτερη όσμωση μεταξύ συμβατικών τρόπων μάθησης και εξ αποστάσεως διαδικτυακών μορφών εκπαίδευσης με στόχο την ουσιαστική αλληλεπίδραση. Γενικότερα, παρατηρούμε ότι υπάρχει μια τάση ανάπτυξης της σχολικής εξΑΕ υπαγορευμένης από τις οικονομικές δυνατότητες, τις κοινωνικές επιταγές και τις τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής προκειμένου να καταργηθεί η απόσταση και να ενσωματωθούν απομονωμένες περιοχές με στόχο μια εξατομικευμένη, ευέλικτη και εξειδικευμένη εκπαιδευτική διαδικασία και εν τέλει μάθηση (Μίμινου & Σπανάκα 2013).

Στην Ελλάδα, οι προσπάθειες συμπληρωματικής εφαρμογής της πραγματοποιούνται κυρίως για ερευνητικούς σκοπούς από ερευνητές, εκπαιδευτικούς ή από ιδιωτικά σχολεία (Ψαλλιδάς & Μανούσου, 2011, Παπαθανασίου & Μανούσου, 2011). Η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια συμπληρωματικής δευτεροβάθμιας εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λειτούργησε πιλοτικά για τους ομογενείς μαθητές με στόχο την ενίσχυση και αναβάθμιση της ελληνομάθειάς τους και υλοποιήθηκε από το Εργαστήριο

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ) του Πανεπιστημίου Κρήτης (Αναστασιάδης, 2014).

Άλλα προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που εφαρμόστηκαν στον ελλαδικό χώρο είναι τα παρακάτω:

Το πρόγραμμα «Οίκαδε» (1999-2013) που είχε στόχο να συνδέσει Έλληνες μαθητές διαφορετικών σχολείων από την Ελλάδα, την Κύπρο και την ομογένεια (Αναστασιάδης, Χαμπιαούρης & Ελευθερίου, 2002) προκειμένου να συμβάλλει στην καλλιέργεια πνευματικών και πολιτιστικών δεσμών μεταξύ τους. Οι ερευνητικές προσπάθειες εστίασαν στην προστιθέμενη αξία της σύγχρονης επικοινωνίας των μαθητών και υποστηρίχθηκε ότι η μάθηση εκτυλίσσεται τόσο σε γνωστικό όσο και σε κοινωνικό - συναισθηματικό επίπεδο, με την άμεση διαπραγμάτευση και τη δημιουργία φιλικού κλίματος (Τσατσαρώνη, 2009). Επιπλέον, διευκολύνεται η ενεργοποίηση των κινήτρων για απόδοση μέσα στην τάξη, καθώς και των κοινωνικών κινήτρων για θετική αναγνώριση, καλή εικόνα της ομάδας προς τα έξω και αλληλοϋποστήριξη, ισχυροποιώντας με τον τρόπο αυτό την απήχησή τους στις σχολικές κοινότητες που υλοποιήθηκαν (Χαραμπιούρης, Ράπτης, Αναστασιάδης & Ράπτη, 2004). Φορέας Υλοποίησης του Προγράμματος «Οίκαδε» είναι η τράπεζα Κύπρου.

Το πρόγραμμα «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» (2000-2018) που θέτει ως κεντρικό σκοπό την παιδαγωγική αξιοποίηση της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης σε Δημοτικά σχολεία της Κύπρου (ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2000-2003) (Anastasiades, 2003) και της Ελλάδας (2004-2018). Στο συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα γίνεται εκτενέστερη αναφορά στη συνέχεια της παρούσας εργασίας

Το πρόγραμμα της Τήλου: Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου με τη στήριξη του Δήμου Τήλου διεξήγαγε τα πρώτα μαθήματα εκπαίδευσης από απόσταση στην Ελλάδα. Οι εκπαιδευτές βρίσκονταν στη Ρόδο και οι εκπαιδευόμενοι στην Τήλο, ένα μικρό νησί του Αιγαίου πελάγους. Η διδασκαλία πραγματοποιούνταν μέσω διαδικτύου. Ο ελληνικός στρατός συνεισέφερε δυναμικά, καθώς προσέφερε μεταφορά της ομάδας από τη Ρόδο στην Τήλο με ελικόπτερο (<http://www.rhodes.aegean.gr/sxedia>).

Το πρόγραμμα ΣΧΕΔΙΑ: Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού 86 υπολογιστές τοποθετήθηκαν σε 46 ολιγοθέσια σχολεία σε 32 μικρά νησιά του Αιγαίου. Το πρόγραμμα

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

διεξήχθη το 1999 και χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Αιγαίου. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι αυτή ήταν η πρώτη επίσημη πρωτοβουλία στην Ελλάδα και από τις πρώτες στην Ευρώπη, όπου ένας επίσημος φορέας, όπως το Υπουργείο, αναγνωρίζει τη σημασία των ολιγοθέσιων σχολείων και εμπιστεύεται τις ΤΠΕ για τη βελτίωση των συνθηκών στα σχολεία αυτά. Στα παραδοτέα αυτού του προγράμματος είναι και ο διαδικτυακός τόπος, ο οποίος παρέχει στους εκπαιδευτικούς πλούσιο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο ανανεώνεται συνεχώς (www.rhodes.aegean.gr/sxedia).

Το πρόγραμμα MUSE: Το έργο αυτό στόχευε στη δημιουργία ενός προγράμματος ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης δασκάλων. Το πρόγραμμα ήταν σχεδιασμένο να καλύψει όλες τις ανάγκες των δασκάλων των ολιγοθέσιων σχολείων προκειμένου να βελτιώσουν την διδακτική τους δραστηριότητα στην τάξη. Η εκπαίδευση βασίστηκε στη χρήση εφαρμογών ΤΠΕ για τη βελτίωση της εκπαίδευσης στο ολιγοθέσιο σχολείο, αλλά και όλων των απόψεων της σχολικής ζωής. Η ανάπτυξη μιας εκπαιδευτικής πλατφόρμας επέτρεψε συνεχή εκπαίδευση και υποστήριξη των εκπαιδευτικών των ολιγοθέσιων σχολείων.

Μεταξύ των στόχων του έργου ήταν η δημιουργία μιας παρεμβατικής μελέτης για την διδασκαλία σε κάποιες χώρες της Ευρώπης και η προώθηση της επικοινωνίας μεταξύ απομακρυσμένων ολιγοθέσιων σχολείων και της υπόλοιπης εκπαιδευτικής κοινότητας

(www.ellinogermaniki.gr/ep/muse).

Το πρόγραμμα DIAS: Αυτό το πρόγραμμα έχει ως στόχο να αναπτύξει μία διαδικασία ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης και να αξιοποιήσει προηγμένες δορυφορικές τεχνολογίες στη διαδικασία της επιμόρφωσης. Το πρόγραμμα βασίστηκε στην εντατική συνεργασία ειδικών εκπαίδευσης, ειδικών τεχνολογίας, δασκάλων, ειδικών στις τηλεπικοινωνίες και στηρίχθηκε στις δορυφορικές τηλεπικοινωνίες. Το «ΔΙΑΣ» στόχευσε στην:

- Παροχή ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης για τους δασκάλους των ολιγοθέσιων σχολείων, εφαρμόζοντας τις δυνατότητες των δορυφορικών τηλεπικοινωνιών.
- Βελτίωση των επαγγελματικών δεξιοτήτων των δασκάλων των ολιγοθέσιων σχολείων και ανάπτυξη της ικανότητάς τους να χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ.
- Εκπαίδευση των δασκάλων προκειμένου να αναλάβουν το ρόλο του εισηγητή, έτσι ώστε να διευκολύνουν την τοπική κοινωνία και τη σχέση της με τις ΤΠΕ

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

(www.ellinogermaniki.gr/ep/dias).

Το πρόγραμμα NEMED: Αυτό το πρόγραμμα είναι εν εξελίξει και εστιάζει στην ανάπτυξη ενός δικτύου σχολείων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με σκοπό την επικοινωνία, καθώς και την ανταλλαγή εμπειριών, γνώσης και μεθοδολογιών.

Ένας από τους πλέον σημαντικούς στόχους είναι η καταγραφή και η σύγκριση των υπάρχουσών πολιτικών που αφορούν τα ολιγοθέσια σχολεία στην Ευρώπη και η ανάπτυξη μίας σειράς από προτεινόμενες νέες πολιτικές, οι οποίες θα παρουσιαστούν ως τμήμα της τελικής έκθεσης του προγράμματος.

Εντός του πλαισίου των δραστηριοτήτων του δικτύου, συμπεριλαμβάνεται και μία έρευνα με θέμα τις ανάγκες στα ολιγοθέσια σχολεία η οποία διεξάγεται σε όλες τις χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Μία φιλική για τον χρήστη εκπαιδευτική πύλη έχει αναπτυχθεί στο διαδίκτυο και στοχεύει να είναι ο πυρήνας του δικτύου και να διευκολύνει την επικοινωνία, την επιμόρφωση και την ανταλλαγή ιδεών και υλικού. Η διεύθυνση της πλατφόρμας είναι: www.nemed-network.org

Το πρόγραμμα RURAL WINGS – Τα Φτερά της Γνώσης:

Τα Φτερά της Γνώσης είναι ένα φιλόδοξο, μεγάλης κλίμακας, διεθνές ερευνητικό έργο που υλοποιείται στον τομέα των δορυφορικών επικοινωνιών.

Προτείνει την ανάπτυξη ενός προηγμένου τεχνολογικού περιβάλλοντος μάθησης με την χρήση ευρυζωνικών δικτύων που παρέχονται από δορυφορική σύνδεση τύπου DVB-RCS (Digital Video Broadcasting - Return Channel through Satellite - Ψηφιακή Εκπομπή Βίντεο με Δορυφορικό Κανάλι Επιστροφής), που σημαίνει αμφίδρομη δορυφορική σχέση.

Η σύνδεση αυτή σε συνδυασμό με επίγεια ασύρματα δίκτυα θα δώσει την ευρυζωνική επικοινωνία σε ένα μεγάλο αριθμό εκπαιδευομένων σε μεγάλης έκτασης αγροτικές περιοχές, όπου η ευρυζωνικότητα είναι πολύ δύσκολη, ακριβή ή ανύπαρκτη.

Η σχέση αυτή θα χρησιμοποιηθεί για την εκπαίδευση επαγγελματιών στις αγροτικές περιοχές, ώστε να προωθηθεί η εξοικείωση των πολιτών με τις σύγχρονες Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και παράλληλα να δημιουργηθεί μια νέα ψηφιακή κουλτούρα.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Οι χρήστες ενθαρρύνονται να δώσουν τη δική τους συμβολή στις εφαρμογές που προτείνονται και να βοηθήσουν στην ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών στις οποίες ζουν. Συνολικά 125 πιλοτικές θέσεις θα εγκατασταθούν σε 13 Ευρωπαϊκές χώρες και στην Αφρική.

Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα «eTwinning», είναι μια από τις σημαντικότερες προσπάθειες σε αυτό το πλαίσιο η οποία ξεκίνησε τη λειτουργία της το 2005 και προωθεί τη σχολική συνεργασία στην Ευρώπη, μέσω της χρήσης των ΤΠΕ, παρέχοντας υποστήριξη, εργαλεία και υπηρεσίες προκειμένου να διευκολύνει τα σχολεία να διαμορφώσουν βραχυπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες συνεργασίες σε οποιοδήποτε μάθημα (Κεραμιδά & Ψιλλέλης, 2005). Η Κεντρική Υπηρεσία Στήριξης λειτουργεί υπό το European Schoolnet, μία διεθνή συνεργασία 33 Ευρωπαϊκών Υπουργείων Παιδείας, που αναπτύσσει μάθηση για σχολεία, καθηγητές και μαθητές σε ολόκληρη την Ευρώπη (Αναστασιάδης, 2014).

2.4 Τηλεδιάσκεψη¹

Ο όρος τηλεδιάσκεψη (Videoconferencing) αναφέρεται στην επικοινωνία σε πραγματικό χρόνο (real time) μέσω ήχου (audio), κινούμενης εικόνας (live video) και δεδομένων (Data) ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα απομακρυσμένα σημεία (Reed & Woodruff, 1995· Alexander et al., 1999· Chandler and Hanrahan, 2000· Suthers, 2001· Gibson και Cohen, 2003). Ο όρος τηλεδιάσκεψη (Videoconferencing) δεν πρέπει να συγχέεται με την υπηρεσία μονόδρομης μετάδοσης δεδομένων (Webcasting) που αξιοποιείται για να μεταδοθούν ομιλίες σε πραγματικό χρόνο από το internet (Haga & Kaneda, 2005· Μπαλαούρας και Σκιαδέλλη, 2006). Ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία σε μια τηλεδιάσκεψη προσθέτει η ανταλλαγή δεδομένων (αρχεία, παρουσιάσεις, γραφικά κλπ.) (Brown, 2001; Finn, Sellen, & Wilbur 1997; Andrews, T. & Klease, G. 1998), αλλά και η δυνατότητα διαμοιρασμού των κοινών εφαρμογών ανάμεσα σε απομακρυσμένους χρήστες (Güerer, et al., 1999).

Όταν η Τηλεδιάσκεψη πραγματοποιείται μεταξύ δύο απομακρυσμένων σημείων, γίνεται λόγος για την τηλεδιάσκεψη σημείο προς σημείο, ενώ, όταν η σύνδεση επιτυγχάνεται

---

¹ Αναστασιάδης Π (2007). Η Διδακτική Αξιοποίηση της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης στο Σύγχρονο Σχολείο: Κοινωνικό - Επικοινωνιακή Προσέγγιση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ) *Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*, Αθήνα 23-25 Νοεμβρίου 2007.

ανάμεσα σε περισσότερα των δύο σημείων, γίνεται λόγος για τηλεδιάσκεψη σημείο προς πολλά σημεία. Βέβαια, θα πρέπει να αναφερθεί ότι τηλεδιάσκεψη γίνεται σε αίθουσες τηλεδιάσκεψης που έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα, αλλά γίνεται και σε άλλους χώρους της δικής μας επιλογής, όπως είναι για παράδειγμα το σπίτι ή το γραφείο. Βέβαια για να γίνει στους χώρους αυτούς είναι απαραίτητο να υπάρχει πρόσβαση στο κατάλληλο λογισμικό.

2.5 Η Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη (ΔΤ)

Η συμπληρωματική ΕξΑΕ καθιστά δυνατή την παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης σε ένα μεγάλο φάσμα ενδιαφερομένων (Βασάλα, 2005). Η Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη (ΔΤ) – Interactive Videoconferencing (IVC)- αποτελεί ένα σημαντικό τεχνολογικό μέσο το οποίο υπό παιδαγωγικές και κοινωνικές προϋποθέσεις μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στο άνοιγμα του σχολείου σε ευρύτερα κοινωνικά και μαθησιακά περιβάλλοντα, να ενθαρρύνει την κοινωνική διαπραγμάτευση και την κριτική θέαση των σύγχρονων τοπικών βιογραφιών του μικρόκοσμου που περιβάλλει τη σχολική τάξη, να καλλιεργήσει το πνεύμα της συνεργασίας, την αναγκαιότητα της ενσυναίσθησης και την κουλτούρα της καθημερινής διαβούλευσης με άλλες νοοτροπίες, στάσεις, συμπεριφορές και αντιλήψεις (Anastasiades, 2007).

Η ΔΤ μπορεί να αξιοποιηθεί είτε για τη δημιουργία συνεργατικών περιβαλλόντων από απόσταση (Anastasiades, 2003; Thurston, 2004) είτε για τη σύνδεση των τάξεων με ειδικούς (McCombs et al., 2007) είτε για να εκπαιδευτούν οι μαθητές που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην υγεία τους (Hill, 2004).

Για να επιτευχθεί μια διαδραστική τηλεδιάσκεψη, απαιτούνται παιδαγωγικές αλλά και τεχνολογικές προϋποθέσεις. Οι παιδαγωγικές αφορούν το μεθοδολογικό πλαίσιο σχεδιασμού και οργάνωσης μια διδασκαλίας από απόσταση σε πραγματικό χρόνο, τη διδακτική μεθοδολογία, τα διδακτικά σενάρια, τις δραστηριότητες κλπ. Είναι σημαντικό η διδακτική μεθοδολογία να προβαίνει στη δημιουργία των απαραίτητων συνθηκών για ενεργή συμμετοχή του εκπαιδευομένου στη διαδικασία που θα έχει τη δυνατότητα κριτικής επεξεργασίας της πληροφορίας και μετουσίωσής της σε γνώση (Ally, 2004).

Η τηλεδιάσκεψη κάτω από τις κατάλληλες παιδαγωγικές προϋποθέσεις συμβάλλει στο να βελτιωθεί το περιβάλλον της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

εκπαιδευτικούς και εκπαιδευόμενους (Kerrey & Isakson, 2001· Latchem, 2002). Εντούτοις, μια τηλεδιάσκεψη δεν μπορεί να έχει τα ίδια χαρακτηριστικά και τα ίδια αποτελέσματα με την «πρόσωπο με πρόσωπο» διδασκαλία, γεγονός που αποδεικνύεται και από την έρευνα που διεξάγεται. Παρά το γεγονός ότι η τηλεδιάσκεψη υποστηρίζει την αμφίδρομη μετάδοση ήχου, εικόνας και δεδομένων σε πραγματικό χρόνο, φαίνεται να μη δημιουργεί την αίσθηση της διαπροσωπικής σχέσης και επαφής, η οποία παρατηρείται σε περιβάλλοντα «πρόσωπο με πρόσωπο» διδασκαλίας (Collins, 1991· Bonk et al., 1998· Schweizer et al., 2003), καθώς οι συμμετέχοντες δε μοιράζονται έναν κοινό, τρισδιάστατο χώρο. Βλέπουν μόνο αυτό που προβάλλει η κάμερα και οι μη λεκτικές ενδείξεις δεν είναι σαφείς (Bruce, 1996).

Ένας βασικός παράγοντας που προκαλεί επιπρόσθετες δυσκολίες, είναι το γεγονός αδυναμίας των συμμετεχόντων για αξιοποίηση της «συνειδητοποίηση του βλέμματος». Μπορεί να υπάρχει οπτική επαφή, αλλά ο ένας δεν μπορεί να κοιτάξει τον άλλον στα μάτια (Angiolillo et al., 1997). Για αυτό το λόγο σήμερα η έμφαση δίνεται στην κατασκευή συστημάτων τηλεδιάσκεψης με ζωντανή και υψηλής ευκρίνειας εικόνα (Anastasiades, 2007).

Ο διδάσκων σε μια τηλεδιάσκεψη θα πρέπει να αναπτύξει νέες δεξιότητες και να δώσει έμφαση στην φιλικότητά του σε σχέση με τους εκπαιδευόμενους στις απομακρυσμένες αίθουσες, στην κίνηση του σώματος, στις εκφράσεις που έχει το πρόσωπό του (Whittaker and O'Connail, 1997), ενώ παράλληλα θα πρέπει να εμπλουτίσει την διδασκαλία του με συμμετοχικές τεχνικές και συνεργατικές δραστηριότητες σε ομάδες τόσο στην τοπική όσο και στην τάξη που παρακολουθεί από απόσταση (Anastasiades, 2007) για να καλυτερεύσει η «κοινωνική παρουσία»

Οι πρώτες μελέτες σχετικά με τη μαθησιακή αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής χρήσης της τηλεδιάσκεψης, φανερώνουν μια κριτική διάθεση σε σχέση με τις μεγάλες προσδοκίες που καλλιεργούνται (Motamedi, 2001). Σχετικές με το θέμα έρευνες αναφέρουν ότι οι συμμετέχοντες της απομακρυσμένης αίθουσας στην τηλεδιάσκεψη είχαν διαφορετική ποιότητα μάθησης συγκρινόμενοι με εκείνους που συμμετείχαν στην τοπική αίθουσα (Knipe & Lee, 2002). Από τεχνολογικής πλευράς, η ποιότητα στον ήχο (Byers, Hilgenberg and Rhodes, 1999) και στην εικόνα επηρεάζει σημαντικά την αποτελεσματικότητα των τηλεδιασκέψεων αυτών (Hearnshaw, 2000· Khan and Hirata,

2001). Τα τελευταία χρόνια, η εξέλιξη των συστημάτων τηλεδιάσκεψης, η συνεχής αναβάθμιση των τεχνολογιών μετάδοσης εικόνας και ήχου και η ανάπτυξη ευρυζωνικών δικτύων, βελτιώνουν αισθητά τις τεχνολογικές προϋποθέσεις για να οργανωθούν τηλεδιασκέψεις (Αναστασιάδης κ. ά., 2009).

Η τεχνολογική διαμεσολάβηση που λαμβάνει χώρα σε μια τηλεδιάσκεψη, μεταβάλλει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο διεξάγεται μια διδασκαλία και επηρεάζει σημαντικά θέματα σχεδιασμού, οργάνωσης και υλοποίησής της (Αναστασιάδης, 2008). Παράλληλα, απαιτεί την υιοθέτηση νέων ρόλων και την απόκτηση πρόσθετων δεξιοτήτων τόσο από τους διδάσκοντες όσο και από τους διδασκόμενους. Με την έννοια αυτή, ο σχεδιασμός μια εκπαιδευτικής τηλεδιάσκεψης είναι ιδιαίτερα απαιτητικός σε σχέση με μια πρόσωπο με πρόσωπο διδασκαλία (Health & Halznagel, 2002). Οι Berge και Mrozowski (2001), οι οποίοι μελέτησαν εκπαιδευτικές τηλεδιασκέψεις από το 1990 μέχρι το 1999, συμπέραναν ότι το πιο σημαντικό στοιχείο για την επιτυχία μιας τηλεδιάσκεψης δεν ήταν η χρησιμοποιούμενη τεχνολογία, αλλά η διδακτική μεθοδολογία που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από τους εκπαιδευτικούς.

2.6 Πρόγραμμα Οδυσσέας

Φορέας υλοποίησης του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» είναι το Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Κρήτης και ειδικότερα το Εργαστήριο Προηγμένων Μαθησιακών Τεχνολογιών στη Δια Βίου και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α), και τελεί υπό την αιγίδα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας της Ελλάδας (Αναστασιάδης, 2017).

Σκοπός του προγράμματος είναι η ανάπτυξη και η υλοποίηση διαθεματικών δραστηριοτήτων συνεργατικής οικοδόμησης της γνώσης από απόσταση μέσω διαδραστικών τηλεδιασκέψεων μεταξύ δημοτικών σχολείων.

Βασικοί στόχοι του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα (<http://www.edc.uoc.gr/~odysseas/>) είναι:

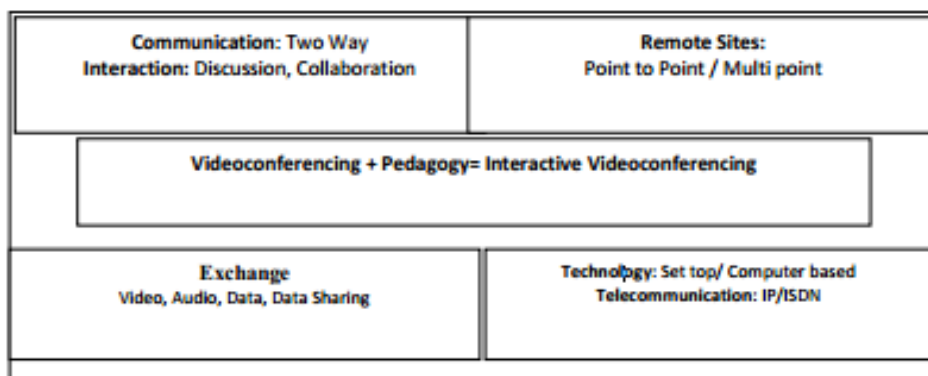
- η εξοικείωση των εκπαιδευτικών με την παιδαγωγική αξιοποίηση της τηλεδιάσκεψης στη σχολική τάξη,

- η ενεργός συμμετοχή των μαθητών σε αυθεντικά περιβάλλοντα διερεύνησης και συνεργατικής οικοδόμησης της γνώσης,
- η καλλιέργεια κρίσιμων γνωστικών, κοινωνικών και τεχνολογικών δεξιοτήτων για τους αυριανούς πολίτες του 21ου αιώνα,
- η άμβλυνση του φαινομένου του Ψηφιακού Δυϊσμού ιδιαίτερα για μαθητές ορεινών και απομακρυσμένων περιοχών.

2.7 Το Παιδαγωγικό Πλαίσιο του Προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ»²

Το προτεινόμενο παιδαγωγικό πλαίσιο (Anastasiades, 2003; 2006; 2008; 2010) είναι αποτέλεσμα συστηματικών προσπαθειών και αποτίμησης της εμπειρίας δεκαπέντε ετών σχεδιασμού και υλοποίησης του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» σε δημοτικά σχολεία της Ελλάδας και της Κύπρου αξιοποιώντας τις μαθησιακές τεχνολογίες σύγχρονης μετάδοσης και ιδιαίτερα τη Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη (Αναστασιάδης, 2017).

Η Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη (ΔΤ) – Interactive Videoconferencing (IVC) επιτρέπει σε εκπαιδευόμενους και εκπαιδευτές που βρίσκονται σε δύο ή περισσότερα απομακρυσμένα σημεία, όχι απλά να επικοινωνούν ανταλλάσσοντας απόψεις ή να μοιράζονται δεδομένα, αλλά να συμμετέχουν ενεργά σε ένα δυναμικό περιβάλλον αλληλεπίδρασης, του οποίου κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα αποτελεί η συνεργατική οικοδόμηση της γνώσης από απόσταση σε πραγματικό χρόνο (Σχήμα 1) (Anastasiades, 2008).

Σχήμα 1: Τα βασικά χαρακτηριστικά της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης (Anastasiades, 2008)

2 Αναστασιάδης, Π. (2017) «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2000-2015»: Σχολική Εξ αποστάσεως εκπαίδευση με την χρήση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μια αποτίμηση της ερευνητικής συνεισφοράς. *Open Education*,13,(1),88-128.

2.7.1 Το Παιδαγωγικό Μοντέλο

Το προτεινόμενο Παιδαγωγικό Μοντέλο στηρίζεται στους εξής πυλώνες (Anastasiades, 2003; 2006; 2008; 2010):

A. Διαθεματική Προσέγγιση της Γνώσης

Σύμφωνα με τη διαθεματική προσέγγιση, η επιστημονική γνώση υπό τη μορφή θεμάτων, ζητημάτων και προβλημάτων, αποτελεί το μέσο στην προσπάθεια του ατόμου να κατανοήσει τόσο τον εαυτό του όσο και την πραγματικότητα που το περιβάλλει με στόχο την προσωπική του ανάπτυξη και την κοινωνική του ενσωμάτωση μέσα από την απόκτηση γνώσεων, αντιλήψεων και στάσεων (Beane, 1997).

B. Θεωρίες οικοδόμησης της γνώσης

Η υλοποίηση διαθεματικών προσεγγίσεων θα πρέπει να συνοδευτεί από το σχεδιασμό ενός μη γραμμικού μοντέλου ανάπτυξης διδακτικού συστήματος, στο επίκεντρο του οποίου θα βρίσκονται βιωματικές, ολιστικές και συλλογικές προσεγγίσεις. Με βάση αυτή την προσέγγιση προτείνεται η αξιοποίηση των θεωριών του Εποικοδομισμού (constructivism), της εγκατεστημένης μάθησης (situated learning) και των κοινοτήτων μάθησης (learning communities). Η θεωρία του εποικοδομισμού μπορεί να υπηρετήσει διαθεματικές διδακτικές προσεγγίσεις για δύο κύριους λόγους (Matsagouras, 2002:37):

- Σύμφωνα με τις αρχές του εποικοδομισμού, η μάθηση πρέπει να συντελείται σε αυθεντικές καταστάσεις και κατά συνέπεια να συνδέεται με τα προσωπικά ενδιαφέροντα των εκπαιδευομένων, πρακτική που ευνοεί η διαθεματική προσέγγιση.
- Η εποικοδομιστική προσέγγιση θεωρεί ότι η γνώση οικοδομείται με βάση την ενιαιοποίηση (Integration), δηλαδή την ένταξη νέων πληροφοριών στα προϋπάρχοντα νοητικά σχήματα και ότι η μάθηση προάγεται μέσα από τις συσχετίσεις των μερών και τις ολιστικές θεωρήσεις των συνόλων.

Η Θεωρία της εγκατεστημένης ή εντός πλαισίου μάθησης (situated learning) υποστηρίζει ότι η μάθηση πραγματώνεται μέσα από τη συμμετοχή των εκπαιδευομένων σε «κοινότητες πράξης» (communities of practice) ή αλλιώς «κοινότητες μάθησης» (learning communities) και είναι το αποτέλεσμα του συγκερασμού της δραστηριότητας, του

περιβάλλοντος-πλαισίου και της κουλτούρας μέσα στην οποία πραγματοποιείται (Lave, 1997; Lave & Chaiklin, 1993; Wenger, 1999; Wenger & Snyder, 2000).

Η ανάπτυξη κοινωνικών και γνωστικών δεξιοτήτων δύναται να καλλιεργηθεί μέσω της προσέγγισης της γνωστικής μαθητείας (cognitive apprenticeship) (Brown, Collins & Duguid, 1989), η οποία έχει στο επίκεντρό της τη συνεργατική κοινωνική αλληλεπίδραση, τη σύνδεση γνώσης και δράσης και την κοινωνική κατασκευή της γνώσης μέσα από την εμπλοκή του εκπαιδευμένου σε αυθεντικές καταστάσεις.

Γ. Μέθοδος Project

Η μέθοδος Project, ενθαρρύνει την δημιουργία δυναμικών περιβαλλόντων που υποστηρίζουν την συνεργατική μάθηση μέσα από την έρευνα -ανακαλυπτική μάθηση, και την εμπλοκή του εκπαιδευμένου σε αυθεντικές καταστάσεις, δίνοντας προτεραιότητα στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή, της αυτενέργειας και της κριτικής σκέψης, στην βάση μιας ολιστικής προσέγγισης της γνώσης (Maxim, 1999; Knoll, 1997). Η σχεδιασμένη συλλογική δράση στα πλαίσια διαθεματικών προσεγγίσεων, μπορεί να υποστηριχτεί από την μέθοδο διδασκαλίας project (σχέδιο εργασίας ή σχέδιο δράσης) (Matsagouras, 2002; Κανάκης, 2001).

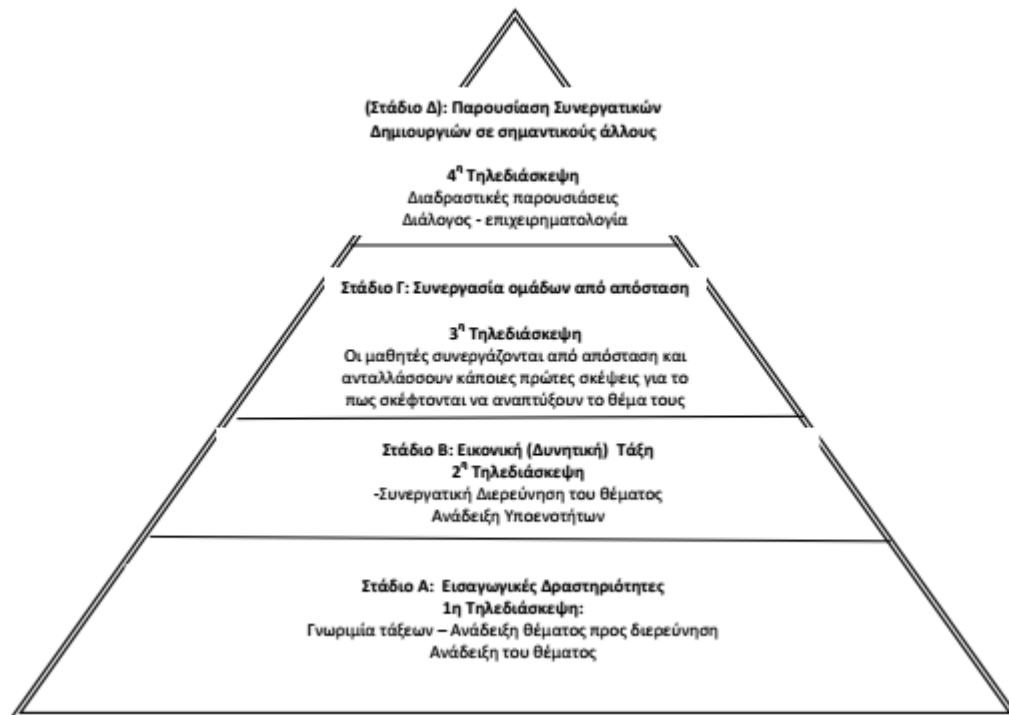
Δ. Οι βασικές αρχές της ΕξΑΕ

Στο πλαίσιο της προτεινόμενης προσέγγισης υιοθετείται το πλαίσιο αρχών της American Distance Education Consortium, οι οποίες συνοπτικά έχουν ως εξής:

1. Είναι σημαντικό να τίθενται με ακρίβεια οι σκοποί και οι στόχοι της διδακτικής προσέγγισης, η οποία θα πρέπει να είναι ανοιχτή, ευέλικτη, μαθητοκεντρική και αυτορρυθμιζόμενη.
2. Ο εκπαιδευόμενος θα πρέπει να εμπλέκεται σε αυθεντικές καταστάσεις της πραγματικής ζωής.
3. Είναι σημαντικό να γίνεται χρήση μιας ποικιλίας τεχνολογικών μέσων και διδακτικών μεθόδων προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτεροι τρόποι μάθησης του εκπαιδευόμενου.

2.7.2 Σχεδιασμός Σταδίων Μεθοδολογικής

Με βάση την προτεινόμενη μεθοδολογική προσέγγιση (Anastasiades, 2003; 2006; 2008; 2010;) προτείνονται τέσσερα κύρια στάδια (Σχήμα 2):

Σχήμα 2: Τα Στάδια Διδασκαλίας (Η Πυραμίδα της ΔΤ) (Anastasiades, 2003; 2006; 2008; 2010)

Πρώτο στάδιο (1η τηλεδιάσκεψη): Εισαγωγικές Δραστηριότητες

Σκοπός: Η πρώτη γνωριμία των μαθητών των απομακρυσμένων τάξεων και η ανάδειξη του κεντρικού θέματος μέσα από ειδικά σχεδιασμένες δραστηριότητες που καλλιεργούν την ανάπτυξη της γλωσσικής, κιναισθητικής και μουσικής νοημοσύνης των μαθητών.

Δεύτερο Στάδιο (2η Τηλεδιάσκεψη): Εικονική (Δυνητική) Τάξη.

Σκοπός: Η συνεργατική διερεύνηση του θέματος και η ανάδειξη υποενοτήτων μέσα από ειδικά σχεδιασμένες διαθεματικές δραστηριότητες με στόχο την εμπλοκή των μαθητών σε αυθεντικές καταστάσεις μάθησης, τη δημιουργία καταστάσεων γνωστικής σύγκρουσης και αναστοχασμού (reflection). Οι δάσκαλοι παρέχουν την κατάλληλη υποστήριξη και ανάδραση με τη μορφή της γνωστικής μαθητείας και της σκαλωσιάς.

Τρίτο Στάδιο: (3η Τηλεδιάσκεψη): Συνεργασία ομάδων από απόσταση

Σκοπός: Η συνεργασία των ομάδων της τοπικής και απομακρυσμένης τάξης (δυομαδική συνεργασία) προκειμένου να ανταλλάξουν κάποιες πρώτες σκέψεις για το πώς σκέφτονται να εργαστούν στο πλαίσιο των υποενοτήτων που έχουν αναλάβει.

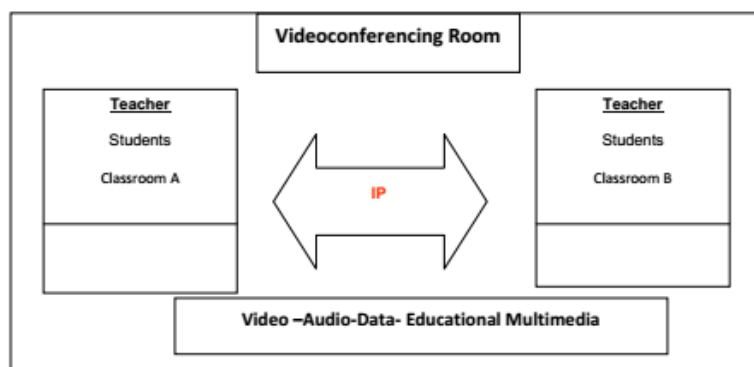
Τέταρτο Στάδιο (4η Τηλεδιάσκεψη): Διαδραστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων – επιχειρηματολογία.

Σκοπός: Οι μαθητές παρουσιάζουν τις συνεργατικές τους δημιουργίες σε σημαντικούς άλλους. Ακολουθεί διάλογος και επιχειρηματολογία επί του θέματος. Στο τέταρτο στάδιο υλοποιείται η τελευταία τηλεδιάσκεψη κατά την οποία οι μαθητές παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των εργασιών τους, προσπαθώντας να τεκμηριώσουν τις θέσεις τους με επιχειρήματα μέσα σε ένα αλληλεπιδραστικό – διαλογικό περιβάλλον συνεργατικής οικοδόμησης της γνώσης.

Ακολουθεί διαμορφωτική και Συμπερασματική Αξιολόγηση.

2.7.3 Σχεδιασμός Μοντέλου Επικοινωνίας

Ανάλογα με το θέμα που έχει επιλεγεί, τους αρχικούς στόχους που έχουν τεθεί, αλλά και τις τεχνολογικές δυνατότητες των εμπλεκόμενων σχολείων, καθορίζεται το μοντέλο επικοινωνίας (Σχήμα 3) στα πλαίσια του οποίου υλοποιούνται οι εκπαιδευτικές τηλεδιασκέψεις.

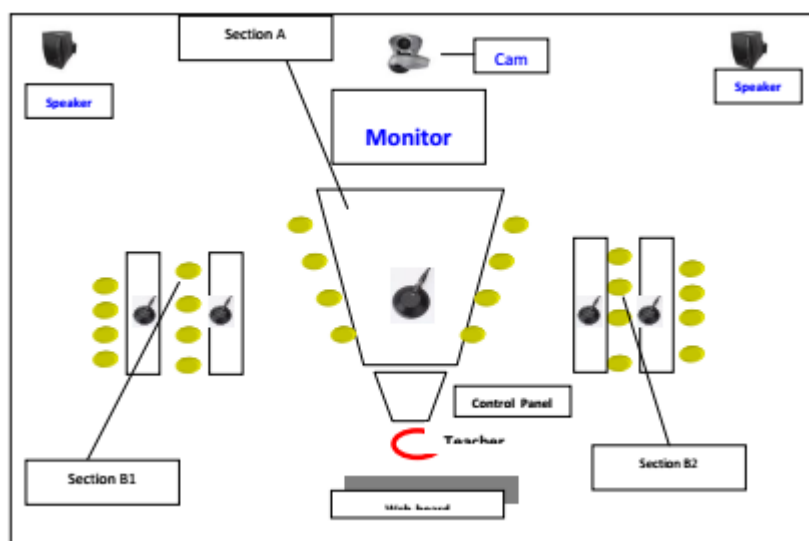
Σχήμα 3: Το προτεινόμενο μοντέλο επικοινωνίας (Anastasiades, 2003; 2008; 2010)

Το μοντέλο επικοινωνίας καθορίζει τα εξής (Anastasiades, 2003; 2008; 2010):

1. Τον αριθμό των τάξεων που λαμβάνουν μέρος ανά τηλεδιάσκεψη: Οι τηλεδιασκέψεις προτείνονται να γίνονται ανά δύο τάξεις τόσο για παιδαγωγικούς όσο και για πρακτικούς λόγους.
2. Το ρόλο των εκπαιδευτικών σε κάθε τάξη: Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι συντονιστικός, συμβουλευτικός και υποστηρικτικός στην ανακαλυπτική και διερευνητική προσπάθεια των μαθητών να οικοδομήσουν συνεργατικά τη γνώση. Σε κάθε τάξη υπάρχει ένας εκπαιδευτικός.
3. Το ρόλο των μαθητών: Οι μαθητές βρίσκονται στο κέντρο της μαθησιακής διαδικασίας, σχεδιάζουν, διερευνούν, ανακαλύπτουν και οικοδομούν τις γνώσεις τους, υλοποιώντας σε ομάδες τις δραστηριότητές τους.
4. Το είδος της επικοινωνιακής σύνδεσης. Από το 2010 και μετά οι τηλεδιασκέψεις στηρίζονται σε web based εφαρμογές με σημαντική μείωση του κόστους και εξαιρετική ποιότητα σε ήχο και εικόνα.

2.7.4 Ο Σχεδιασμός της Αρχιτεκτονικής Χωροθέτησης της Τάξης

Η χωροθέτηση της τάξης (Σχήμα 4) αποτελεί μια πολύ σημαντική παράμετρο για την επιτυχία μιας τηλεδιάσκεψης. Το προτεινόμενο πλαίσιο αποτελεί βελτίωση μιας προηγούμενης προσπάθειας (Anastasiades, 2003) και λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι η αίθουσα τηλεδιάσκεψης βρίσκεται μέσα στο σχολείο.

Σχήμα 4: Η αρχιτεκτονική της αίθουσας τηλεδιάσκεψης (Anastasiades, 2003; 2008; 2010)

2.7.5 Το Εκπαιδευτικό Υλικό

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού υλικού σε προγράμματα ΕξΑΕ επισημαίνεται από το σύνολο των θεωρητικών του πεδίου (Holmberg, 2002; Λιοναράκης, 2001· Γκίοςος, & Κουτσούμπα, 2005).

Ο σχεδιασμός εκπαιδευτικού πολυμορφικού υλικού για συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση ιδιαίτερα σε περιβάλλον δημοτικού σχολείου απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια, καθώς η έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην επιλογή της ομάδας στόχου, στις θεωρίες μάθησης με βάση τις οποίες θα δομηθεί, στους μαθησιακούς στόχους, τα μέσα και τις μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν (Μανούσου, 2008· Καραγιάννη & Αναστασιάδης, 2009).

Το εκπαιδευτικό υλικό αποτελεί μια από τις σημαντικότερες προτεραιότητες του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ». Η μεθοδολογία σχεδιασμού του υλικού θα μπορούσε να ταξινομηθεί σε τρεις κατηγορίες με βάση τις αντίστοιχες χρονικές περιόδους:

- 2000-2003: Την περίοδο αυτή, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», τίθεται η διδασκαλία μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος. Ως εκ τούτου, αξιοποιούνται συγκεκριμένες διδακτικές ενότητες των εγκεκριμένων βιβλίων, οι οποίες εμπλουτίζονται από φύλλα εργασίας και δραστηριότητες που διαμορφώνουν οι δάσκαλοι.
- 2004-2010: Την περίοδο αυτή το ενδιαφέρον του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» εστιάζεται στη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την αναγκαιότητα διαμόρφωσης του εκπαιδευτικού υλικού στο σύνολο του από τους ίδιους τους δασκάλους του προγράμματος, αλλά και από ειδικούς στο πεδίο της ΕξΑΕ (Μανούσου, 2008).
- 2010-2015: Σε αυτήν την περίοδο, η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού δεν αποτελεί αποκλειστικό «προνόμιο των δασκάλων, αλλά συμμετέχουν σε αυτό και οι ίδιοι οι μαθητές». Οι στόχοι του εκπαιδευτικού υλικού ακολούθησαν το σκεπτικό και τη δομή της ταξινόμησης Bloom (1956):
  - τον γνωστικό (cognitive), που αφορά τις διεργασίες της γνώσης
  - τον συναισθηματικό (affective), που αφορά τις στάσεις (attitudes) και

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- τον ψυχοκινητικό (psychomotor), που αφορά τις δεξιότητες (skills).

2.8 Σύνοψη

Κάνοντας μια σύνοψη του πρώτου κεφαλαίου του θεωρητικού μέρους, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η χρήση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, γίνεται αποσαφήνιση των βασικών όρων όπως της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, της σχολικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, της τηλεδιάσκεψης, καθώς και της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης. Ακόμη, παρουσιάζονται εκτενώς διάφορα προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μεταξύ των οποίων και το πρόγραμμα «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», το οποίο μελετάται στην παρούσα έρευνα. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον παιδαγωγικό χαρακτήρα του εν λόγω προγράμματος που χρησιμοποιήθηκε στην διεξαχθείσα έρευνα στο ολιγοθέσιο δημοτικό σχολείο του Σίβα. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η αναφορά στα ολιγοθέσια σχολεία, κάτι που επιχειρείται στο επόμενο κεφάλαιο μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

3 ΤΟ ΟΛΙΓΟΘΕΣΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

3.1 Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τον τρόπο λειτουργίας του ολιγοθέσιου σχολείου, όχι μόνο σε Εθνικό, αλλά και σε Διεθνές επίπεδο. Αρχικά θα παρουσιαστεί το τι συμβαίνει στην Ελλάδα και στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στη θέση που έχει το ολιγοθέσιο σχολείο στον υπόλοιπο κόσμο. Η ενότητα αυτή θα κλείσει με τα χαρακτηριστικά ενός τέτοιου σχολείου.

3.2 Το ολιγοθέσιο σχολείο στην Ελλάδα

Ολιγοθέσια σχολεία (Lowgrade Schools) αποκαλούνται εκείνα στα οποία οι εκπαιδευτικοί εργάζονται ταυτόχρονα με περισσότερες από μία τάξεις, μέσα στην ίδια αίθουσα (NEMED, 2004). Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την Φ.3/897/97652/Γ1 ΦΕΚ 1507/13-10-2006 απόφαση του Υπ. Παιδείας, ως ολιγοθέσια ορίζονται τα 1/θέσια, 2/θέσια και 3/θέσια Δημοτικά Σχολεία.

Η οργανικότητα των δημοτικών σχολείων καθορίζεται (ΦΕΚ 1507/13-10-2006, τ. Β', Παπασταμάτης, 1998:21 Φύκαρης, 2002:130) από την αναλογία δασκάλου - μαθητή. Ωστόσο, κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες, μπορεί να ιδρυθεί μονοθέσιο σχολείο, έστω και αν ο αριθμός των μαθητών, που φοιτούν, δεν είναι σύμφωνος με το νόμο π.χ. μονοθέσια Δημοτικά Σχολεία Γαύδου, Ακριών, Κορώνου κτλ.. Η αναλογία δασκάλου-μαθητή, που όριζε ο Νόμος 1566/1985, τροποποιήθηκε με νεότερη Υπουργική απόφαση το 2006 (ΦΕΚ 1507/13-10-2006, τ. Β'). Έτσι, ορίζεται πλέον, η αναλογία για μονοθέσια, διθέσια και τριθέσια σχολεία να είναι ένας δάσκαλος ανά 15 μαθητές, ενώ για τα τετραθέσια και άνω ένας δάσκαλος ανά 25 μαθητές (Πιστόλη, 2011).

Πίνακας 1: Αναλογία μαθητών δασκάλων στο Ολιγοθέσιο Σχολείο.

Οργανικότητα	Μαθητές	Δάσκαλοι
1/θέσιο	10 έως 15	1
2/θέσιο	16 έως 30	2
3/θέσιο	31 έως 45	3

3.3 Το ολιγοθέσιο σχολείο στον κόσμο

Ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία εντοπίζονται στα εκπαιδευτικά συστήματα όλων των ανεπτυγμένων χωρών.

Στις ΗΠΑ τα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία (one room schools) υπάρχουν από τις αρχές του 17ου αιώνα (Φύκαρης, 2002). Στα τέλη της δεκαετίας του 1920, το 70% των σχολείων ήταν μονοθέσια, ενώ ο αριθμός τους μειώθηκε δραματικά κατά τη δεκαετία του 1980 που έφτασαν το 1% (ibid). Ωστόσο, αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η αύξηση των ιδιωτικών μονοθέσιων σχολείων, τα οποία από 4 το 1940 έφτασαν 1.175 το 1996 (ibid). Επιβεβαιώνοντας τη θέση του Dewalt (1989), «Το Μονοθέσιο Δημοτικό σχολείο, το οποίο πολλοί πιστεύουν ότι είναι ένα σχολείο του παρελθόντος, θα παραμείνει μία εναλλακτική πρόταση στην απρόσωπη εκπαίδευση των πολυθεσιών Δημοσίων σχολείων τον 21^ο αιώνα».

Στον Καναδά, στις αρχές του 20ου αιώνα, υπήρχαν διάσπαρτα αρκετά ολιγοθέσια σχολεία (Φύκαρης, 2002). Στις αρχές, ωστόσο της δεκαετίας του 1980, παρατηρήθηκε μείωση των εγγράφων και ελάττωση των οικονομικών κονδυλίων προς αυτά (William, 1989). Έτσι αρκετοί Καναδοί εκπαιδευτικοί θεωρούσαν τα σχολεία αυτά υποβαθμισμένα (ibid). Επιπλέον, η απόσταση που είχε το ένα σχολείο από το άλλο δυσχέραινε την κατάσταση, κάνοντας τα σχολεία αυτά μη επιλέξιμα από εκπαιδευτικούς (Davis, 1991). Όμως, όπως στην Αμερική, έτσι και στον Καναδά η εικόνα τα τελευταία χρόνια είναι διαφορετική. Η αντίληψη που προωθείται είναι ότι τα ολιγοθέσια Δημοτικά σχολεία αποτελούν την εστία της κοινοτικής ζωής και η κατάργησή τους μπορεί να έχει ιδιαίτερα δυσμενείς συνέπειες για την αγροτική κοινωνία (Osborne, 1992). Σταδιακά, η καναδική κυβέρνηση άρχισε την υποστήριξη των ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων και ανέπτυξε την ηλεκτρονική

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

δικτύωση των σχολείων αυτών (διαδίκτυο, τηλεδιασκέψεις με στόχο την υποστήριξη κυρίως των εκπαιδευτικών) (Davis,1991).

Στην Αγγλία και στη Βόρειο Ιρλανδία, τη δεκαετία του 1990 υπήρχαν αρκετά ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία. Ωστόσο, και στις δύο χώρες ακολουθήθηκε εκπαιδευτική πολιτική συγχωνεύσεων των ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων σε μεγαλύτερα δημοτικά σχολεία, με σκοπό την εφαρμογή ενιαίων αναλυτικών προγραμμάτων και καλύτερης ποιότητας εκπαίδευσης (Routledge,1989). Με το πέρασμα του χρόνου όμως, και στις δύο χώρες, άρχισε να αναθεωρείται η πολιτική των συγχωνεύσεων και να χρηματοδοτούνται πιλοτικά προγράμματα για τα ολιγοθέσια σχολεία. Στην Αγγλία και στη Βόρειο Ιρλανδία άρχισε να μελετάται η σχέση του ολιγοθέσιου σχολείου και της αγροτικής ανάπτυξης, βάζοντας τις βάσεις για αναθεώρηση των παλιότερων πολιτικών συγχωνεύσεων (Callagher,1993).

Στη Γαλλία, το 1994, 13.351 σχολεία, δηλαδή το 36% των γαλλικών δημοτικών σχολείων ήταν μονοθέσια και διθέσια και σε αυτά φοιτούσε το 9% του συνολικού αριθμού των μαθητών (Φύκαρης, 2002). Σε πολλές περιπτώσεις τα ολιγοθέσια Δημοτικά σχολεία είναι δικτυωμένα με το Διακοινοτικό δίκτυο υποστήριξης των σχολείων αυτών, Regroupement Pédagogique Intercommunal (RPI) (OECD, 1994).

Στην Ελβετία, αλλά και στο Βέλγιο έχουν γίνει εκτεταμένες συγχωνεύσεις ολιγοθέσιων Δημοτικών σχολείων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε κάθε χωριό να κρατά το σχολείο του, αλλά τα παιδιά παρακολουθούν μαθήματα σε διαφορετικά χωριά ανάλογα με την ηλικία τους (Φύκαρης, 2002).

Στη Γερμανία, τη δεκαετία του 1960 και του 1970 παρατηρούνται συγχωνεύσεις των ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων (ibid). Σκοπός αυτής της τακτικής ήταν η εξοικονόμηση χρημάτων και η παροχή περισσότερων εκπαιδευτικών ευκαιριών στους μαθητές (ibid).

Στην Αυστρία διατηρούνται τα ολιγοθέσια Δημοτικά σχολεία και κάθε κοινότητα έχει το δικό της σχολείο (ibid). Βασικό επιχείρημα της διατήρησης των σχολείων είναι οι ιδιαιτερότητες της τοπογραφίας και ότι η ύπαρξη του σχολείου σε μία κοινότητα ενισχύει την ταυτότητα και την κοινωνική ζωή της περιοχής (ibid).

Στην Πορτογαλία, επίσης, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, το 80% των μαθητών/τριών φοιτούσε σε ολιγοθέσια Δημοτικά σχολεία, γεγονός το οποίο συνεχίστηκε και στη δεκαετία του 1990 (ibid). Συγκεκριμένα με την έναρξη της δεκαετίας αυτής το 61% του

συνόλου των Δημοτικών σχολείων (5845 σχολεία) είχαν λιγότερους/ες από 50 μαθητές/τριες (ibid). Σημαντική παράμετρος για την Πορτογαλία αποτελεί ότι για περισσότερο από 15 χρόνια λειτουργεί η διδασκαλία από απόσταση, με την ονομασία «Telescola» προκειμένου να υποστηριχθούν τα ολιγοθέσια σχολεία και να αντιμετωπίσουν τις βασικές ανάγκες ή τις αδυναμίες τους (OECD, 1994).

Ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία υπάρχουν και στις Σκανδιναβικές χώρες. Στις χώρες αυτές παρατηρείται ένα φαινόμενο συγχώνευσης των ολιγοθέσιων Δημοτικών σχολείων, αλλά σε περιορισμένη έκταση (Φύκαρης, 2002). Τα τελευταία χρόνια, επίσης, στις χώρες αυτές κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος η άποψη ότι τα ολιγοθέσια Δημοτικά σχολεία έχουν μεγάλες δυνατότητες για να διατηρήσουν την ιδιαιτερότητά τους, συγκριτικά με τα μεγάλα σχολεία και παράλληλα προωθούν το κοινωνικό περιβάλλον κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη βελτίωση των μαθητών/τριών (ibid).

3.4 Τα χαρακτηριστικά του ολιγοθέσιου

Τα βασικά χαρακτηριστικά των ολιγοθέσιων Δημοτικών σχολείων σύμφωνα με τον Φωτεινόπουλο (1964) συνοψίζονται στα εξής:

- Βρίσκονται συνήθως στα χωριά. Έτσι, η έννοια του ολιγοθέσιου ταυτίζεται με την έννοια του σχολείου του χωριού.
- Ο κάθε εκπαιδευτικός εργάζεται συγχρόνως με δύο ή περισσότερες τάξεις.
- Η διδασκαλία ορισμένων μαθημάτων (Θρησκευτικά, Γεωγραφία, Κοινωνική και πολιτική αγωγή, Ιστορία, Αισθητική αγωγή) γίνεται σε ημίωρα και όχι σε πλήρεις διδακτικές ώρες (45 λεπτά).
- Υπάρχει συνδιδασκαλία μαθητών/τριών διαφορετικών ηλικιών. Σε κάθε αίθουσα διδασκαλίας βρίσκονται ανά πάσα στιγμή οι μαθητές/τριες ενός συνδιδασκόμενου τμήματος και κάθε δάσκαλος/α διδάσκει ένα συνδιδασκόμενο τμήμα.

Στα παραπάνω χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να προστεθούν και αυτά που αναφέρει ο Παπασταμάτης (1996) και είναι τα εξής:

- Υπάρχει κοινό Αναλυτικό Πρόγραμμα με τα Πολυθέσια Δημοτικά Σχολεία.
- Κύρια στρατηγική διδασκαλίας αποτελούν οι σιωπηρές εργασίες.

- Η αναλογία μαθητών/τριών και δασκάλο/ας τείνει να είναι μικρότερη απ' ότι η αντίστοιχη αναλογία σε πολυθέσια Δημοτικά σχολεία.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του ολιγοθέσιου δημοτικού σχολείου είναι και ο έντονος ρυθμός εργασίας, λόγω του περιορισμένου διδακτικού χρόνου, κυρίως για τη διδασκαλία του νέου διδακτικού αντικειμένου (Φυκάρης, 2002).

Ως εκ τούτου, ο συνδυασμός στρατηγικών διδασκαλίας και σιωπηρών εργασιών αποτελεί διδακτική πρακτική, που χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τα ολιγοθέσια Δημοτικά σχολεία (ibid).

Επίσης, στα ολιγοθέσια σχολεία δεν τοποθετούνται εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων (γυμναστές, καθηγητές ξένων γλωσσών, δάσκαλοι μαθημάτων αισθητικής αγωγής κλπ.) και την ευθύνη της διδασκαλίας αυτών των μαθημάτων (πλην της ξένης γλώσσας) αναλαμβάνουν οι υπηρετούντες στο σχολείο εκπαιδευτικοί (Καραμήτρογλου 1984).

Ωστόσο, στα ολιγοθέσια σχολεία οι εκπαιδευτικοί μπορούν να εφαρμόσουν διάφορες οργανωτικές στρατηγικές και μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούνται για την παράδοση των μαθημάτων του Αναλυτικού προγράμματος. Αυτό οφείλεται στον μικρό αριθμό των εκπαιδευτικών των ολιγοθέσιων, που τις περισσότερες φορές, δημιουργεί ευέλικτες καταστάσεις συνεργασίας και ανταλλαγής εμπειριών και γνώσεων που συχνά δίνουν λύσεις στα προβλήματα (Newton, E,-Wright, R, 1987).

3.5 Η Κοινωνική διάσταση του ολιγοθέσιου Σχολείου

Όσον αφορά την κοινωνική διάσταση, συχνά αναφέρεται από παιδαγωγούς ότι τα ολιγοθέσια σχολεία μειονεκτούν έναντι των Πολυθέσιων, κυρίως εξαιτίας του περιορισμένου εσωτερικού κοινωνικού περιβάλλοντος, λόγω του μικρού αριθμού των μαθητών που φοιτούν σε αυτά (Φύκαρης, 2002). Επομένως, υποστηρίζεται ότι οι μαθητές στα σχολεία αυτά στερούνται συναγωνισμού, αλληλεπίδρασης με συνομηλίκους, ενώ το πρότυπο των ενηλίκων περιορίζεται σε ελάχιστους έως και έναν εκπαιδευτικούς σε όλη την πορεία τους στο σχολείο (ibid).

Από την άλλη, οι εκπαιδευτικοί των ολιγοθέσιων μπορούν να έχουν άμεση και συνεχή επικοινωνία με τους μαθητές τους, εξαιτίας του ότι τους γνωρίζουν καλύτερα, κάτι το οποίο από σχετικές μελέτες δεν προκύπτει ότι παρατηρείται στο ίδιο επίπεδο στα Πολυθέσια Σχολεία (Bray, 1987).

Όσον αφορά το επιχείρημα της έλλειψης ανταγωνισμού, εξαιτίας μειωμένου ή και ανύπαρκτου αριθμού συνομήλικων παιδιών που πολλοί το αναφέρουν ως μειονέκτημα του ολιγοθέσιου σχολείου, ο Ματσαγγούρας (2000) αναφέρει ότι στο σχολείο υπάρχει η αντίληψη ότι ο ανταγωνισμός δρα ως κίνητρο ενεργοποίησης των μαθητών. Ως εκ τούτου, το σχολείο προωθεί περισσότερο διαδικασίες ανταγωνισμού παρά συνεργασίας. Ωστόσο, δε σημαίνει ότι οι μαθητές είναι ευχαριστημένοι από τον ανταγωνισμό και ότι τον προτιμούν (Φύκαρης, 2002). Σε σχετική έρευνα στον ελληνικό χώρο διαπιστώθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών τάσσεται υπέρ της ανάπτυξης συνεργασιών (Δερβίσης, 1998).

Συμπερασματικά, και σύμφωνα με την προσωπική εμπειρία του ερευνητή της έρευνας αυτής από την υπηρεσία του ως εκπαιδευτικός, αλλά και ως μαθητής σε ολιγοθέσιο σχολείο, είναι σύνηθες στο ολιγοθέσιο να αναπτύσσεται σε μεγαλύτερο βαθμό πνεύμα συνεργασίας και αλληλοβοήθειας. Οι μαθητές του ολιγοθέσιου σχολείου δεν υστερούν κοινωνικά απέναντι στους μαθητές ενός πολυθέσιου. Αντιθέτως, είναι έτοιμοι να δημιουργήσουν σχέσεις και να συνάψουν φιλίες με οποιοδήποτε άλλο παιδί μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας. Έχουν μάθει να συνεργάζονται κάτω από οποιοδήποτε συνθήκες, αφού ο αριθμός τους είναι μικρός και δεν υπάρχει κάποιος άλλος με τον οποίον να αλληλεπιδράσουν. Ο εκπαιδευτικός βρίσκεται πιο κοντά στους μαθητές του, καθώς γνωρίζει τις ελλείψεις και τις αδυναμίες του καθενός και μπορεί να τις αντιμετωπίσει καλύτερα, εφόσον δεν πιέζεται από τον αριθμό των παιδιών στην τάξη.

Ωστόσο, οι μαθητές ενός ολιγοθέσιου σχολείου, όπως θα φανεί και στην έρευνά μας, παρουσιάζουν ελλείψεις στην αυτοεκτίμησή τους. Δεν έχουν το θάρρος της γνώμης τους και δυσκολεύονται να μιλήσουν σε ευρύ κοινό. Ο ερευνητής της παρούσας έρευνας θεωρεί πιθανή τη δυνατότητα να καλυφθεί αυτό το κενό μέσω της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης με μεγαλύτερα σε μαθητικό πληθυσμό δημοτικά σχολεία.

3.6 Σύνοψη

Κάνοντας μια σύνοψη του τρίτου κεφαλαίου, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στο κεφάλαιο αυτό επιχειρήθηκε η παρουσίαση του ολιγοθέσιου δημοτικού σχολείου. Δόθηκαν διάφοροι ορισμοί και έγινε μια σύντομη ιστορική αναδρομή. Ακόμη, παρουσιάστηκαν στοιχεία για τα ολιγοθέσια σχολεία τόσο της χώρας μας όσο και άλλων χωρών του κόσμου. Παρουσιάστηκαν τα χαρακτηριστικά του ολιγοθέσιου σχολείου

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

δημοτικής εκπαίδευσης και οι διαφορές του από τα πολυθέσια σχολεία. Επιπλέον, έγινε αναφορά και στην κοινωνική του διάσταση, καθώς αυτή συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση των μαθητών που θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας.

4 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

4.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η μελέτη ενός πολύ σημαντικού ρόλου που καλείται να επιτελέσει το δημοτικό σχολείο και γενικότερα η εκπαίδευση. Είναι ο ρόλος της κοινωνικοποίησης του παιδιού που πραγματοποιείται μέσα στο σχολικό περιβάλλον.

Αρχικά, γίνεται προσπάθεια εννοιολογικής προσέγγισης του όρου της κοινωνικοποίησης. Ακολουθεί η σχολική κοινωνικοποίηση και τέλος, η ψυχοκοινωνιολογική επιστήμη βάσει της οποίας πραγματοποιήθηκε η συγκεκριμένη έρευνα.

4.2 Η Κοινωνικοποίηση

Ο άνθρωπος από τα πρώτα χρόνια της ζωής του αφομοιώνει γνώσεις, κανόνες, γνώμονες και προσδοκίες που προέρχονται από το κοινωνικό του περιβάλλον και μέσω αυτής της αφομοίωσης διαμορφώνει τον κοινωνικό του εαυτό, την κοινωνική του συνείδηση (Χαραλαμπίδης, 1993).

Κοινωνικοποίηση του ατόμου ονομάζεται το γεγονός της εξέλιξής του, που γίνεται με βάση την επίδραση του φυσικού, κοινωνικού και πολιτικό-ιστορικού περιβάλλοντος και διαρκεί από τη γέννηση μέχρι το θάνατο του (Kraus, 1976).

Σύμφωνα με τον Fend (1974), κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία μάθησης των κανόνων και των αξιών της ζωής της κοινωνικής ομάδας ή της κοινωνικής τάξης στην οποία ανήκει και ζει το άτομο.

Ο Hurrelmann (1993) ορίζει την κοινωνικοποίηση ως διαδικασία ανάπτυξης της ανθρώπινης προσωπικότητας, η οποία γίνεται σε ένα πεδίο αντιπαράθεσης του ατόμου με τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές προϋποθέσεις μέσα από τις οποίες αυτό κινείται και ζει.

Η έννοια της κοινωνικοποίησης έχει πολύ στενή σχέση με την έννοια της προσαρμογής, αφού ως κοινωνικοποίηση εκλαμβάνεται η προσαρμογή της συμπεριφοράς του ατόμου στις κοινωνικές προσδοκίες, δηλαδή στην πολιτιστική κληρονομιά (Κωνσταντίνου, 1998).

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Συνοψίζοντας τους παραπάνω ορισμούς, εξάγεται το συμπέρασμα ότι το άτομο καθόλη τη διάρκεια της ζωής του, διατηρεί μία σχέση αλληλεπίδρασης με τον κοινωνικό ιστό που το περιβάλλει, από τον οποίο επηρεάζεται, αλλά, παράλληλα μπορεί και να επηρεάσει. Στη διαμόρφωση του κοινωνικού κεφαλαίου του, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η οικογένεια καθώς και οι εκπαιδευτικές δομές και οι κοινωνικές ομάδες στις οποίες συμμετέχει το άτομο.

4.2.1 Σχολική κοινωνικοποίηση

Μία κατηγορία της κοινωνικοποίησης είναι η σχολική κοινωνικοποίηση, στην οποία εντάσσεται το σύνολο των επιδράσεων που εισπράττει ο μαθητής στο περιβάλλον του σχολείου γενικότερα και της τάξης ειδικότερα (Κωνσταντίνου, 1998).

Το σχολείο ως σύστημα και η σχολική τάξη ως υποσύστημα θεωρούνται παράλληλα με την οικογένεια πολύ σημαντικοί παράγοντες συστηματικής κοινωνικοποίησης του παιδιού (Δεκλερής, 1988. Γκίβαλος, 2003).

Σύμφωνα με τον Parsons (1959), το σχολείο αποτελεί στην εμπειρία του παιδιού την πρώτη ομάδα κοινωνικοποίησης που θεσμοθετεί την ιεραρχική διαφοροποίηση σε μη βιολογικές βάσεις. Εννοώντας ότι μέσα στην σχολική τάξη ο δάσκαλος, και όχι οι γονείς, καθορίζει την ιεραρχία, τους κανόνες και τα πρότυπα συμπεριφοράς.

4.3 Η Ψυχοκοινωνιολογική Επιστήμη

Η ψυχοκοινωνιολογία αποτελεί μία ενδιάμεση επιστήμη μεταξύ κοινωνιολογίας και ψυχολογίας με στόχο να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα της επιστημονικής ενασχόλησης με τα φαινόμενα της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου, καθώς το ενδιαφέρον της εστιάζεται σε κοινωνικές ομάδες, θεσμούς και διαδικασίες στο βαθμό που αυτά επηρεάζουν τη συμπεριφορά και την προσωπικότητα των κοινωνικών ομάδων (Γέμτος, 1995).

Η ψυχοκοινωνιολογία για να εξηγήσει τη συμπεριφορά του ατόμου και τους παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνικοποίησή του, δανείζεται στοιχεία από ψυχολογικές και κοινωνιολογικές θεωρίες και προσπαθεί να τα συνδυάσει με στοιχεία δικών της θεωριών (Μπαμπάλης, 2011).

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Η ψυχοκοινωνιολογία δεν παραγνωρίζει την ατομική ιδιαιτερότητα, αλλά εκείνο που κυρίως την ενδιαφέρει είναι ο ψυχισμός ως αποτέλεσμα της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης. Επομένως, εστιάζει στο δια-προσωπικό και όχι στο ενδο-προσωπικό στοιχείο. Με τον τρόπο αυτό συνδέει την ατομική ψυχολογία με την κοινωνιολογία (Γεώργας 1995α, 1995β.· Λαμπίρη-Δημάκη, 1990.· Brown, 1966.· Παπαστάμου, 1989).

Η ψυχοκοινωνιολογία της σχολικής τάξης ως κλάδος της κοινωνιολογίας εξειδικεύει και περιορίζει το ενδιαφέρον της στα τεκταινόμενα της σχολικής τάξης και στο πώς αυτά επηρεάζουν τη συμπεριφορά και την προσωπικότητα των μελών της (Μπαμπαλής, 2011). Ερευνά τις κοινωνικές διαστάσεις στη διαμόρφωση της ψυχολογίας του παιδιού, το ρόλο και τη βαρύτητα των κοινωνικών παραγόντων, όπως είναι η οικογένεια και το σχολείο, στο σχηματισμό της προσωπικότητας του παιδιού. Παράλληλα, έρευνα και ερμηνεύει τα ομαδικά ψυχολογικά στοιχεία που παρεμβαίνουν στην κοινωνική λειτουργία (ibid).

Επιπλέον, η ψυχοκοινωνιολογία ερευνά τη διαδικασία επικοινωνίας και την αλληλεπίδραση ανάμεσα στο δάσκαλο και στο μαθητή. Ως επικοινωνία μέσα στη σχολική τάξη σύμφωνα με τον R. Spitz μπορεί να χαρακτηριστεί κάθε συνειδητή ή μη, κατευθυνόμενη ή μη, έκφραση συμπεριφοράς των ατόμων-μελών μέσω της οποίας ασκείται, σκόπιμα ή μη, επιρροή στην αντίληψη, το συναίσθημα και τη σκέψη του άλλου (Τσιπλητάρης, 2001).

Η ψυχοκοινωνιολογία της σχολικής τάξης αναλύει τις επιδράσεις που δέχονται ο δάσκαλος και ο μαθητής κατά τις διαδικασίες της διδακτικής πράξης (Μπαμπαλής, 2011). Η σκέψη, το συναίσθημα και η συμπεριφορά του ατόμου επηρεάζονται από την παρουσία των άλλων (ibid). Κύριος στόχος της ψυχοκοινωνιολογίας είναι να κατανοήσει και να ερμηνεύσει με ποιο τρόπο υλοποιείται αυτή η επίδραση (ibid).

Οι διαδικασίες μάθησης και κοινωνικοποίησης του παιδιού επηρεάζονται από περιβαλλοντικούς και γενετικούς παράγοντες (ibid). Στη σχολική τάξη οι παράγοντες αυτοί διαπλέκονται αλληλένδετα και συμβάλλουν στη συγκρότηση της προσωπικότητας του μαθητή (Τσιπλητάρης, 2001). Αυτό είναι και το ουσιαστικό περιεχόμενο της Ψυχοκοινωνιολογίας της σχολικής τάξης.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

4.4 Σύνοψη

Με το κεφάλαιο αυτό, έγινε προσπάθεια να εξεταστεί το φαινόμενο της κοινωνικοποίησης γενικότερα και ειδικότερα της σχολικής κοινωνικοποίησης. Διατυπώθηκαν οι ορισμοί που αποδίδονται στις έννοιες αυτές και στη συνέχεια έγινε εκτενής αναφορά και στην επιστήμη της ψυχοκοινωνιολογίας και δόθηκε έμφαση στον τρόπο που αξιοποιείται στην σχολική τάξη. Με το κεφάλαιο αυτό, ολοκληρώνεται το θεωρητικό μέρος της εργασίας και επομένως ακολουθεί το ερευνητικό μέρος.

5 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 Γενική Περιγραφή

Η εκτενής αναφορά μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, προβάλλει την ανάγκη τεκμηρίωσης των θεωρητικών τοποθετήσεων με δεδομένα της εμπειρικής πραγματικότητας.

Στην έρευνα συμμετείχε το 2/Θ Δημοτικό Σχολείο Σίβα με τους μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης. Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2017-2018, σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν συνεργατικές δραστηριότητες διαθεματικού χαρακτήρα από απόσταση μέσω τηλεδιάσκεψης με τα ολιγοθέσια σχολεία Αλφάς, Μυλοποτάμου και Κατωχωρίου Χανίων. Ακολουθώντας την προτεινόμενη μεθοδολογία του «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» (Anastasiades, 2003; 2006; 2008; 2010), το θέμα που επεξεργάστηκαν οι μαθητές ήταν «Η ασφαλής πλοήγηση και ο εθισμός στο διαδίκτυο». Οι μαθητές συνεργάζονται μέσω τηλεδιάσκεψης αλληλεπιδρώντας με ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό (Καραγιάννης & Αναστασιάδης, 2009) και αξιοποιώντας τη μεθοδολογία της δημιουργίας σεναρίου στην εκπαιδευτική διαδικασία (Σιάκας, 2008), δημιουργούν το δικό τους οπτικοακουστικό υλικό.

5.2 Σκοπός και Στόχοι της Έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των κοινωνικών και ψυχολογικών μεταβολών που παρατηρούνται μετά από τη διδακτική αξιοποίηση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, μέσω του ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018», στο Ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο.

Ο βασικός στόχος της έρευνας είναι να διερευνήσει αν οι μαθητές ενός ολιγοθέσιου δημοτικού σχολείου επηρεάζονται σε κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο από την εφαρμογή και τη συμμετοχή τους σε ένα εξ αποστάσεως εκπαιδευτικό πρόγραμμα, όπως το «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018», με τη χρήση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης

5.3 Ερευνητικά Ερωτήματα

Για τη διαμόρφωση μιας σαφέστερης και πληρέστερης εικόνας σχετικά με τα ζητούμενα της ερευνητικής προσέγγισης, κρίνεται σκόπιμο να διατυπωθούν τα βασικά ερωτήματα για τα οποία θα δοθεί απάντηση από τα δεδομένα της έρευνας που διεξάγεται.

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής:

- Ποιο ήταν το κοινωνικό και ψυχολογικό προφίλ των μαθητών στο Ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο πριν την διδακτική αξιοποίηση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, μέσω του ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «ΟΔΥΣΣΕΑΣ»;
- Η διδακτική αξιοποίηση της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, μέσω του ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», επηρέασε το κοινωνικό και ψυχολογικό προφίλ των μαθητών;

5.4 Χρονική περίοδος διενέργειας της έρευνας.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε χρονικό διάστημα πέντε μηνών και πιο συγκεκριμένα από το Φεβρουάριο μέχρι τον Ιούνιο του 2018.

5.5 Είδος έρευνας

Πρόκειται για μια εφαρμοσμένη εκπαιδευτική έρευνα δράσης, η οποία είναι συγχρονική, επιτόπια και χαρακτηρίζεται ως ποιοτική. Η επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας πραγματοποιήθηκε με την τεχνική της Ανάλυσης Περιεχομένου.

5.6 Μέσα συλλογής δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις μαθητών που συμμετείχαν στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018» και φοιτούν στο Ολιγοθέσιο Δημοτικό Σχολείο του Σίβα. Οι μαθητές κλήθηκαν να δώσουν δυο συνεντεύξεις. Η πρώτη δόθηκε πριν την έναρξη των τηλεδιασκέψεων και η δεύτερη μετά το πέρας και την ολοκλήρωση του προγράμματος. Στη συνέχεια, μέσα από την ανάλυση των συνεντεύξεων επιχειρείται η απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων.

5.7 Το δείγμα της έρευνας και σχολείο φοίτησης.

Το σχολείο που συνεργάστηκε και έλαβε μέρος στην έρευνα και στις τηλεδιασκέψεις στο πλαίσιο του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» κατά το σχολικό έτος 2017-2018, ήταν όπως αναφέραμε και προηγουμένως, το 2/Θ Δημοτικό Σχολείο Σίβα. Το σύνολο των υποκειμένων, δηλαδή των μαθητών, των οποίων τις συνεντεύξεις μελετήσαμε, αποτέλεσε το δείγμα της έρευνας.

Πίνακας 2: Δείγμα Έρευνας

ΦΥΛΟ / ΑΡ.ΜΑΘΗΤΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ		Ε΄ ΤΑΞΗ		ΣΤ΄ ΤΑΞΗ	
	N	%	N	%	N	%
ΑΓΟΡΙΑ	3	37,5	1	25	2	50
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	5	62,5	3	75	2	50
ΣΥΝΟΛΟ	8	100,0	4	100,0	4	100,0

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 8 μαθητές. Συγκεκριμένα, 3 αγόρια και 5 κορίτσια. Από αυτούς, στην Ε΄ τάξη φοιτούν 4 μαθητές και στην ΣΤ΄ άλλοι 4.

Το σύνολο των μαθητών συμμετείχε στις αρχικές συνεντεύξεις. Τα χαρακτηριστικά του δείγματος των μαθητών, των οποίων τις αρχικές απόψεις διερευνήσαμε, μέσω συνεντεύξεων, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 3: Δείγμα έρευνας αρχικών συνεντεύξεων

ΦΥΛΟ / ΑΡ.ΜΑΘΗΤΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ		Ε΄ ΕΤΑΞΗ		ΣΤ΄ ΤΑΞΗ	
	N	%	N	%	N	%
ΑΓΟΡΙΑ	3	37,5	1	25	2	50
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	5	62,5	3	75	2	50
ΣΥΝΟΛΟ	8	100,0	4	100,0	4	100,0

Από τον πίνακα 3 φαίνεται ότι έχουμε 8 αρχικές συνεντεύξεις. Από τους 8 μαθητές, οι 4 ήταν από την Ε΄ τάξη και οι 4 από την ΣΤ΄. Ως προς το φύλο, ήταν 3 αγόρια, και 5 κορίτσια. Η Ε΄ τάξη είχε 1 αγόρι και 3 κορίτσια, ενώ η ΣΤ΄ τάξη 2 αγόρια και 2 κορίτσια. Όλοι οι μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα έδωσαν συνέντευξη.

Τα χαρακτηριστικά του δείγματος των μαθητών, των οποίων διερευνήθηκαν οι τελικές απόψεις, μέσα από εκθέσεις τους φαίνονται στον πίνακα 4 που ακολουθεί.

Πίνακας 4: Δείγμα έρευνας τελικών συνεντεύξεων

ΦΥΛΟ / ΑΡ.ΜΑΘΗΤΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ		ΝΑΥΣΤΑΘΜΟΣ		ΛΕΟΝΤΕΙΟΣ	
	N	%	N	%	N	%
ΑΓΟΡΙΑ	3	42,9	1	25	2	66,6
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	4	57,1	3	75	1	33,3
ΣΥΝΟΛΟ	7	100,0	4	100,0	3	100,0

Από τον πίνακα 4 φαίνεται ότι έχουμε 7 τελικές συνεντεύξεις μαθητών. Από τους 7 μαθητές οι 4 ήταν από την Ε΄ τάξη και οι 3 από την ΣΤ΄. Ως προς το φύλο, τα αγόρια ήταν 3 και τα κορίτσια ήταν 4. Από την Ε΄ τάξη συμμετείχαν 1 αγόρι και 3 κορίτσια, ενώ από την ΣΤ΄ τάξη πήραν μέρος 2 αγόρια και 1 κορίτσι. Μια μαθήτρια της ΣΤ΄ τάξης, που συμμετείχε στην έρευνα δεν έδωσε συνέντευξη μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος.

Όσον αφορά τον αριθμό του δείγματος της έρευνας, παρατηρούμε ότι πρόκειται για ένα δείγμα ευκολίας.

5.8 Κωδικοποίηση δεδομένων

Η κωδικοποίηση και η επεξεργασία των συνεντεύξεων των μαθητών, έγινε με την τεχνική της Ανάλυσης Περιεχομένου.

Ως μονάδα ανάλυσης θεωρήθηκε η πρόταση, κύρια με δευτερεύουσα, και ως μονάδα μέτρησης θεωρήθηκε το καινούργιο, η αξία που παρουσιάζει η κάθε φράση ανάλυσης ως προς το σκοπό της έρευνας ανεξαρτήτως συχνότητας εμφάνισης κάθε στοιχείου. Ακόμη

και τα στοιχεία που εμφανίζονται σπανιότατα μπορεί να έχουν μεγάλη αξία (Τζάνη, 2005).

Για την ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε ειδικό λογισμικό (atlas-it 6.0). Οι συνεντεύξεις των μαθητών μοιράστηκαν σε δύο αρχεία ανάλογα με τη χρονική περίοδο που πραγματοποιήθηκαν (αρχικές - τελικές). Οι συνεντεύξεις των μαθητών απομαγνητοφωνήθηκαν, μορφοποιήθηκαν και αποθηκεύτηκαν σε μορφή εμπλουτισμένου κειμένου (.rtf) και με τη μορφή αυτή εισήχθησαν στο λογισμικό atlas-it 6.0.

Έπειτα, ακολούθησε η κωδικοποίηση των απόψεων, χωρίζοντας κάθε πρόταση των μαθητών, που υπήρχε στις συνεντεύξεις τους (αρχικές και τελικές), σε έξι άξονες, όπου στον κάθε άξονα υπήρχαν τα βασικά αντικείμενα του συγκεκριμένου άξονα. Δηλαδή, κάθε πρόταση του μαθητή έπαιρνε ένα ηλεκτρονικό πλαγιότιτλο, ο οποίος αντιστοιχούσε σε ένα κωδικό από τα βασικά αντικείμενα.

Το atlas-it 6.0 δίνει τη δυνατότητα ταξινόμησης των αξόνων και των βασικών αντικειμένων τους, αλλά και καταμέτρηση της συχνότητας εμφάνισης του κάθε άξονα και του κάθε βασικού του αντικειμένου στο σύνολο των απόψεων που διερευνώνται (Gregorio, 2009). Ως αποτέλεσμα, το πρόγραμμα δίνει τη δυνατότητα στο χρήστη να επιλέγει το βασικό αντικείμενο και να παίρνει το σύνολο των απόψεων που είναι καταχωρημένο σε αυτόν τον κωδικό.

Σύμφωνα με τον Βάμβουκα (2000), για να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα και η αποτελεσματικότητα του συστήματος κατηγοριοποίησης των αξόνων και των βασικών αντικειμένων τους ακολουθήθηκαν οι εξής αρχές:

- **της εξαντλητικότητας:** όλες οι ενότητες ανάλυσης μπορούν να υπαχθούν σε συγκεκριμένες κατηγορίες που καθορίστηκαν
- **της καταλληλότητας:** όλες οι κατηγορίες ταιριάζουν στο σκοπό της έρευνας και στο περιεχόμενο που αναλύεται
- **του αμοιβαίου αποκλεισμού:** μία ενότητα ανάλυσης δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ταυτόχρονα σε δύο κατηγορίες.

Θα πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη, ότι μονάδα ανάλυσης είναι η πρόταση και μία πρόταση ίσως να περιέχει δευτερεύοντα και διαφορούμενα νοήματα, δημιουργώντας

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

σύγχυση και δυσκολία κατά την κωδικοποίησή της. Ενδέχεται να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι κάποιες απόψεις μαθητών είναι πιθανό να αντιστοιχούν και σε δεύτερο αντικείμενο. Παρόλα αυτά, μετά από έλεγχο στα συμφραζόμενα, έγινε προσπάθεια να τοποθετηθούν στο σωστό τους αντικείμενο.

5.9 Περιορισμοί

Αναφορικά με τους περιορισμούς της έρευνας, είναι σημαντικό να τονίσουμε το γεγονός ότι το δείγμα της έρευνας ήταν δείγμα ευκολίας και επίσης ήταν μικρό σε αριθμό λόγω της ποιοτικής μεθοδολογίας έρευνας. Ως εκ τούτου, τα αποτελέσματα που προέκυψαν δεν μπορούν να γενικευτούν για τον ευρύτερο πληθυσμό. Η παρούσα έρευνα επιχείρησε να διερευνήσει τις κοινωνικές και ψυχολογικές επιδράσεις του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018» στο προφίλ των μαθητών και ενδεχομένως να αποτελέσει μελλοντικά έμπνευση για περαιτέρω μελέτη στο χώρο των διαδραστικών τηλεδιασκέψεων στο δημοτικό σχολείο.

5.10 Σύνοψη

Στο πρώτο κεφάλαιο του ερευνητικού μέρους της εργασίας παρουσιάζονται με σαφήνεια ο γενικός σκοπός καθώς και οι ειδικοί στόχοι προς επίτευξη και διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα που η ερευνητική προσπάθεια θα επιχειρήσει να απαντήσει. Ακόμη, γίνεται αναφορά στον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας και στο είδος της μεθοδολογικής προσέγγισης που επέλεξε ο ερευνητής. Επίσης, παρουσιάζεται το ερευνητικό εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε, προσδιορίζεται το δείγμα της έρευνας και ο τρόπος κωδικοποίησης των συλλεχθέντων δεδομένων. Τέλος, γίνεται αναφορά στους περιορισμούς της έρευνας. Με την παρουσίαση των προαναφερθέντων στοιχείων, γίνεται κατανοητό ότι στη συνέχεια θα ακολουθήσει η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

6 ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

6.1 Εισαγωγή

Αρχικά, θα παρουσιαστούν οι βασικές απόψεις των μαθητών, σύμφωνα με αυτά που δήλωσαν στις συνεντεύξεις τους και στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι τελικές τους απόψεις, αυτές που διαμόρφωσαν από την εμπειρία συμμετοχής στο πρόγραμμα.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να επισημανθεί ότι σε κάθε συνέντευξη υπάρχει ένας κωδικός, όμοιος με αυτόν του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018», για να μπορεί να γίνει στο μέλλον κάποια περαιτέρω μελέτη των εντυπώσεων των μαθητών από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Έτσι, ο κωδικός κάθε μαθητή ξεκινάει με τον αριθμό 82 που αντιστοιχεί στο σχολείο και έπειτα ακολουθεί 01, 02, 03 κτλ, αριθμοί που αντιστοιχούν στον κάθε μαθητή. Σε κάθε αναφερόμενη άποψη θα αναγράφεται και ο κωδικός του μαθητή από τον οποίο προέρχεται.

Κατά την έρευνα, έγινε κατηγοριοποίηση των απόψεων των μαθητών με βάση τους άξονες και τα βασικά αντικείμενα προς διερεύνηση, σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα.

Πίνακας 5: Κωδικοποίηση Έρευνας

1^{ος} Άξονας: Κοινωνική Επάρκεια
Δεξιότητες Διεκδίκησης/ Ηγετικές Ικανότητες
Διαπροσωπική Επικοινωνία
Συνεργασία Με Συνομήλικους
2^{ος} Άξονας: Σχολική Επάρκεια
Κίνητρα
Οργάνωση/ Σχεδιασμός
Σχολική Αποτελεσματικότητα
3^{ος} Άξονας: Συναισθηματική Επάρκεια

Αυτοέλεγχος
Διαχείριση Συναισθημάτων
Ενσυναίσθηση
4^{ος} Άξονας: Αυτοαντίληψη
Γενική Αυτοεκτίμηση
5^{ος} Άξονας: Τηλεδιάσκεψη
Προσδοκίες
Σχέσεις με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης μέσα από την Τ/Δ
Σχέσεις με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης μέσα από την Τ/Δ
Απόκτηση γνώσεων μέσω Τ/Δ
Συναισθήματα για την Τ/Δ
6^{ος} Άξονας: Διάφορα
Απόψεις που δεν αφορούν την έρευνα

6.2 Παρουσίαση- Συζήτηση Των Αποτελεσμάτων Των Αρχικών Απόψεων Των Μαθητών.

6.2.1 1ος Άξονας: Κοινωνική Επάρκεια

Ο πρώτος άξονας είναι σχετικός με την κοινωνική επάρκεια και μέσα από τις αρχικές συνεντεύξεις των μαθητών θα γίνει προσπάθεια ανάδειξης των τριών αντικειμένων αυτού του άξονα. Δηλαδή, τις δεξιότητες διεκδίκησης / ηγετικές ικανότητες, τη διαπροσωπική επικοινωνία και τη συνεργασία με τους συνομηλίκους.

Δεξιότητες Διεκδίκησης/ Ηγετικές Ικανότητες

Για την ανάδειξη των δεξιοτήτων διεκδίκησης και των ηγετικών ικανοτήτων των μαθητών τέθηκαν δύο ερωτήσεις που είναι οι εξής: «Όταν έχεις μία αντίθετη άποψη από αυτό που λένε οι συμμαθητές σου, τι κάνεις; Ξεκινάς μία κουβέντα, με ποιο τρόπο ζητάς από τους συμμαθητές σου να πουν τη γνώμη τους;»

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι μαθητές ζητούν τη γνώμη των συμμαθητών τους και μάλιστα την υπολογίζουν.

Τους ρωτάω να μου πουν τη γνώμη τους. 8201

και τη δέχομαι γιατί όλοι όπως είπαμε έχουμε μία γνώμη. 8201

Τους τη λέω γιατί όλοι έχουμε μία γνώμη. 8201

Εγώ τους λέω να μου πουν τη γνώμη τους κάνοντας τους κάποια ερώτηση. 8204

Εγώ τους την ζητάω πάντως. 8204

Τους κάνω την ερώτηση αν μπορούν να μου πουν τη γνώμη τους. 8202

Τους ρωτάω να μου πουν τη γνώμη τους αλλά δεν την ακούω πάντα. 8203

Τους λέω τη γνώμη μου. 8205

Θέλω οι συμμαθητές μου να μου λένε τη γνώμη τους. 8206

Τους ρωτάω 8206

Μου αρέσει να ακούω τη γνώμη των συμμαθητών μου. 8207

Τους το λέω και μιλάω μαζί τους. 8207

Τους λέω την άποψή μου. 8208

Βέβαια διαπιστώθηκε ότι μερικοί μαθητές δεν είναι και πολύ δεχτικοί στη γνώμη των άλλων. Θα ακούσουν μεν αυτό που τους λένε οι συμμαθητές τους, αλλά στο τέλος θα κάνουν αυτό που οι ίδιοι θέλουν.

Κάνω αυτό που θέλω εγώ. 8203

Τους βλέπω και νευριάζω λίγο. 8202

δεν παρασύρομαι από αυτά που λένε οι άλλοι. 8204

δίνω σημασία στη γνώμη τους και σε αυτό που θα μου πουν. 8206

άμα μου πούνε και αυτοί τη γνώμη τους εντάξει, άμα δεν την πούνε πάλι δεν πειράζει. 8204

Αυτοί τώρα ότι θέλουν κάνουνε εγώ πάντως πιστεύω άλλα. 8204

Λέω ότι εγώ πιστεύω κάτι άλλο 8204

Στους μαθητές να μου πουν τη γνώμη τους. 8205

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Ακούω τις γνώμες τους αλλά πολλές φορές κάνω το δικό μου. **8205**

Τους ζητάω να τους πω εγώ την άποψή μου **8208**

και μετά να ακούσω και τη δικιά τους. **8208**

Διαπροσωπική Επικοινωνία

Για τη διερεύνηση της διαπροσωπικής επικοινωνίας των μαθητών έγιναν οι εξής δύο ερωτήσεις: «Περιγράψέ μου τις σχέσεις σου με τους συμμαθητές σου. Σου αρέσει να γνωρίζεις καινούργιους ανθρώπους και με ποιο τρόπο προσπαθείς να μιλήσεις μαζί τους;»

Διερευνώντας τις απόψεις των μαθητών παρατηρείται ότι το σύνολο των παιδιών δείχνουν δεχτικοί και έχουν αυξημένη διαπροσωπική επικοινωνία με τους συμμαθητές τους, αλλά και με άλλους ανθρώπους με τους οποίους μπορεί να έρθουν σε επαφή σε κάποια στιγμή της ζωής τους. Επομένως, συμπεραίνεται ότι τα υποκείμενα της έρευνας έχουν τη διάθεση να επικοινωνήσουν τόσο με γνωστούς όσο και με άγνωστους ανθρώπους.

Ναι μου αρέσει. Θα αρχίσω να του μιλάω παράδειγμα με ένα γεια σου τι κάνεις πώς σε λένε.

8201

Τα βρίσκουμε μεταξύ μας, κάνουμε παρέα μαζί, παίζουμε όλοι μαζί και μιλάμε. **8201**

Με ενδιαφέρουν και οι ιδέες τους **8201**

Αυτό το κάνουμε συχνά με άγνωστα παιδιά. **8201**

Η σχέση με τους συμμαθητές μου είναι ωραία. **8201**

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούργιους ανθρώπους και να κάνω κουβέντα λέγοντάς τους ένα γεια, μετά ο καθένας γνωρίζεται με τον άλλον. **8202**

Είμαστε πολύ καλοί φίλοι με όλους **8202**

και είναι καλά παιδιά και αυτοί. **8202**

Ναι μου αρέσει να γνωρίζω καινούργιους ανθρώπους. **8203**

Οι σχέσεις με τους συμμαθητές μου είναι καλές **8203**

και δεν μαλώνουμε. **8203**

Αρχικά τους μιλάω και μετά παίζουμε. **8203**

Η σχέση με τους συμμαθητές μου είναι μία χαρά. **8204**

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

μερικές φορές μαλώνουμε αλλά τα ζαναβρίσκουμε. **8204**

Παίζουμε ομαδικά παιχνίδια και κάνουμε πολλά πράγματα μαζί. **8204**

Ναι μου αρέσει να γνωρίζω καινούργιους ανθρώπους, γιατί μαθαίνω πιο πολλά πράγματα.
8204

λέω εγώ για τον τόπο μου που μένω τι κάνω **8204**

Μαλώνουμε για βλακείες αλλά δεν πειράζει. **8204**

Είμαστε καλοί φίλοι και μιλάμε συνέχεια. **8204**

μετά λένε και αυτοί. **8204**

Πρώτα συστηνόμαστε, **8204**

μετά αρχίζουμε τη συζήτηση **8204**

Τους ρωτάω πώς τους λένε και γνωριζόμαστε. **8205**

περνάμε ωραία μαζί. **8205**

Με τους συμμαθητές μου έχουμε καλές σχέσεις. **8205**

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούργιους ανθρώπους. **8205**

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούργιους ανθρώπους. **8206**

Οι σχέσεις με τους συμμαθητές μου είναι καλές. **8206**

Μερικές φορές τους μιλάω εγώ πρώτος και μερικές φορές μου μιλάνε αυτοί. **8206**

Άμα συναντήσω κάποιον τον ρωτάω πώς τον λένε και αν θέλει να παίζουμε. **8207**

Ναι μου αρέσει να γνωρίζω καινούργιους ανθρώπους. **8207**

Με τους συμμαθητές μου τα πάμε πολύ καλά. **8207**

Καμιά φορά μαλώνουμε αλλά μετά πάλι παίζουμε **8207**

Οι σχέσεις μας είναι φιλικές **8208**

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούργιους ανθρώπους. **8208**

Μας αρέσει να παίζουμε κάποιες φορές μαλώνουμε άλλα φιλικά **8208**

δεν μαλώνουμε πολύ **8208**

Από το δείγμα της έρευνας καταγράφηκε και μία άποψη, στην οποία φαίνεται ότι ο μαθητής είναι πιο ντροπαλός και περιμένει από τους άλλους να κάνουν το πρώτο βήμα.

Στην αρχή ντρέπομαι λίγο. 8208

και περιμένω από τους άλλους να έρθουν να μου μιλήσουν. 8208

Συνεργασία Με Συνομηλικούς

Η συνεργασία με τους συνομηλικούς είναι μία σημαντική παράμετρος για το Δημοτικό Σχολείο. Για να αναδειχθούν οι απόψεις των μαθητών σε αυτό το θέμα τέθηκε η εξής ερώτηση: «Σε ενδιαφέρουν οι ιδέες των μαθητών σου; Πώς τους βοηθάς αν χρειαστεί;»

Από τις απαντήσεις των μαθητών διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι ενδιαφέρονται για τις ιδέες των συμμαθητών τους και είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν σε αυτό που θα τους ζητήσουν, κάτι που δείχνει ότι οι μαθητές είναι σε θέση να συνεργαστούν μεταξύ τους.

Τους βοηθάω μερικές φορές πολύ ευχαρίστως με τον τρόπο που θα μου πούνε γιατί αν το κάνω με τον τρόπο που θέλω εγώ μπορεί να τους μπερδέσω. 8204

Τους λέω και τη δική μου άποψη 8206

μετά κουβεντιάζουμε και κάνουμε την καλύτερη 8206

Με ενδιαφέρουν οι ιδέες των μαθητών λέω μερικά πράγματα. 8205

Προτιμώ τους μεγαλύτερους από τους μικρότερους συμμαθητές μου. 8202

Τους λέω ένα παράδειγμα και μερικές φορές ακούω τη γνώμη τους. 8202

Με ενδιαφέρουν οι ιδέες των συμμαθητών. 8206

Με ενδιαφέρουν οι ιδέες των συμμαθητών μου 8207

αν μου ζητήσουν βοήθεια τους τη δίνω. 8207

Με ενδιαφέρουν οι ιδέες των μαθητών 8208

και είμαι πρόθυμος να τους βοηθήσω σε αυτό που μου λένε αν μπορώ. 8208

Ναι με ενδιαφέρουν πάρα πολύ. 8202

και αν χρειαστούν βοήθεια τους βοηθάω με τον τρόπο που εγώ νομίζω ότι είναι καλύτερος. 8201

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Υπάρχει, ωστόσο και μία άποψη, ενός μαθητή, ο οποίος δηλώνει ότι δεν τον ενδιαφέρουν οι ιδέες των συμμαθητών του, παρόλα αυτά είναι πρόθυμος να βοηθήσει, εάν του ζητήσουν κάτι.

Θα το κάνω όπως μου το πουν αυτοί, αν μου αρέσει. 8203

Δεν με ενδιαφέρουν και πολύ οι ιδέες των μαθητών αλλά αν χρειαστούν κάτι και μου το ζητήσουν θα το κάνω. 8203

6.2.2 2ος Άξονας: Σχολική Επάρκεια

Ο δεύτερος άξονας είναι σχετικός με τη σχολική επάρκεια των μαθητών. Έχει τρία αντικείμενα: κίνητρα, οργάνωση / σχεδιασμός και σχολική αποτελεσματικότητα. Από τον άξονα αυτό θα ληφθούν στοιχεία για το σχολικό περιβάλλον των μαθητών και τη γενικότερη σχέση με το σχολείο.

Κίνητρα

Για την ανάδειξη των κινήτρων των μαθητών έγιναν οι εξής τρεις ερωτήσεις: «Σου αρέσει το σχολείο και τι περιμένεις από αυτό; Τι θα ήθελες να κάνετε στο σχολείο που δεν το κάνετε μέχρι τώρα; Πώς σου φαίνονται τα μαθήματα φέτος;»

Όπως φαίνεται και από τις απόψεις των μαθητών, το σχολείο είναι μία ευχάριστη διαδικασία από την οποία αποκομίζουν πολλά οφέλη.

Ναι, να μάθω πράγματα! 8201

Δεν θα ήθελα να αλλάξει κάτι. 8201

Ναι μου αρέσει πάρα πολύ. 8202

Είμαι πολύ χαρούμενος που είμαι σε αυτή την τάξη. 8202

Μου αρέσουν όλα τα μαθήματα και δεν ξεχωρίζω κανένα. 8202

Περιμένω να γίνει ακόμα πιο ωραίο. 8204

Ναι μου αρέσει πάρα πολύ. 8204

Είναι ωραίο. 8204

Ναι μου αρέσει. 8205

Ναι μου αρέσει το σχολείο 8207

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Ναι μου αρέσει. 8208

Περιμένω να μάθω πράγματα από αυτό 8206

Μου αρέσει και το μάθημα και το διάλειμμα. 8205

Μου αρέσει το σχολείο. 8206

Να είναι ωραίο και να έχεις πολλά παιδιά μέσα. 8202

Υπάρχει, όμως και μία αρνητική άποψη για το σχολείο στην οποία ένας μαθητής αναφέρει ότι δεν περιμένει κάτι από αυτό.

Από το σχολείο δεν περιμένω τίποτα. 8203

Ωστόσο, κατά τα λεγόμενα των μαθητών, χρειάζονται αρκετά πράγματα ακόμα, ώστε το σχολείο να προσφέρει περισσότερα κίνητρα για μάθηση. Είναι γνωστό ότι στα ολιγοθέσια σχολεία σπάνια θα βρει κανείς να υπηρετούν ειδικότητες εκπαιδευτικών, με αποτέλεσμα οι μαθητές που φοιτούν σε ολιγοθέσια σχολεία να στερούνται διδακτικά αντικείμενα.

Να κάνουμε κανονικά γυμναστική. 8202

να κάνουμε κανονικές ώρες μάθημα. 8202

θα ήθελα να κάνουμε περισσότερες φωτοτυπίες. 8203

Θα έπρεπε να κάνουμε περισσότερη μουσική και γυμναστική. 8206

να κάνω φίλους. 8206

Θα ήθελα να κάνουμε περισσότερα εικαστικά, μουσική και γυμναστική. 8204

περιμένω να μάθω πράγματα από αυτό. 8207

Θα ήθελα να κάνουμε περισσότερες κατασκευές και ζωγραφιές 8207

να κάνουμε γυμναστική. 8208

Θα ήθελα περισσότερο διάλειμμα 8208

περιμένω να μάθω από αυτό πιο πολλά πράγματα. 8208

Μοιρασμένες φαίνεται να είναι οι απόψεις των μαθητών για το αν φέτος τα μαθήματα είναι πιο εύκολα ή πιο δύσκολα από πέρυσι.

Τα μαθήματα μου φαίνονται πιο εύκολα από πέρυσι. 8202.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Τα μαθήματα μου φαίνονται πιο εύκολα από πέρυσι. 8208

Τα μαθήματα είναι πιο εύκολα από πέρυσι. 8203

Τα μαθήματα φέτος είναι και εύκολα και δύσκολα. 8204

Τα μαθήματα μου φαίνονται πιο δύσκολα από πέρυσι. 8201

Τα μαθήματα φέτος μου φαίνονται λίγο δύσκολα. 8205

Τα μαθήματα μου φαίνονται πιο δύσκολα από πέρυσι. 8207

Οργάνωση/ Σχεδιασμός

Για να αποκαλύψουν οι μαθητές τις απόψεις σχετικά με την οργάνωση και το σχεδιασμό του μαθήματος και γενικότερα της τάξης, έγινα οι εξής δύο ερωτήσεις: «Πώς κρίνεις τη συμμετοχή σου στην τάξη και γιατί; Πιστεύεις ότι είσαι συνεπής / εντάξει στις υποχρεώσεις σου και γιατί το πιστεύεις αυτό;»

Οι απαντήσεις των μαθητών έδειξαν ότι τα παιδιά έχουν καλή εικόνα για τον εαυτό τους σχετικά με τη συμμετοχή τους στην τάξη και με την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους απέναντι στο σχολείο. Στην πραγματικότητα, τα περισσότερα, αν όχι όλα, τα παιδιά πραγματικά ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις του σχολείου και του δασκάλου.

Πιστεύω ότι είμαι συνεπής μέσα στην τάξη επειδή ακούω τους δασκάλους, τηρώ τους κανόνες του σχολείου και διαβάζω τα μαθήματα. 8201

Ναι συμμετέχω μέσα στην τάξη γιατί είμαστε όλοι μία ομάδα. 8201

Συμμετέχω σηκώνοντας το χέρι. 8201

Μου αρέσει να συμμετέχω σε όλα. 8202

Ναι πιστεύω ότι είμαι εντάξει απέναντι στις υποχρεώσεις μου στο σχολείο, επειδή μαθαίνω και συνεργάζομαι. 8202

Πιστεύω ότι είμαι εντάξει απέναντι στις υποχρεώσεις του σχολείου επειδή τηρώ τους κανόνες, γράφω τις εργασίες μου και διαβάζω τα μαθήματά μου. 8203

Είναι καλή η συμμετοχή μου στην τάξη, επειδή μιλάω. 8203

Πιστεύω ότι συμμετέχω μέσα στην τάξη προσέχοντας το μάθημα αλλά καμιά φορά κάνω και φασαρία, 8204

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Πιστεύω ότι είμαι εντάξει απέναντι στις υποχρεώσεις στο σχολείο, 8204

γιατί κάνω ότι μου ζητήσει. 8204

κάνω τις ασκήσεις και ζητάω βοήθεια. 8204

Πιστεύω ότι είμαι εντάξει στις υποχρεώσεις μου στο σχολείο, γιατί μαθαίνω πράγματα, 8205

κάνω τις ασκήσεις 8205

Νομίζω ότι συμμετέχω στο μάθημα και ακούω, όταν χρειάζεται. 8205

ακολουθώ τους κανόνες. 8205

Πιστεύω ότι η συμμετοχή μου στην τάξη είναι καλή, γιατί μιλάω, όταν πρέπει και σηκώνω το χέρι μου. 8206

Πιστεύω ότι δεν είμαι και πολύ εντάξει στις υποχρεώσεις μου. 8206

Ναι συμμετέχω, επειδή μιλάω 8207

κάνω ασκήσεις. 8207

Ναι νομίζω ότι είμαι εντάξει στις υποχρεώσεις μου. 8207

Ναι συμμετέχω. 8208

Ο δάσκαλος ρωτάει κάποια πράγματα, 8208

εγώ τα απαντάω. 8208

Πιστεύω ότι είμαι εντάξει με τις υποχρεώσεις μου, γιατί δεν χάνω τα μαθήματα. 8208

Σχολική Αποτελεσματικότητα

Για την ανάδειξη της σχολικής αποτελεσματικότητας έγινε η εξής ερώτηση: «Μαθαίνεις καινούργια πράγματα στο σχολείο και ποια έχουν περισσότερο ενδιαφέρον;»

Το σύνολο των απαντήσεων των μαθητών δείχνει ότι έχουν μία θετική εικόνα απέναντι στο σχολείο και στα αντικείμενα που αυτό πραγματεύεται. Πιστεύουν ότι αποκομίζουν γνώσεις και ότι το σχολείο ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντά τους.

Ναι μου αρέσουν όλα τα μαθήματα 8201

Δεν ξεχωρίζω κάποιο. 8201

Ναι μαθαίνω πάρα πολλά καινούργια πράγματα. 8202

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Περισσότερο μου αρέσουν τα μαθηματικά και η φυσική, επειδή είναι ενδιαφέροντα. 8203

Επίσης μου αρέσουν τα μαθηματικά, η γλώσσα και η φυσική. 8204

Πιο πολύ ενδιαφέρον έχουν τα μαθηματικά, η γλώσσα και η φυσική. 8205

Ναι μαθαίνω καινούργια πράγματα. 8205

Πιο πολύ μου αρέσουν τα μαθηματικά και η φυσική γιατί στα μαθηματικά λογαριάζουμε και αυτό είναι κάτι που μου αρέσει. Στη φυσική μου αρέσουν τα πειράματα που κάνουμε. 8206

Ναι μαθαίνω καινούργια πράγματα στο σχολείο. 8206

Μαθαίνω καινούργια πράγματα στο σχολείο. 8207

Πιο πολύ μου αρέσουν η γλώσσα, η ιστορία και λίγο τα μαθηματικά. 8208

Μαθαίνουμε καινούργια πράγματα στο σχολείο. 8208

6.2.3 3ος Άξονας: Συναισθηματική Επάρκεια

Στον τρίτο άξονα θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί η συναισθηματική επάρκεια των μαθητών μέσα από τα τρία αντικείμενά του: τον αυτοέλεγχο, τη διαχείριση συναισθημάτων και την ενσυναίσθηση.

Αυτοέλεγχος

Προκειμένου να διαπιστωθεί σε ποιο βαθμό οι μαθητές μπορούν να ελέγξουν τον εαυτό τους, τους θέσαμε την εξής ερώτηση: «Όταν κάποιος σε εκνευρίζει τι κάνεις;»

Παρατηρήθηκε λοιπόν ότι ένα μέρος των παιδιών, και συγκεκριμένα τρία από τα οκτώ, επιλέγουν το διάλογο και τη συζήτηση για να επιλύσουν την όποια διαφορά τους.

Θα μιλήσω με αυτόν που το έχω και μετά θα βρούμε τη λύση μαζί. 8201

Του λέω τι με εκνευρίζει σε αυτόν και μετά πάω παρακάτω. 8201

Νευριάζω πάρα πολύ και του λέω κάποια πράγματα μέχρι να τα ζαναβρούμε. 8204

Ή θα το πω στον δάσκαλο. 8208

ή θα τα βρούμε μεταξύ μας. 8208

Ένα άλλο μέρος των μαθητών, με το ίδιο ποσοστό, επιλέγει να φύγει χωρίς να δώσει λύση στο θέμα, προκειμένου να μην πάρει διαστάσεις.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Δεν του μιλάω, 8204

φεύγω και για ένα διάστημα δεν μιλάμε. 8204

Αμα νευριάσω πηγαίνω και κάθομαι σε μία μεριά. 8205

Δεν κάνω τίποτα. 8206

Το αφήνω έτσι. 8206

Αμα νευριάσω φεύγω. 8207

Δύο από τους μαθητές επιλέγουν πιο δραστικές μεθόδους για την επίλυση των διαφορών τους.

Θέλω τον σκοτώσω αλλά μετά θα είμαστε πάλι φίλοι. 8202

Θα του φωνάζω, θα τον δείρω και μετά θα φύγω. 8203

Διαχείριση Συναισθημάτων

Η ερώτηση που έγινε, για να αναδειχθεί η διαχείριση των συναισθημάτων, ήταν η εξής: «Σκέψου ότι έχεις ένα πρόβλημα, πώς το αντιμετωπίζεις;»

Από τις απαντήσεις των παιδιών φαίνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος θα ζητήσει βοήθεια από κάποιον μεγαλύτερο ή συνομήλικό του.

Αν έχω κάποιο πρόβλημα θα το πω της μαμάς μου 8203

αν είμαι στο σχολείο θα το πω στον δάσκαλο 8203

Αν έχω κάποιο πρόβλημα θα προσπαθήσω να το αντιμετωπίσω μόνη μου αλλά κάποιες φορές μπορεί να ζητήσω και βοήθεια από τους φίλους μου ή τους γονείς μου. 8205

Μπορεί να φωνάζω και κάποιον να με βοηθήσει να το λύσω. 8206

Θα φωνάζω κάποιον και θα του ζητήσω βοήθεια 8207

Αν είναι στο σχολείο ενημερώνω τους δασκάλους. 8208

Αν είναι κάπου αλλού θα ενημερώσω τους γονείς μου. 8208

Ένα μέρος των μαθητών θα προσπαθήσει να ψάξει να βρει μία λύση μόνο του ή θα προσπαθήσει να μη σκέφτεται την προβληματική κατάσταση.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Αν έχω κάποιο πρόβλημα θα σκεφτώ κάτι άλλο για να μην δίνω πολύ σημασία στο πρόβλημα το οποίο όμως θα προσπαθώ να το λύσω. 8204

Θα προσπαθήσω να το λύσω Αλλά μερικές φορές το αφήνω στην άκρη. 8204

Θα προσπαθήσω να μην το θυμάμαι 8206

Δεν του κρατάω κακία. 8201

Προσπαθώ να είμαι πολύ ήρεμος και να το ξεχάσω, 8202

αλλά μέχρι σήμερα δεν μου έχει τύχει κάποιο σοβαρό πρόβλημα που θα πρέπει να αντιμετωπίσω. 8202

Ενσυναίσθηση

Για την ανάδειξη του βαθμού ενσυναίσθησης των μαθητών έγινε η ακόλουθη ερώτηση. «Με ποιους τρόπους δείχνεις ότι σε ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων;»

Στο σημείο αυτό οι μαθητές φάνηκαν αρκετά διχασμένοι, καθώς δεν ήταν λίγοι αυτοί που απάντησαν ότι δεν τους ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων, εκτός και αν είναι κάποιο δικό τους πρόσωπο.

Δεν ενδιαφέρομαι και πολύ για τα συναισθήματα των άλλων, εκτός αν είναι κάποιος δικός μου, οπότε προσπαθώ να τον παρηγορήσω, λέγοντάς του ότι δεν είναι κάτι και ότι πέρασε. 8202

Δεν με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων παιδιών εκτός και αν είναι η αδερφή μου. 8203

Δεν με ενδιαφέρουν και τόσο τα συναισθήματα των άλλων. 8205

Ωστόσο, οι περισσότεροι μαθητές μπορούσαν να μπουν στη θέση των άλλων, να δείξουν ενδιαφέρον και να ασχοληθούν με τα συναισθήματά τους.

Κάποιες φορές καταλαβαίνω τα συναισθήματα των άλλων 8201

Με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα που έχουν οι άλλοι. 8204

Τους ρωτάω τι έχουν 8204

προσπαθώ να λύσω μερικά πράγματα που έχουν. 8204

τους βγάζω από αυτό το θέμα δηλαδή το πρόβλημα που έχουν. 8204

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Αν έβλεπα όμως κάποια συμμαθήτριά μου στεναχωρημένη θα τη ρωτούσα τι έχει και θα προσπαθούσα να τη βοηθήσω. 8205

Αμα κάποιος δεν είναι καλά προσπαθώ να του κάνω κάποιο αστείο. 8206

Με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων. 8206

θα ψάξω να βρω τη λύση στο πρόβλημα που έχει. 8206

ή να μιλήσω μαζί του 8206

Ναι με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων. 8207

θα του μιλήσω. 8207

Αν δω κάποιον στεναχωρημένο θα τον πλησιάσω. 8207

Ναι με ενδιαφέρουν. 8208

Αν δω κάποιον στεναχωρημένο στην αυλή του σχολείου θα τον ρωτήσω τι έχει 8208

και θα του προτείνω να βρούμε το δάσκαλο να του μιλήσουμε ή αν μπορώ να τον βοηθήσω εγώ. 8208

6.2.4 4ος Άξονας: Αυτοαντίληψη

Η αυτοαντίληψη των μαθητών, δηλαδή η γνώμη που έχουν για τον εαυτό τους και για το πώς φαίνονται τους άλλους θα παρουσιαστεί στον τέταρτο άξονα. Ο άξονας αυτός έχει μόνο ένα αντικείμενο, τη γενική αυτοεκτίμηση των μαθητών.

Γενική Αυτοεκτίμηση

Η ερώτηση που έγινε κατά τη διάρκεια των αρχικών συνεντεύξεων σχετικά με τη γενική αυτοεκτίμηση των παιδιών ήταν η εξής: «Ανησυχείς για το πώς φαίνεσαι στους άλλους και τι είναι αυτό που σε προβληματίζει περισσότερο;»

Όπως φαίνεται από την ανάλυση των λεγομένων τους, αρκετοί ήταν οι μαθητές που δεν είχαν αρκετή σιγουριά για τον εαυτό τους και τους ενδιέφερε η γνώμη των άλλων, για το πως φαίνονται σε αυτούς.

Ναι ανησυχώ για το πώς φαίνομαι στους άλλους. 8201

Δεν θέλω να με βλέπουν σαν να είμαι κακιά, γιατί μετά αισθάνομαι άσχημα. 8201

Ναι με ανησυχεί, αν είμαι καλή ή όχι. 8203

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Εγώ θέλω να φαίνομαι καλή. 8203

Μερικές φορές ανησυχώ για το πώς φαίνομαι στους άλλους, ειδικά άμα το λένε με κακό τρόπο. 8204

Δεν θέλω να νομίζουν ότι είμαι κακιά, ότι δεν τους μιλάω ή δεν ασχολούμαι. 8204

Με ανησυχεί λίγο η γνώμη των άλλων. 8206

Κάποιες φορές ανησυχώ. 8208

Δεν θέλω να λένε για μένα άδικα πράγματα. 8208

και να μου συμπεριφέρονται κακά. 8208

Μόνο τρεις ήταν οι μαθητές, οι οποίοι έδειχναν σιγουριά για τον εαυτό τους και δεν στηρίζονταν στη γνώμη που είχαν οι άλλοι για αυτούς.

Όχι δεν ανησυχώ για το πώς φαίνομαι στους άλλους. 8207

Δεν με ανησυχεί και πολύ πώς φαίνομαι στους άλλους. 8205

Δεν με ενδιαφέρει πώς φαίνομαι στους άλλους και τι νομίζουν αυτοί για μένα. 8202

6.2.5 5ος Άξονας: Τηλεδιάσκεψη

Ο πέμπτος άξονας ασχολείται με την τηλεδιάσκεψη και αποτελείται από πέντε αντικείμενα: τις προσδοκίες, τις σχέσεις με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης, τις σχέσεις με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης, την απόκτηση γνώσεων μέσω τηλεδιάσκεψης και τα συναισθήματα για την τηλεδιάσκεψη.

Προσδοκίες

Το πρώτο αντικείμενο του πέμπτου άξονα είναι οι προσδοκίες που έχουν τα παιδιά από την τηλεδιάσκεψη. Η ερώτηση που έγινε ήταν η εξής: «Τι περιμένεις από τις τηλεδιασκέψεις;»

Τα παιδιά φαίνεται να έχουν υψηλές προσδοκίες από την τηλεδιάσκεψη. Παρόλο που δεν γνωρίζουν ακόμα τι ακριβώς είναι, ποιους θα συναντήσουν και με τι αντικείμενο θα ασχοληθούν, στο σύνολό τους εκφράζουν αρκετές προσδοκίες προς τη θετική κατεύθυνση. Πιστεύουν ότι θα γνωρίσουν νέα παιδιά, ότι θα κάνουν καινούριους φίλους, θα μάθουν πράγματα και θα γνωρίσουν νέους τόπους.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Αυτό το πρόγραμμα που θα κάνουμε να είναι ωραίο να μας αρέσει και να είναι ενδιαφέρον.

8204

Πιστεύω ότι θα μιλάμε με άλλα σχολεία. **8205**

Περιμένω να γνωριστούμε με άλλα παιδιά **8201**

και να μάθουν και αυτοί για μας. **8201**

και να μάθουμε κι άλλα πράγματα για αυτούς **8201**

Μπορεί να είμαι καλός φίλος με κάποιον από εκεί ή μπορεί να πάω εγώ εκεί ή να έρθει αυτός εδώ. **8202**

Θα περάσουμε όμορφα. **8202**

Πιστεύω το καλό που θα μου κάνει η τηλεδιάσκεψη είναι να μιλήσω και να γνωρίσω πολλά πράγματα από κει. **8202**

Πιστεύω ότι θα κάνω καινούριους φίλους στην τηλεδιάσκεψη μέσα από την κουβέντα. **8203**

Περιμένω ότι θα μάθουμε καινούρια πράγματα, ότι θα γνωριστούμε με άλλα παιδιά και θα μιλήσουμε μαζί τους. **8203**

Με την τηλεδιάσκεψη πιστεύω ότι θα μάθω πιο πολλά πράγματα για έναν τόπο που δεν ξέρω **8204**

Θα δούμε τους άλλους, **8204**

θα γνωριστούμε, **8204**

με τα παιδιά που θα δούμε **8204**

Πιστεύω ότι θα γνωρίσω καινούργιους φίλους. **8204**

θα είναι πάρα πολύ ωραίο και ενδιαφέρον. **8204**

Θα ήθελα να τους γνωρίσω και από κοντά. **8204**

πιστεύω όμως ότι είναι χρήσιμη. **8205**

Θα στείλουμε κάτι μηνύματα, **8206**

Θα τους δούμε **8206**

θα τους μιλήσουμε. **8206**

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

θα κάνω καινούργιους φίλους. 8206

Πιστεύω ότι θα είναι ωραία. 8207

Ναι νομίζω ότι θα κάνω καινούργιους φίλους. 8207

και θα κάνουμε και καινούργια πράγματα. 8208

θέλω να τους γνωρίσω από κοντά 8208

και πιστεύω ότι θα συμπαθήσει ο ένας τον άλλον. 8208

Πιστεύω ότι η τηλεδιάσκεψη είναι φανταστική. 8208

θα γνωρίσουμε άλλα παιδιά 8208

και θα συνεχίσουμε να μιλάμε και στο μέλλον. 8208

Θα μας ωφελήσει γιατί θα μάθουμε να χειριζόμαστε το ίντερνετ 8208

Φαντάζομαι ότι θα μιλήσουμε 8208

Σχέσεις με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης μέσα από την Τ/Δ

Στο αντικείμενο που αφορά τη σχέση με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης μέσα από την τηλεδιάσκεψη έγινε η ερώτηση ««Πώς νομίζεις ότι η τηλεδιάσκεψη θα σε φέρει πιο κοντά με τα άλλα παιδιά; Θα κάνεις καινούριους φίλους;». Η ερώτηση ήταν γενική και κάλυπτε και το επόμενο αντικείμενο, δηλαδή τη σχέση με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης μέσα από την τηλεδιάσκεψη.

Οι μαθητές, που συμμετείχαν στην έρευνα δεν ασχολήθηκαν καθόλου με τους μαθητές της τοπικής τάξης. Πιθανώς, τους συμμαθητές τους, να τους θεωρούσαν δεδομένους, καθώς όπως φάνηκε νωρίτερα, έχουν μεταξύ τους καλές σχέσεις. Έτσι, καμία αναφορά δεν έγινε για τους μαθητές της τοπικής τάξης και για τη συνεργασία την οποία θα ανέπτυσαν.

Σχέσεις με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης μέσα από την Τ/Δ

Η ερώτηση στο αντικείμενο «σχέση με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης μέσα από την τηλεδιάσκεψη» είναι ακριβώς η ίδια με εκείνη στο προηγούμενο αντικείμενο, δηλαδή «Πώς νομίζεις ότι η τηλεδιάσκεψη θα σε φέρει πιο κοντά με τα άλλα παιδιά; Θα κάνεις καινούριους φίλους;»

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Το μεγαλύτερο μέρος των παιδιών φάνηκε να είναι θετικό και πρόθυμο να γνωρίσει καινούρια παιδιά και να κάνει νέους φίλους.

Ναι πιστεύω ότι θα γνωριστούμε με τα παιδιά που θα δούμε στην οθόνη και θα γίνουμε φίλοι 8201

Θα ήθελα να κρατήσω σχέσεις μαζί τους. 8204

Θα γνωρίσουμε καινούριους φίλους 8204

Ναι θα έχω λίγες σχέσεις μαζί τους, 8202

Θα γνωρίσουμε καινούριους συμμαθητές. 8202

Μπορεί να γνωρίζω κανένα φίλο από κει. 8202

μόνο ότι θα γνωρίσουμε καινούρια παιδιά. 8203

θα τους πούμε για το σχολείο μας για τον τόπο μας και αυτοί το ίδιο. 8204

Πιστεύω ότι θα κάνω καινούριους φίλους αλλά δεν ξέρω με ποιο τρόπο. 8205

θα γνωρίσουμε καινούρια παιδιά. 8205

Σίγουρα θα γνωρίσω τα παιδιά αλλά δεν ξέρω κάτι άλλο. 8206

Ναι πιστεύω ότι θα γνωρίσω καινούρια παιδιά. 8206

Θα γίνω φίλος με άλλα παιδιά γιατί θα μιλάμε μαζί τα λέμε αστεία. 8208

Εντούτοις, υπήρχαν και μερικές αρνητικές απόψεις σχετικά με τις νέες γνωριμίες και τη δημιουργία σχέσεων με μαθητές από τις απομακρυσμένες τάξεις

Αλλά δεν με νοιάζει κι αν δεν τους γνωρίσω από κοντά. 8207

Δεν θα ήθελα να γίνω φίλη με κάποιο από τα παιδιά ούτε να τα γνωρίσω από κοντά. 8205

Θα γίνουμε φίλοι μόνο αν συναντηθούμε εάν και δεν το επιθυμώ αυτό. 8203

Απόκτηση γνώσεων μέσω Τ/Δ

Στο αντικείμενο αυτό έγινε λόγος για την απόκτηση γνώσεων μέσω τηλεδιάσκεψης. Η ερώτηση που έγινε στα παιδιά ήταν η εξής: «Που πιστεύεις ότι θα σε ωφελήσει η τηλεδιάσκεψη;»

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Τα περισσότερα παιδιά μίλησαν για καινούριους φίλους και νέες γνωριμίες. Μερικά είπαν ότι θα μάθουν πληροφορίες ο ένας για το σχολείο και το χωριό του άλλου. Ενώ, κάποια άλλα σκέφτηκαν ότι θα τους είναι αρκετά χρήσιμη στο μέλλον.

Πιστεύω ότι και θα μάθω πράγματα 8201

και θα γνωρίσω παιδιά, 8201

και ίσως να μου είναι και χρήσιμη για το μέλλον. 8201

και θα γνωρίσω και το χωριό τους. 8202

θα δούμε το σχολείο τους. 8203

Πιο πολύ μου αρέσει αυτό το πρόγραμμα που θα μάθουμε για τα άλλα σχολεία, 8204

θα γνωρίσουμε καινούγια πράγματα, 8204

Θα παρουσιάσουμε αυτά που έχουμε κάνει, 8204

Πιστεύω ότι θα μάθω πώς γίνεται η τηλεδιάσκεψη. 8207

και αν κάποια στιγμή έχουμε κάποια άσκηση θα ξέρουμε να την κάνουμε. 8208

Δεν μπορούμε να παραλείψουμε δύο αρνητικές απόψεις, οι οποίες αντιμετωπίζουν αρνητικά το όφελος της τηλεδιάσκεψης και πιστεύουν ότι δεν έχει να τους προσφέρει κάτι.

Δεν πιστεύω ότι θα με ωφελήσει πουθενά η τηλεδιάσκεψη 8203

Δεν ξέρω αν με ωφελήσει κάπου. 8206

Συναισθήματα για την Τ/Δ

Τελευταίο αντικείμενο του 5ου άξονα είναι τα συναισθήματα που τους προκαλεί η τηλεδιάσκεψη. Εδώ, τέθηκε η ερώτηση: «Ποιες δυσκολίες πιστεύεις ότι θα αντιμετωπίσεις στην πορεία των τηλεδιασκέψεων;»

Μόνο τρία από τα οκτώ παιδιά δείχνουν να έχουν θάρρος απέναντι στην τηλεδιάσκεψη και πιστεύουν ότι δεν θα έχουν κάποιο πρόβλημα κατά τη διάρκειά της.

Δεν πιστεύω να έχει κάτι δύσκολο. 8201

Δεν νομίζω να αντιμετωπίσω δυσκολία την ώρα της τηλεδιάσκεψης. 8205

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Δεν νομίζω ότι θα με δυσκολέψει κάτι στη διάρκεια των τηλεδιασκέψεων ούτε φοβάμαι κάτι. 8206

Αντίθετα, το μεγαλύτερο μέρος των μαθητών πιστεύει ότι θα αντιμετωπίσει κάποιες δυσκολίες την ώρα της τηλεδιάσκεψης και θα νιώσει ντροπή, άγχος, φόβο, αγωνία μήπως τους κοροϊδέψουν για τη φωνή ή για την εμφάνισή τους.

Πιστεύω ότι θα έχω πολύ άγχος και αγωνία. 8202

Πιστεύω να με δυσκολέψει το ότι θα αρχίσω να μιλάω με τους άλλους 8202

και αισθάνομαι και μία δυσκολία για το πως θα δουν αυτοί εμένα. 8202

Με ανησυχεί ότι θα με κοροϊδεύουν, άμα δεν είναι ωραία η φωνή μου και άμα λέω μπούρδες. 8203

Φοβάμαι ότι θα με δυσκολέψουν οι ερωτήσεις που θα μας κάνουν αν δεν ξέρω να τις απαντήσω. 8204

Επίσης πιστεύω ότι δε θα θυμάμαι τα ονόματα των παιδιών. 8204

Μπορεί να με δυσκολέψει να μιλήσω για κάτι. 8207

Πιστεύω ότι την ώρα των τηλεδιασκέψεων θα ντρέπομαι 8208

και δεν θα μιλάω πολύ. 8208

6.2.6 6ος Άξονας: Διάφορα

Στον τελευταίο άξονα τοποθετήθηκαν οι προτάσεις των μαθητών που δεν είχαν κάποιο νόημα και δεν εξυπηρετούν σε κάτι την έρευνά μας, οπότε δεν χρειάζονται περαιτέρω ανάλυση.

Απόψεις που δεν αφορούν την έρευνα

Πιο πολύ με δυσκολεύει το μάθημα της Γλώσσας. 8201

Έτσι και έτσι. 8205

Δεν μου έρχεται στο μυαλό κάτι αυτή τη στιγμή. 8205

έτσι και έτσι. 8206

6.3 Παρουσίαση- Συζήτηση Των Αποτελεσμάτων Των Τελικών Αποψέων Των Μαθητών.

6.3.1 1ος Άξονας: Κοινωνική Επάρκεια

Ο πρώτος άξονας, όπως προαναφέραμε, είναι σχετικός με την κοινωνική επάρκεια. Από τις τελικές συνεντεύξεις των μαθητών θα αναδειχθούν τα τρία αντικείμενα αυτού του άξονα, δηλαδή οι δεξιότητες διεκδίκησης / ηγετικές ικανότητες, η διαπροσωπική επικοινωνία και η συνεργασία με τους συνομηλίκους.

Δεξιότητες Διεκδίκησης/ Ηγετικές Ικανότητες

Για να γίνει η ανάδειξη των δεξιοτήτων διεκδίκησης και των ηγετικών ικανοτήτων των μαθητών θέσαμε δύο ερωτήσεις. «Όταν έχεις μία αντίθετη άποψη από αυτό που λένε οι συμμαθητές σου, τι κάνεις; Ξεκινάς μία κουβέντα, με ποιο τρόπο ζητάς από τους συμμαθητές σου να πουν τη γνώμη τους;»

Καταγράφοντας τις απόψεις των μαθητών, διαπιστώθηκε ότι είναι πολύ δεκτικοί στο να ακούσουν τις γνώμες των άλλων και πολλές φορές είναι και επιδίωξή τους.

Μου αρέσει να ακούω τη γνώμη των συμμαθητών μου 8201

και πολλές φορές τους την ζητάω. 8201

Τους ζητώ να μου την πουν. 8203

Με ενδιαφέρει η γνώμη των συμμαθητών μου. 8203

Με ενδιαφέρει η γνώμη των συμμαθητών μου 8205

συχνά τους την ζητάω. 8205

Τους την ζητάω τη γνώμη τους να δούμε τι θα κάνουμε όλοι μαζί. 8208

Καμιά φορά τη ζητάω καμιά φορά όχι. 8206

Υπάρχουν, όμως και μαθητές οι οποίοι ναι μεν θα ακούσουν τη γνώμη των συμμαθητών τους, αλλά στο τέλος θα πράξουν αυτό που θέλουν αυτοί.

Την θέλω τη γνώμη τους κάποιες φορές. 8202

Τους την ζητάω, κάποιες άλλες όμως όχι. 8202

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Δεν ξέρω αν θα ζητήσω τη γνώμη τους. 8206

Δεν με νοιάζει τόσο η γνώμη των άλλων, αλλά άμα μου την πούνε εντάζει. 8204

Από τις τελικές απόψεις των μαθητών φαίνεται ότι αρκετοί έχουν αναπτύξει ηγετικές ικανότητες.

Τους το λέω μέχρι να συμφωνήσουν μαζί μου 8204

και αν δεν συμφωνήσουν βρίσκω κάτι άλλο 8204

Ψάχνω μία διαφορετική λύση 8204

και τους λέω να κάνουμε αυτό. 8204

Όταν έχω μία αντίθετη άποψη λέω τη γνώμη μου, 8205

Δεν ξέρω τι θα κάνω. 8206

Όμως, στα περισσότερα παιδιά οι ηγετικές ικανότητες δεν είναι πολύ ανεπτυγμένες.

Κάνω πίσω 8201

και μερικές φορές κάνω ό,τι μου λένε οι άλλοι. 8201

Νευριάζω λίγο αλλά εντάζει. 8202

Μετά είμαστε πάλι φίλοι. 8202

Δεν κάνω τίποτα άλλο. 8202

Θα κάνω αυτό που λένε οι πιο πολλοί. 8203

στο τέλος θα κάνω αυτό που λένε οι πιο πολλοί. 8205

Θα τους ακολουθήσω, αλλά θα σκεφτώ αν αυτό είναι καλό ή κακό. 8206

Τους μιλάω, τους την λέω και αν θέλουν να την κάνουν την κάνουν αλλιώς κάνουν την δικιά τους. 8208

Διαπροσωπική Επικοινωνία

Για τη διερεύνηση της διαπροσωπικής επικοινωνίας των μαθητών έγιναν οι εξής δύο ερωτήσεις: «Περιγράψέ μου τις σχέσεις σου με τους συμμαθητές σου. Σου αρέσει να γνωρίζεις καινούριους ανθρώπους και με ποιο τρόπο προσπαθείς να μιλήσεις μαζί τους;»

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Από τις τελικές συνεντεύξεις των μαθητών διαπιστώνουμε τις άψογες σχέσεις που έχουν με τους συμμαθητές τους. Τους αρέσει να επικοινωνούν μεταξύ τους, αλλά είναι και πρόθυμοι να πλησιάσουν και να γνωρίσουν καινούριους ανθρώπους, δείχνοντας έτσι ότι έχουν αναπτυγμένη τη διαπροσωπική επικοινωνία.

Με τους συμμαθητές μου είχαμε καλές σχέσεις. 8201

αλλά δεν τους πλησιάζω γιατί ντρέπομαι λίγο. 8201

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούριους ανθρώπους, 8201

τους ρωτάω πώς τους λένε 8202

Ναι μου αρέσει να γνωρίζω καινούριους ανθρώπους και να κάνω καινούριους φίλους. 8202

Είμαστε πολύ καλοί φίλοι σχεδόν με όλους. 8202

και μετά παίζουμε. 8202

Τους πιάνω την κουβέντα, 8202

Ήμουν φίλη με τους πιο πολλούς. 8203

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούριους ανθρώπους. 8203

μετά παίζουμε μαζί. 8203

Αρχικά τους ρωτάω πώς τους λένε 8203

που μένουν 8203

Αν θέλω να γνωρίσω κάποιο παιδί του μιλάω και γνωριζόμαστε. 8204

να κάνουμε παρέα 8204

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούριους ανθρώπους. 8204

Είμαστε όλοι φίλοι και συνεργαζόμαστε σαν ομάδα. 8204

Είμαστε όλοι φίλοι 8204

και συνεργαζόμαστε σαν ομάδα. 8204

Ναι μου αρέσει να γνωρίζω καινούριους ανθρώπους, αλλά δύσκολα μπορώ να πλησιάσω κάποιον να του μιλήσω. 8205

Με τους συμμαθητές μου είχαμε μία καλή σχέση. 8205

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Τα μαθήματα μου φάνηκαν εύκολα φέτος 8205

Είμαστε φίλοι με όλους. 8206

Η σχέση με τους συμμαθητές μου είναι καλή. 8206

Μου αρέσει να γνωρίζω καινούριους ανθρώπους. 8206

Μερικές φορές τους πλησιάζω και συστηνόμαστε. 8206

Δεν τσακωνόμαστε πολύ. 8208

Ναι μου αρέσει να γνωρίζω καινούριους ανθρώπους. 8208

Αν είναι καλοί άνθρωποι θα βρούμε αλλιώς δεν θα τα βρούμε. 8208

Η σχέση με τους συμμαθητές μου είναι κάποιες φορές καλή και κάποιες φορές κακή. 8208

Συνεργασία Με Συνομήλικους

Για να διαφανούν οι απόψεις των μαθητών σχετικά με την συνεργασία που έχουν μεταξύ τους έγινε η εξής ερώτηση: «Σε ενδιαφέρουν οι ιδέες των μαθητών σου; Πώς τους βοηθάς αν χρειαστεί;»

Από τις απαντήσεις των μαθητών διαπιστώθηκε ότι όλοι ενδιαφέρονται για τις ιδέες των συμμαθητών τους και είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν ο ένας τον άλλο.

Ναι μου αρέσει να ακούω τις ιδέες των συμμαθητών μου 8201

και αν θέλουν βοήθεια τους λέω τη γνώμη μου. 8201

Ναι με ενδιαφέρουν, γιατί μαθαίνω κι άλλα πράγματα. 8202

Τους λέω τη γνώμη μου 8202

και ότι θέλουν κάνουν μετά 8202

Εάν κάποιος θέλει τη γνώμη μου θα του την πω 8203

θα προσπαθήσω να τον βοηθήσω. 8203

Μου λένε ας πούμε τι χρειάζονται 8204

και τους προτείνω λύσεις. 8204

και εγώ προσπαθώ να σκεφτώ κάτι 8204

Ναι με ενδιαφέρουν λίγο οι ιδέες των συμμαθητών μου. 8205

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Εάν μου το ζητήσουν θα τους βοηθήσω. 8205

Με ενδιαφέρουν οι ιδέες των συμμαθητών μου 8206

αν μου το ζητήσουν τους λέω τη γνώμη μου. 8206

και αν μου το ζητήσουν τους βοηθάω 8208

Ναι με ενδιαφέρουν οι ιδέες των συμμαθητών μου 8208

Τους λέω τη γνώμη μου μετά ακούω και την δική τους και προσπαθούμε να τις συνδυάσουμε. 8208

6.3.2 2ος Άξονας: Σχολική Επάρκεια

Ο δεύτερος άξονας είναι σχετικός με τη σχολική επάρκεια των μαθητών. Έχει τρία αντικείμενα: κίνητρα, οργάνωση / σχεδιασμός και σχολική αποτελεσματικότητα.

Κίνητρα

Για την ανάδειξη των κινήτρων των μαθητών έγιναν τρεις ερωτήσεις: «Σου άρεσε το σχολείο την φετινή χρονιά και τι πράγματα σου έμειναν στο μυαλό; Τι θα ήθελες να κάνετε στο σχολείο που δεν το κάνετε μέχρι τώρα; Πώς σου φάνηκαν τα μαθήματα φέτος;»

Όπως φαίνεται και από τις απόψεις των μαθητών, το σχολείο είναι για αυτά μία ευχάριστη διαδικασία από την οποία αποκομίζουν πολλά οφέλη.

Μου άρεσε 8201

Δεν θα ήθελα να αλλάξει κάτι. 8201

και μου έμεινε περισσότερο ότι συνεργαστήκαμε όλοι μαζί. 8201

Μου έμειναν οι φίλοι, το σχολείο, τα μαθήματα και ο δάσκαλος. 8202

Ναι μου άρεσε. 8202

Ναι μου άρεσε γιατί κάναμε λίγο μάθημα και περισσότερες τηλεδιασκέψεις. 8203

Μου έμεινε η τηλεδιάσκεψη που κάναμε. 8204

Μου άρεσε το σχολείο 8205

και αυτό που μου έμεινε είναι η τηλεδιάσκεψη. 8205

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Μου άρεσε το σχολείο 8206

και που συναντηθήκαμε στο Ρέθυμνο με τα παιδιά. 8206

περισσότερο μου άρεσε η τηλεδιάσκεψη 8206

Ναι μου άρεσε πάρα πολύ 8204

τα μαθήματα που κάναμε. 8208

Ναι μου άρεσε 8208

Οι μαθητές στις τελικές συνεντεύξεις τους, όπως και στις αρχικές, διατυπώνουν την ανάγκη που έχουν να διδαχθούν μαθήματα ειδικότητων. Κάτι που παρουσιάζει πολύ ενδιαφέρον είναι η άποψή τους ότι κάποια από τα μαθήματα ειδικότητων θέλουν να τα διδαχθούν μέσω τηλεδιάσκεψης.

Ήθελα να κάνουμε περισσότερο μουσική και αγγλικά. 8203

Θα ήθελα να κάνουμε και αγγλικά στο σχολείο. 8202

Θα ήθελα να κάνουμε μερικά μαθήματα που δεν κάνουμε, όπως είναι η μουσική και άλλα, 8204

τα οποία θα μπορούσαμε να τα κάνουμε με τηλεδιάσκεψη. 8204

Θα ήθελα να κάνουμε περισσότερα Θρησκευτικά. 8205

Ίσως αυτά να μπορούσαμε να τα κάνουμε και μέσω τηλεδιάσκεψης. 8206

Θα ήθελα να κάνουμε περισσότερη μουσική και Τεχνολογία. 8206

θα ήθελα να κάνουμε αγγλικά στο σχολείο μέσω τηλεδιάσκεψης. 8208

Στις τελικές συνεντεύξεις οι μαθητές πιστεύουν ότι τα μαθήματα φέτος ήταν ευκολότερα από πέρυσι.

Τα μαθήματα φέτος μου φάνηκαν εύκολα. 8201

Τα μαθήματα φέτος μου φάνηκαν μεσαία, ούτε πολύ εύκολα ούτε πολύ δύσκολα. 8202

Τα μαθήματα μου φάνηκαν εύκολα. 8203

Τα μαθήματα φέτος μου φάνηκαν εύκολα. 8204

Τα μαθήματα φέτος μου φάνηκαν εύκολα. 8206

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Τα μαθήματα μου φάνηκαν εύκολα. 8208

Οργάνωση/ Σχεδιασμός

Οι μαθητές αποκάλυψαν τις τελικές απόψεις σχετικά με την οργάνωση και το σχεδιασμό του μαθήματος και γενικότερα της τάξης απαντώντας στις εξής δύο ερωτήσεις: «Πώς κρίνεις τη συμμετοχή σου στην τάξη και γιατί; Πιστεύεις ότι ήσουν συνεπής / εντάξει στις υποχρεώσεις σου και γιατί το πιστεύεις αυτό;»

Οι απαντήσεις των μαθητών έδειξαν ότι τα παιδιά έχουν καλή εικόνα για τον εαυτό τους σχετικά με τη συμμετοχή τους στην τάξη και με την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους απέναντι στο σχολείο

Πιστεύω ότι ήμουν συνεπής στις υποχρεώσεις μου. 8201

Ναι συμμετείχα στην τάξη. 8201

Μόνο μερικές φορές ξεχνούσα τις ασκήσεις μου. 8202

Ναι είχα πολλή συμμετοχή μέσα στην τάξη. 8202

Ήμωνα εντάξει στις υποχρεώσεις μου. 8202

συμμετείχα στην τάξη. 8203

Διάβαζα τα μαθήματά μου έκανα τις ασκήσεις 8203

ερχόμουν κανονικά στο σχολείο. 8203

Πιστεύω ότι ήμουν μία χαρά 8204

Συμμετείχα στην τάξη. 8204

Συμμετείχα μέσα στην τάξη 8205

Πιστεύω ότι ήμουν εντάξει 8205

γιατί έκανα όλες τις εργασίες μου στο σπίτι 8205

και απαντούσα τις ερωτήσεις. 8205

Συμμετείχα στην τάξη μερικές φορές. 8206

Πιστεύω ότι είμαι εντάξει στις υποχρεώσεις. 8206

Συμμετείχα στην τάξη. 8208

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Κάποιες φορές. 8208

Σχολική Αποτελεσματικότητα

Για την ανάδειξη της σχολικής αποτελεσματικότητας τέθηκε η εξής ερώτηση: «Έμαθες καινούρια πράγματα στο σχολείο και ποια είχαν περισσότερο ενδιαφέρον;»

Από τις απαντήσεις των μαθητών γίνεται αντιληπτό ότι τα παιδιά έμαθαν καινούρια πράγματα στο σχολείο και πολλά από αυτά κάνουν αναφορά στα αντικείμενα που μελέτησαν μέσω τηλεδιάσκεψης στα πλαίσια του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018».

Πιο πολύ μου άρεσαν τα μαθηματικά. 8201

Πιο πολύ μου άρεσαν η ιστορία, η γλώσσα και η φυσική, που πέρυσι δεν μου άρεσε καθόλου. 8202

Ναι έμαθα καινούρια πράγματα. 8202

Ναι μάθαμε για το ίντερνετ. 8203

Μου άρεσαν και τα μαθηματικά. 8203

Ναι έμαθα καινούρια πράγματα, όπως για το διαδίκτυο. 8204

Ναι μάθαμε καινούρια πράγματα στο σχολείο. 8205

Όλα τα μαθήματα ήταν πολύ ενδιαφέροντα. 8205

Έμαθα για το διαδίκτυο 8206

και τα άλλα πράγματα που μαθαίνουμε συνήθως στο σχολείο. 8206

Πιο πολύ ενδιαφέρον έχει η τηλεδιάσκεψη. 8208

6.3.3 3ος Άξονας: Συναισθηματική Επάρκεια

Στον τρίτο άξονα επιχειρείται η ανάδειξη της συναισθηματικής επάρκεια των μαθητών μέσα από τα τρία αντικείμενά του: τον αυτοέλεγχο, την διαχείριση συναισθημάτων και την ενσυναίσθηση.

Αυτοέλεγχος

Για να διαπιστωθεί ο βαθμός στον οποίο οι μαθητές μπορούν να ελέγξουν τον εαυτό τους, τους κάναμε την εξής ερώτηση: «Όταν κάποιος σε εκνευρίζει τι κάνεις;»

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Παρατηρήθηκε ότι τα περισσότερα παιδιά επιλέγουν το διάλογο για την επίλυση των διαφορών τους ή επιλέγουν να απευθυνθούν σε κάποιον μεγαλύτερο για τη διευθέτηση των διαφορών.

Θα το πω στο δάσκαλο 8204

με τον ίδιο αυτό που μου έκανε και νευρίασα 8204

και θα προσπαθήσω να το συζητήσω 8204

Όταν κάποιος με εκνευρίζει δεν ξέρω τι μπορώ να κάνω. 8205

Δεν ξέρω, δεν έχει γίνει ποτέ αυτό. 8206

Η θα το πω της γιαγιάς και δεν θα κάνει τίποτα. 8208

ή θα το πω του κυρίου και της κυρίας και δεν θα κάνει τίποτα 8208

Θα νευριάσω αλλά δεν θα πω τίποτα. 8201

Νευριάζω λίγο και πάλι, αλλά δεν κάνω τίποτα. 8202

Ένα μικρό ποσοστό των μαθητών ενδεχομένως να καταφύγει στη βία προκειμένου να λύσει τις διαφορές του.

αν αυτός με ξαναπειράξει στο τέλος θα τον δείρω. 8208

Θα τον δείρω 8203

θα φύγω. 8203

Διαχείριση Συναισθημάτων

Για να αναδειχθεί η διαχείριση των συναισθημάτων έγινε η εξής ερώτηση: «Σκέψου ότι έχεις ένα πρόβλημα, πώς το αντιμετωπίζεις;»

Από τις απαντήσεις των παιδιών φαίνεται, ότι το μεγαλύτερο μέρος θα ζητήσει βοήθεια από κάποιον μεγαλύτερο ή συνομήλικό του.

και αν είναι στο σχολείο το δάσκαλο. 8203

Θα ζητήσω βοήθεια από κάποιον άλλον. 8206

Αν έχω κάποιο πρόβλημα στο σχολείο θα το πω στο δάσκαλο 8208

και αν είναι σπίτι θα το πω στους γονείς μου να το συζητήσουμε. 8208

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Ένα μέρος των μαθητών θα προσπαθήσει να ψάξει να βρει μία λύση μόνο του ή θα προσπαθήσει να μη σκέφτεται την προβληματική κατάσταση.

Θα δω τι λύσεις υπάρχουν 8201

και αναλόγως θα δω τι θα κάνω. 8201

Θα προσπαθήσω να το ξεχάσω 8202

Θα ψάξω να βρω μία λύση, αλλά θα προσπαθήσω και να μην έχω το μυαλό μου εκεί. 8202

Αν δεν είναι σημαντικό θα προσπαθήσω να μην το σκέφτομαι. 8204

και το μυαλό μου θα είναι αλλού 8204

Εάν το πρόβλημα είναι πολύ σημαντικό θα προσπαθήσω να σκεφτώ κάποια λύση. 8204

Αν αντιμετωπίζω κάποιο πρόβλημα θα προσπαθήσω να σκεφτώ μία λύση. 8205

Ενσυναίσθηση

Για να κατανοηθεί ο βαθμός ενσυναίσθησης των παιδιών έγινε η ακόλουθη ερώτηση: «Με ποιους τρόπους δείχνεις ότι σε ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων;»

Από τις απαντήσεις των μαθητών, είναι εμφανές ότι οι περισσότεροι ενδιαφέρονται για τους άλλους και τα αισθήματά τους.

Ναι με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων. 8201

Αν είναι κάποιος στεναχωρημένος, τον ρωτάω τι έχει 8201

και προσπαθώ να τον βοηθήσω. 8201

Αν δω κάποιον στεναχωρημένο στην αυλή, θα τον ρωτήσω τι έχει και θα του πω να έρθει να παίζει μαζί μας. 8202

Με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων. 8202

Με ενδιαφέρουν λίγο τα συναισθήματα των άλλων. 8203

Με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων 8204

και όταν τους δω να έχουν κάτι, εγώ προσπαθώ να τους μιλήσω 8204

και να τους πω δυο λόγια. 8204

Με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων 8206

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

και αν κάποιος είναι στεναχωρημένος, θα πλησιάσω να δω τι έχει **8206**

Ναι με ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων. **8208**

αν δω κάποιον να έχει κάτι, τον πλησιάζω να δω τι έχει. **8208**

Ένας μόνο μαθητής διατύπωσε την άποψη ότι δεν τον ενδιαφέρουν τα αισθήματα των άλλων.

Δεν με ενδιαφέρουν και τόσο τα συναισθήματα των άλλων. **8205**

6.3.4 4ος Άξονας: Αυτοαντίληψη

Η αυτοαντίληψη των μαθητών θα μας απασχολήσει στον τέταρτο άξονα. Ο άξονας αυτός έχει μόνο ένα αντικείμενο, τη γενική αυτοεκτίμηση των μαθητών.

Γενική Αυτοεκτίμηση

Η ερώτηση που έγινε σχετικά με τη γενική αυτοεκτίμηση των παιδιών ήταν η εξής: «Ανησυχείς για το πώς φαίνεσαι στους άλλους και τι είναι αυτό που σε προβληματίζει περισσότερο;»

Όπως φαίνεται από τις απόψεις των μαθητών, σχεδόν το σύνολο του δείγματος φαίνεται να είναι σίγουρο για τον εαυτό του πλέον και δεν τον ενδιαφέρει η γνώμη των άλλων.

Δεν ανησυχώ για το πώς με βλέπουν οι άλλοι. **8201**

Δεν ανησυχώ για το πώς φαίνομαι στους άλλους. **8202**

Δεν με ενδιαφέρει πώς φαίνομαι στους άλλους. **8203**

Δεν με ενδιαφέρει τι γνώμη έχουν οι άλλοι για μένα. **8204**

Όχι δεν ανησυχώ πολύ. **8205**

Δεν ανησυχώ πως με βλέπουν οι άλλοι. **8206**

Μόνο ένας μαθητής αποκαλύπτει ότι φοβάται για το πώς φαίνεται στους άλλους και ανησυχεί, μήπως δεν θα τον έχουν φίλο.

Με ενδιαφέρει η γνώμη των άλλων. **8208**

Φοβάμαι να μη χάσω τους φίλους μου. **8208**

Δηλαδή αν κάνω κάτι κακό μετά αυτοί δεν θα με έχουν φίλο. **8208**

6.3.5 5ος Άξονας: Τηλεδιάσκεψη

Ο πέμπτος άξονας ασχολείται με την τηλεδιάσκεψη και αποτελείται από πέντε αντικείμενα: τις προσδοκίες, τις σχέσεις με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης, τις σχέσεις με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης, την απόκτηση γνώσεων μέσω τηλεδιάσκεψης και τα συναισθήματα για την τηλεδιάσκεψη.

Προσδοκίες

Η ερώτηση που έγινε σχετικά με τις προσδοκίες των μαθητών ήταν η εξής: «Τι σου έμεινε από τις τηλεδιασκέψεις;»

Όπως διαπιστώνεται από τις απόψεις των μαθητών, το σύνολο του δείγματος έμεινε ευχαριστημένο από τις τηλεδιασκέψεις, οι οποίες τους άρεσαν πάρα πολύ.

Ναι μου άρεσε η τηλεδιάσκεψη. 8201

Η Τηλεδιάσκεψη νομίζω ότι θα μου φανεί αρκετά χρήσιμη στο μέλλον. 8201

Περάσαμε πολύ ωραία! 8202

Μου άρεσε η τηλεδιάσκεψη. 8202

και πήγαμε στο πανεπιστήμιο και το παρουσιάσαμε. 8204

Μου άρεσαν οι τηλεδιασκέψεις 8205

και ότι πήγαμε στο Ρέθυμνο. 8205

Σχέσεις με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης μέσα από την Τ/Δ

Στο αντικείμενο της σχέσης με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης μέσα από την τηλεδιάσκεψη, η ερώτηση «Νομίζεις ότι η τηλεδιάσκεψη σε φέρει πιο κοντά με άλλα παιδιά; Έκανες καινούριους φίλους;» ήταν γενική και κάλυπτε και το επόμενο αντικείμενο, δηλαδή τη σχέση με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης μέσα από την τηλεδιάσκεψη.

Όπως φαίνεται από τις τελικές γνώμες των μαθητών, οι τηλεδιασκέψεις κατάφεραν να τους ενώσουν και να τους κάνουν ομάδα. Έτσι, μπόρεσαν να μελετήσουν, να συνεργαστούν και να δημιουργήσουν.

Μου έμεινε ότι ήμασταν όλοι μία ομάδα, 8201

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

ότι συνεργαστήκαμε **8201**

και φτιάξαμε βίντεο και εργασίες. **8201**

Η τηλεδιάσκεψη με έφερε κοντά με τους συμμαθητές της τάξης μου. **8201**

Έτσι κι αλλιώς πάντα ήμασταν μία ομάδα, αλλά αυτή τη φορά κάναμε αρκετά πράγματα μαζί. **8202**

Μάθαμε ακόμα να συνεργαζόμαστε με τους συμμαθητές μας. **8203**

Το ίδιο ήμασταν πάντα, αλλά σαν συνεργασία ναι. **8204**

Η τηλεδιάσκεψη μας έφερε κοντά με τα παιδιά του σχολείου μας γιατί συνεργαστήκαμε **8205**

Οι τηλεδιασκέψεις μας φέρανε κοντά με τα παιδιά της τάξης μου γιατί συνεργαστήκαμε. **8206**

Πιστεύω ότι η τηλεδιάσκεψη μας έφερε κοντά με τους συμμαθητές μου **8208**

Διατυπώθηκε μόνο μία άποψη στην οποία αναφέρεται ότι τα παιδιά ήταν ομάδα και πριν τις τηλεδιασκέψεις.

Δεν νομίζω ότι οι τηλεδιασκέψεις μας έφεραν κοντά με τα άλλα παιδιά γιατί ήμασταν ήδη κοντά. **8203**

Σχέσεις με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης μέσα από την Τ/Δ

Η ερώτηση στο αντικείμενο της σχέσης με τους συμμαθητές της απομακρυσμένης τάξης μέσα στην τηλεδιάσκεψη είναι ακριβώς η ίδια με την προηγούμενη: «Νομίζεις ότι η τηλεδιάσκεψη σε φέρε πιο κοντά με άλλα παιδιά; Έκανες καινούριους φίλους;»

Τα παιδιά στις τελικές τους απόψεις κάνουν λόγο για το ότι γνωρίστηκαν με τα παιδιά της απομακρυσμένης τάξης, έκαναν καινούριους φίλους και έπαιξαν μαζί, όταν συναντήθηκαν στο Ρέθυμνο.

Μου έδωσε και τη δυνατότητα να γνωρίσω τα παιδιά των άλλων τάξεων **8201**

και γίναμε φίλοι όταν συναντηθήκαμε στο Ρέθυμνο. **8201**

Επίσης ήρθα κοντά με άλλα παιδιά, που είχα δει στην τηλεδιάσκεψη. **8202**

Τα συνάντησα στο Ρέθυμνο και γίναμε φίλοι. **8202**

Μας έφεραν όμως σίγουρα κοντά με τα παιδιά των άλλων τάξεων. **8203**

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

δεν νομίζω ότι μας έφερε πολύ κοντά με τα παιδιά των άλλων σχολείων **8205**

Επίσης ήρθαμε κοντά και με τα παιδιά των άλλων σχολείων **8206**

και γνώρισα μερικά παιδιά από κοντά στο Ρέθυμνο. **8206**

Στο Ρέθυμνο μάλιστα έκανα και καινούριους φίλους. **8208**

και με τα άλλα παιδιά από τα άλλα σχολεία. **8208**

Λίγες είναι οι απόψεις κατά τις οποίες οι μαθητές παραδέχονται ότι γνώρισαν τα παιδιά της απομακρυσμένης τάξης, αλλά δεν τα θεωρούν φίλους τους.

Όταν πήγαμε στο πανεπιστήμιο γνώρισα μερικά παιδιά αλλά δεν μπορώ να πω ότι είμαστε και φίλοι. **8204**

Στο Ρέθυμνο δεν έκανα κάποιο φίλο. **8205**

Απόκτηση γνώσεων μέσω Τ/Δ

Το αντικείμενο αυτό ασχολείται με την απόκτηση γνώσεων μέσω της τηλεδιάσκεψης. Η ερώτηση που έγινε στα παιδιά ήταν η εξής: «Που πιστεύεις ότι σε ωφέλησε η τηλεδιάσκεψη;»

Όλα τα παιδιά παραδέχονται ότι έμαθαν αρκετά πράγματα από τις τηλεδιασκέψεις και κυρίως πώς να χειρίζονται το ίντερνετ με ασφάλεια, καθώς ήταν και το θέμα του «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018.»

Πιστεύω ότι θα με βοηθήσει στο ίντερνετ, **8202**

δεν πρέπει να μένουμε πολλή ώρα, **8202**

δεν πρέπει να κάνουμε κάποια λάθη, **8202**

αν δούμε κάτι παράξενο πρέπει να ζητάμε βοήθεια από τους άλλους. **8202**

Νομίζω ότι έμαθα αρκετά πράγματα στις τηλεδιασκέψεις, όπως να προσέχω στο ίντερνετ. **8203**

Μου έμειναν αυτά που μάθαμε για το ίντερνετ. **8203**

Ναι έμαθα παραπάνω πράγματα που δεν ήξερα, τα οποία μπορούν να μου φανούν χρήσιμα στο μέλλον. **8204**

Ήταν αυτό που φτιάξαμε το θεατρικό. **8204**

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Μάθαμε όμως αρκετά καινούρια πράγματα για το ίντερνετ. 8205

Και ναι και όχι. 8205

Μου έμειναν αυτά που φτιάξαμε για τα προσωπικά δεδομένα και το θετικό περιεχόμενο. 8206

Ναι, γιατί έμαθα αρκετά πράγματα για το διαδίκτυο 8206

και μάθαμε ότι υπάρχουν πολλοί κίνδυνοι. 8208

Πιστεύω ότι κάτι έμαθα από την τηλεδιάσκεψη. 8208

Ειδικά για το ίντερνετ, επειδή κάποια παιδιά μπαίνουν σε ακατάλληλες ιστοσελίδες 8208

Συναισθήματα για την Τ/Δ

Τελευταίο αντικείμενο του 5ου άξονα είναι τα συναισθήματα που ένιωσαν οι μαθητές για την τηλεδιάσκεψη. Η ερώτηση ήταν: «Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισες στην πορεία των τηλεδιασκέψεων;»

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπισαν τα παιδιά κατά τη διάρκεια των τηλεδιασκέψεων ήταν το ότι έπρεπε να ζωγραφίσουν κάποια πράγματα. Ένα άλλο θέμα που τα δυσκόλεψε ήταν η δημιουργία των σεναρίων. Τέλος, έχουμε μία αναφορά σχετική με το χρόνο και τη διάρκεια των τηλεδιασκέψεων και έναν μαθητή, ο οποίος αναφέρει ότι δεν αντιμετώπισε κανένα πρόβλημα.

Δεν αντιμετώπισα κάποια δυσκολία στις τηλεδιασκέψεις. 8201

και έπρεπε να ζωγραφίσουμε και κάτι και εγώ δεν το έχω. 8202

Το πιο δύσκολο πράγμα ήταν οι ζωγραφιές που δεν μου άρεσαν καθόλου και δεν μπορούσα να κάνω τίποτα. 8208

Έπρεπε να σκεφτούμε κάποια πράγματα που εγώ δεν τα είχα στο μυαλό μου 8202

Το πιο δύσκολο πράγμα ήταν που παρουσιάσαμε στο πανεπιστήμιο αυτό που κάναμε. 8204

Το μεγαλύτερο μου πρόβλημα ήταν ότι ντρεπόμουν να μιλήσω. 8205

Με δυσκόλεψε λίγο το σενάριο που φτιάξαμε για το storyjumper. 8206

Οι τηλεδιασκέψεις κρατούσαν πολύ ώρα και ήταν μεσημέρι που εγώ νύσταζα και πεινούσα. 8203

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Την ώρα των τηλεδιασκέψεων με δυσκόλεψε ότι δεν ακούγαμε καλά τη φωνή τους. 8204

6.3.6 6ος Άξονας: Διάφορα

Στον τελευταίο άξονα τοποθετήθηκαν προτάσεις των μαθητών, οι οποίες δεν είχαν κάποιο νόημα και δεν εξυπηρετούν σε κάτι την έρευνά μας, οπότε δε χρήζουν περαιτέρω ανάλυσης.

Θέματα που δεν αφορούν την έρευνα

Μόνο με ένα συγκεκριμένο παιδί. 8208

6.4 Σύνοψη

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύθηκαν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη διαδικασία των συνεντεύξεων. Αρχικά παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα που προέκυψαν πριν την εφαρμογή του προγράμματος και εν συνεχεία παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα που προέκυψαν μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος. Επομένως, στη συνέχεια θα διατυπωθούν τα συμπεράσματα που διεξάγονται από την έρευνα αυτή.

7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

7.1 Συμπεράσματα

Τα κυριότερα συμπεράσματα που εξάγονται τόσο από τις αρχικές όσο και από τις τελικές συνεντεύξεις των μαθητών συνοψίζονται παρακάτω:

Το κοινωνικό και ψυχολογικό προφίλ των μαθητών επηρεάστηκε σε ένα βαθμό από την τηλεδιάσκεψη. Ωστόσο, σε διάφορους άξονες ήταν εμφανείς οι διαφοροποιήσεις στο προφίλ των μαθητών.

- Συγκεκριμένα, διαφοροποίηση διαπιστώθηκε στον άξονα της σχολικής επάρκειας, καθώς οι μαθητές ενθουσιασμένοι από τη διαδικασία, εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για το ότι στα ολιγοθέσια σχολεία δε διδάσκονται μαθήματα ειδικότητων από αντίστοιχους εκπαιδευτικούς και δήλωσαν ότι επιθυμούν να διδαχθούν αυτά τα μαθήματα μέσω τηλεδιάσκεψης.
- Ακόμη, διαφορά στο προφίλ των μαθητών μετά την τηλεδιάσκεψη παρατηρήθηκε στην ενσυναίσθηση, αντικείμενο του άξονα της συναισθηματικής επάρκειας. Μετά

τη διαδικασία οι μαθητές δήλωσαν ότι είναι σε θέση να αντιληφθούν τα συναισθήματα των άλλων.

- Επιπλέον, μεγάλη διαφοροποίηση διαπιστώθηκε στην αυτοεκτίμηση των μαθητών, καθώς μετά το τέλος της διαδικασίας, ένιωθαν σίγουροι για τον εαυτό τους.
- Τέλος, αρκετή ήταν και η επίδραση στο προφίλ των μαθητών από τον άξονα της τηλεεκπαίδευσης

Στη συνέχεια, γίνεται εκτενέστερη αναφορά στις διαφοροποιήσεις ή μη στο κοινωνικό και ψυχολογικό προφίλ των μαθητών από κάθε άξονα.

1ος Άξονας: Κοινωνική Επάρκεια

Από τις συνεντεύξεις των μαθητών διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι μαθητές ζητούσαν και υπολόγιζαν τη γνώμη των συμμαθητών τους, όπως αναφέρουν στις αρχικές, αλλά και στις τελικές τους συνεντεύξεις. Στις αρχικές συνεντεύξεις, δεν είναι λίγοι οι μαθητές, οι οποίοι ανέφεραν ότι δεν υπολογίζουν τη γνώμη των συμμαθητών τους και ότι θα κάνουν αυτό που οι ίδιοι θέλουν. Αντίθετα, στις τελικές συνεντεύξεις, το ποσοστό αυτό έχει περιοριστεί. Επίσης, τόσο στις αρχικές όσο και στις τελικές συνεντεύξεις, λίγοι είναι οι μαθητές που έδειξαν ότι μπορούν να αναπτύσσουν ηγετικές ικανότητες.

Η διαπροσωπική επικοινωνία μαθητών φαίνεται από την αρχή ότι είναι σε ικανοποιητικά επίπεδα, καθώς οι μαθητές είναι πρόθυμοι να επικοινωνήσουν, τόσο με τους συμμαθητές τους όσο και με άγνωστους ανθρώπους, γεγονός που δεν αλλάζει κατά τις τελικές τους συνεντεύξεις. Αυτό ενδέχεται να οφείλεται στην κοινωνικότητα των μαθητών καθώς το σχολείο παράλληλα με την οικογένεια είναι βασικοί παράγοντες της κοινωνικοποίησης του παιδιού (Δεκλερής, 1988· Γκίβαλος, 2003). Στο αντικείμενο της συνεργασίας με τους συνομηλίκους, τόσο στις αρχικές όσο και στις τελικές συνεντεύξεις, οι μαθητές ήταν πρόθυμοι να συζητήσουν τις ιδέες των συνομηλίκων τους και να βοηθήσουν ο ένας τον άλλον.

Συμπεραίνεται λοιπόν, ότι η τηλεδιάσκεψη δε φαίνεται να επηρέασε την κοινωνική επάρκεια των παιδιών. Ωστόσο, κατά την προσωπική άποψη του ερευνητή, τα παιδιά μέσω της τηλεδιάσκεψης είχαν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με μαθητές συνομηλίκους, άλλων σχολείων, αντάλλαξαν απόψεις και υπήρξε αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Τα αποτελέσματα αυτής της αλληλεπίδρασης είναι εμφανή στις τελικές

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

συνεντεύξεις των μαθητών, στις οποίες το σύνολο του δείγματος της έρευνας, φαίνεται να είναι περισσότερο πρόθυμο να επικοινωνήσει και να συνεργαστεί, με γνωστά και άγνωστα παιδιά της ίδιας ηλικίας.

2ος Άξονας: Σχολική Επάρκεια

Στον άξονα αυτό επιχειρήθηκε να μελετηθούν οι απόψεις των μαθητών σχετικά με τη σχολική τους επάρκεια. Τόσο στις αρχικές όσο και στις τελικές συνεντεύξεις, διαπιστώθηκε ότι το σχολείο είναι για αυτούς μία ευχάριστη εμπειρία, από την οποία αποκομίζουν πολλά οφέλη. Τα ίδια τα παιδιά θεωρούν ότι έρχονται αρκετά προετοιμασμένα για το μάθημα και ανταποκρίνονται με συνέπεια στα καθήκοντά τους. Αυτό ενδεχομένως να οφείλεται και στις συνθήκες της τάξης καθώς και στη διδασκαλία του εκπαιδευτικού που είναι σημαντικό να δημιουργεί τις απαραίτητες συνθήκες για την ενεργό συμμετοχή του εκπαιδευομένου σε μια διαδικασία στην οποία θα επεξεργάζεται με κριτική ματιά κάθε πληροφορία που λαμβάνει και θα τη μετατρέπει σε γνώση (Ally, 2004).

Είναι βέβαιο, ότι σε ένα ολιγοθέσιο δημοτικό σχολείο υπάρχουν αρκετές ελλείψεις σε μαθήματα ειδικοτήτων. Το γεγονός αυτό φαίνεται να επηρεάζει τα παιδιά, τα οποία θέλουν και αυτά, όπως και οι συμμαθητές τους σε πολυθέσια σχολεία, να διδαχτούν κανονικά γυμναστική, αγγλικά, εικαστικά και θεατρική αγωγή (Καραμήτρογλου 1984). Αυτή τους η επιθυμία διατυπώνεται και στις αρχικές και στις τελικές τους συνεντεύξεις. Όμως, αυτό που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση και αποτελεί ξεχωριστό σημείο αναφοράς σε αυτόν τον άξονα, είναι η πρόταση από ένα μέρος των μαθητών, τα μαθήματα ειδικοτήτων να τα διδαχτούν με τη διαδικασία της τηλεδιάσκεψης. Το γεγονός αυτό αντανακλά τα σημαντικά οφέλη της διαδικασίας τηλεδιάσκεψης στον τρόπο σκέψης των μαθητών.

3ος Άξονας: Συναισθηματική Επάρκεια

Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά, τόσο στις αρχικές όσο και στις τελικές τους συνεντεύξεις, έχουν αυξημένο βαθμό αυτοελέγχου. Είτε συζητώντας το πρόβλημά τους είτε απευθυνόμενα σε κάποιον μεγαλύτερο, προσπαθούν να βρουν μία λύση σε αυτό που τους απασχολεί. Όσον αφορά τη διαχείριση των συναισθημάτων, η τηλεδιάσκεψη δεν φαίνεται να διαδραμάτισε κάποιο ρόλο, καθώς το μεγαλύτερο μέρος

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

των παιδιών, τόσο στην αρχή όσο και στο τέλος, αναφέρουν ότι θα απευθυνθούν σε κάποιον μεγαλύτερο, εάν αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα ή θα αναζητήσουν μία λύση μόνα τους.

Ένα σημείο που φαίνεται να υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στις αρχικές και στις τελικές απόψεις των μαθητών είναι η ενσυναίσθηση. Αρχικά, μερικοί μαθητές εξέφρασαν την άποψη ότι δεν ενδιαφέρονται για τα συναισθήματα των άλλων, άποψη που αναθεώρησαν στις τελικές τους συνεντεύξεις, όπου το σύνολο των μαθητών δείχνει να εκδηλώνει ενδιαφέρον για τα συναισθήματα των συμμαθητών του. Σε αυτό το σημείο δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα βέβαιοι, λόγω του μικρού αριθμού του δείγματος της έρευνας, ότι το αντικείμενο της ενσυναίσθησης επηρεάστηκε από τη διαδικασία της τηλεδιάσκεψης. Ενδέχεται, ωστόσο, μέσα από τη συνάντηση που είχαν τα παιδιά με τους συμμαθητές τους από τα άλλα σχολεία, να αντάλλαξαν απόψεις και συναισθήματα που ένιωσαν κατά τη διάρκεια της τηλεδιάσκεψης. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να επηρέασε την άποψή τους. Ωστόσο, η μελέτη της βιβλιογραφίας επιβεβαιώνει το αποτέλεσμα αυτό καθώς η Διαδραστική τηλεδιάσκεψη καλλιεργεί πνεύμα της συνεργασίας και την ενσυναίσθηση (Anastasiades, 2007).

4ος Άξονας: Αυτοαντίληψη

Η αυτοαντίληψη, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους, είναι το αντικείμενο μελέτης του τέταρτου άξονα. Αναλύοντας τις απόψεις των μαθητών διαπιστώθηκε ότι αρκετοί εξ αυτών αισθάνονται άβολα με τον εαυτό τους και χαρακτηρίζονται ως άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση. Ανησυχούν για το πώς φαίνονται στους άλλους και για τη γνώμη που σχηματίζουν οι άλλοι για αυτούς. Αυτό ενδέχεται να οφείλεται στο ότι θα έρχονταν σε επαφή με άτομα που δε γνώριζαν οπότε ήταν επόμενο ότι η συμπεριφορά τους θα επηρεάζονταν από την παρουσία των άλλων (Μπαμπαλής, 2011).

Αντίθετα, στις τελικές συνεντεύξεις οι μαθητές φαίνεται ότι αναθεωρούν πλήρως τις αρχικές τους απόψεις. Είναι γεμάτοι αυτοπεποίθηση και εκφράζουν σιγουριά για τον εαυτό τους. Κατά την άποψή τους, δεν τους απασχολεί η γνώμη των άλλων για αυτούς.

Επομένως, φαίνεται ότι ο άξονας της αυτοαντίληψης επηρεάστηκε θετικά από τη διαδικασία των τηλεδιασκέψεων, καθώς οι μαθητές αναγκάστηκαν να εκτεθούν σε

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

άγνωστο κοινό, να μιλήσουν, να συνεργαστούν, να αλληλεπιδράσουν και τέλος, να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα της εργασίας τους για το πρόγραμμα «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018». Η έκθεση των μαθητών σε ένα άγνωστο κοινό τόνωσε την αυτοπεποίθησή τους και τους έκανε να αισθάνονται μεγαλύτερη σιγουριά για τον εαυτό τους.

5ος Άξονας: Τηλεδιάσκεψη

Ο πέμπτος άξονας της έρευνας ασχολείται αποκλειστικά με τη διαδικασία των τηλεδιασκέψεων στην οποία συμμετείχαν οι μαθητές της έρευνας.

Από τις αρχικές τους απόψεις οι μαθητές φαίνεται ότι έχουν μεγάλες προσδοκίες από τη διαδικασία των τηλεδιασκέψεων. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με ορισμένες μελέτες σχετικά με τη μαθησιακή αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής χρήσης της τηλεδιάσκεψης, που αναδεικνύουν μια κριτική διάθεση σχετικά με τις μάλλον υψηλές προσδοκίες που έχουν καλλιεργηθεί (Motamedi, 2001). Στη διεξαχθείσα έρευνα, οι μαθητές πιστεύουν ότι θα γνωρίσουν παιδιά, θα κάνουν φίλιες και θα μάθουν για τον τόπο και το σχολείο τους. Δεδομένου ότι δεν γνωρίζουν την μεθοδολογία του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», δεν προβαίνουν σε οποιαδήποτε αναφορά για τους συμμαθητές της τάξης τους και για τις σχέσεις που θα αναπτυχθούν ανάμεσά τους. Όσον αφορά τα συναισθήματα των παιδιών, αρχικά φαίνεται να αισθάνονται φόβο, άγχος, αγωνία και συστολή για το πώς θα μιλήσουν στους άλλους και για τον τρόπο αντιμετώπισης που θα έχουν.

Στις τελικές εκθέσεις, οι μαθητές επιβεβαίωσαν τις προσδοκίες τους και όλοι ανέφεραν ότι η τηλεδιάσκεψη ήταν μία πολύ όμορφη εμπειρία. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στη συνεργασία που είχαν σε επίπεδο τάξης και στις σχέσεις που ανέπτυξαν με τους συμμαθητές της τοπικής τάξης. Σχετικά με τους μαθητές της απομακρυσμένης τάξης αναφέρουν ότι ανέπτυξαν σχέσεις και φιλιες, τις οποίες αρκετοί μαθητές θα ήθελαν να κρατήσουν και στη συνέχεια. Στο επίπεδο των γνώσεων το ενδιαφέρον μετακινήθηκε από τον τόπο και το σχολείο στο αντικείμενο του προγράμματος «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018», που ήταν η ασφάλεια στο διαδίκτυο. Οι μαθητές αναφέρουν ότι αποκόμισαν αρκετές γνώσεις για το διαδίκτυο και για το πώς μπορούν να το χρησιμοποιήσουν με ασφάλεια. Τέλος, αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η αλλαγή των συναισθημάτων. Στις τελικές απόψεις των μαθητών δεν γίνεται πλέον καμία αναφορά σε αρνητικά συναισθήματα. Στο μόνο σημείο που δυσκολεύτηκαν οι μαθητές, κατά τα λεγόμενά τους, ήταν στις ζωγραφιές

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

που απαιτούνταν από το πρόγραμμα, στη δημιουργία του σεναρίου και στην εκτεταμένη διάρκεια των τηλεδιασκέψεων, εξαιτίας της συμμετοχής τριών σχολείων.

Συμπερασματικά, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η διαδικασία των τηλεδιασκέψεων ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για τους μαθητές, καθώς τους έδωσε τη δυνατότητα να αποκομίσουν αρκετά οφέλη και σε επίπεδο γνώσεων και σε επίπεδο σχέσεων, τόσο με τους μαθητές της τοπικής τάξης όσο και με τους μαθητές της απομακρυσμένης. Αναφορικά με το επίπεδο γνώσεων παρατηρούμε ότι έρχεται σε αντίθεση με άλλες έρευνες που αναφέρουν ότι οι συμμετέχοντες μιας απομακρυσμένης αίθουσας σε μια τηλεδιάσκεψη δεν είχαν την ίδια ποιότητα στην μάθησή τους συγκριτικά με τους συμμετέχοντες στην τοπική αίθουσα της τηλεδιάσκεψης (Knipe & Lee, 2002).

Το τελευταίο αντικείμενο του άξονα της τηλεδιάσκεψης έρχεται να επιβεβαιώσει και τον προηγούμενο άξονα της αυτοαντίληψης, Αφού μπορούμε να καταλάβουμε ότι οι μαθητές πλέον έχουν απομακρύνει τα αρνητικά συναισθήματα και νιώθουν αυτοπεποίθηση και σιγουριά για τον εαυτό τους.

7.2 Επίλογος

Το ταξίδι στο πρόγραμμα «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2018» ήταν διαφορετικό και πρωτόγνωρο για το 2/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Σίβα. Εκπαιδευτικοί και μαθητές αποκόμισαν πολύ όμορφες εμπειρίες και συναισθήματα. Δόθηκε η δυνατότητα σε ένα απομακρυσμένο σχολείο να έρθει σε επαφή με άλλα δύο σχολεία, όμοια με αυτό, και ακόμη δόθηκε στους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς η δυνατότητα ανταλλαγής απόψεων, ιδεών και εμπειριών, χρήσιμων στις μελλοντικές προκλήσεις.

Η διαδραστική τηλεδιάσκεψη φαίνεται να είναι ένα εργαλείο για τα σχολεία που δεν βρίσκονται σε αστικά κέντρα, εργαλείο με το οποίο θα μπορούσαν να φέρουν τους μαθητές τους πιο κοντά στον «έξω κόσμο», δίνοντά τους ίσες ευκαιρίες και ερεθίσματα με τους συμμαθητές τους που φοιτούν σε πολυθέσια σχολεία.

Μιχαήλ Καμάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

8 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Alexander, W., Higgison, C., & Moge, N. (1999). Videoconferencing in teaching and learning: Case studies. LTDI and TALiSMAN, *Institute of Computer-Based Learning*. Heriot-Watt University Edinburgh, SCT.
- Ally, M. (2004). Foundations of educational theory for online learning. In T. Anderson and F. Elloumi (Eds.), *Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca, Athabasca University.
- Anastasiades, P. (2003). Distance Learning in Elementary Schools in Cyprus: The evaluation Methodology and Results. *Computers & Education*, 40 (1), 17-40.
- Anastasiades, P. (2003b). Building up a pedagogical model for synchronous distance learning courses. In J. A. Chambers (Ed.), *Selected Papers Publication from the 14th International Conference on College Teaching and Learning*. Jacksonville, FL: Florida Community College at Jacksonville.
- Anastasiades, P. (2005). Synchronous Vs Asynchronous Learning? Principles, Methodology and Implementation Policy of a Blended Learning Environment for Lifelong Learning, at the University of Crete. *Proceedings of the ED-MEDIA 2005 World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications*, (AAACE). Montreal, Canada: Association for the Advancement of Computing in Education.
- Anastasiades, P. (2006). Interactive Videoconferencing in K- 9 Education: “ODUSSEAS 2000-2004” a case study in Elementary Schools in Greece and Cyprus. *Proceedings of the Diverse 2006, 6th International Conference on Video and Videoconferencing in Education*. Scotland, Glasgow: Caledonian University.
- Anastasiades, P. (2007). Interactive VideoConferencing (IVC) as a Crucial Factor in Distance Education: Towards a Constructivism IVC Pedagogy Model under a cross curricular thematic approach. In E. Bailey (Ed.), *Focus on Distance Education Developments* ., NY: Nova Science Publishers, Inc.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Anastasiades, P. (2010). K-12 Educational Videoconferencing Applications in Greece and Cyprus. NOVA. In A.Rayler (Ed.), *Videoconferencing: Technology, Impact and Applications*. NY: Nova Science Publishers, IncIDEA.
- Anastasiades, P. (2008). Blending Interactive Videoconferencing and Asynchronous Learning in Adult Education: Towards a Constructivism Pedagogical Approach. A Case Study at the University of Crete (EDIAMME). In S. Negash, M. Whitman, A. Woszczyński, K. Hoganson (Eds.), *Handbook of Distance Learning for Real-Time and Asynchronous Information Technology Education*.
- Andrews, T. & Klease, G. (1998). Challenges of multisite videoconferencing: The development of an alternative teaching/learning model. *Australian Journal of Educational Technology*, 14 (2), 88.
- Angiolillo, J. S., Blanchard, H. E., Israelski, E. W., & Mané, A. (1997). Technology constraints of video-mediated communication. In K. E. Finn, A. J. Sellen & S. B. Wilbur (Eds.), *Video-mediated communication* (pp. 51-74). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Barbour, M. & Reeves, Th. (2009). The reality of virtual schools: A review of the literature. *Computers & Education*, 54 (2), 402-416.
- Barker, B., Frisbie, A. & Patrick, K. (1989). Broadening the definition of distance education in the light of the new telecommunications technologies. *The American Journal of Distance Education*, 3 (1), 20-29.
- Bates, A.W. (1995). *Technology: Open learning and distance education*. New York: Routledge.
- Beane, J. A. (1997). *Curriculum integration: Designing the core of democratic education*. New York: Teachers College Press.
- Berge, Z. L., Mrozowski, S. (2001). Review of Research in Distance Education: 1990 to 1999. *American Journal of Distance Education*, 15 (3), 5-19.
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Co Inc.

Μιχαήλ Καμάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Bonk, C., Malikowski, S., Angeli C., & Supplee, L. (1998). *Holy Cow: Scaffolding CaseBase “Conferencing on the Web”, with preservative teachers*. San Diego: American Educational Research Annual Meeting.
- Bray, M. (1987). *Are small school the answer?*. London: Commonwealth Secretariat.
- Brown, B. F. (1966). Childhood bereavement and subsequent psychiatric disorder. *British journal of Psychoanalysis*, 112 (491), 1043-1048.
- Brown, J. S., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher*, 18 (1), 32-42.
- Brown, S. (2001). Views on Videoconferencing Higher Education and Research Opportunities in the UK (HERO), March Issues - From http://www.hero.ac.uk/inside_he/archive/views_on_videoconferencing883.cfm?. Στο Αναστασιάδης Π (2007). Η Διδακτική Αξιοποίηση της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης στο Σύγχρονο Σχολείο: Κοινωνικό - Εποικοδομιστική Προσέγγιση. Στο: Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.
- Bruce, V. (1996). The role of the face in communication: implications for videophone design. *Interacting with Computers*, 8, 166–176.
- Byers, D., Hilgenberg, C. & Rhodes, D. (1999). Telemedicine for Patient Education. *The American Journal of Distance Education*, 13 (3), 52-61.
- Chandler, G., & Hanrahan, P. (2000). Teaching using interactive video: creating connections. *Journal of Nursing Education*, 39, 73–80.
- Clark, T., & Smith, R. (2005). *A Synthesis of New Research on K- 12 Online Learning*. Naperville, IL: Learning Point Associates.
- Collins, A. (1991). *The Role of Computer Technology in Restructuring Schools*. Phi Delta Kappa.
- Davis, J. (1991). Small schools: The Canadian Scene, In Toogood, D (Eds.), *Small Schools*, Educational Special Report, Derby.

Μιχαήλ Καμάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Dewalt, M. (1989). One-room schools in the United States, ERIC Document Reproduction Service..
- Fend, H. (1974). Sozialisierung und Erziehung. *Weinheim und Basel*, T.5 38.
- Finn, K. E., Sellen, A. J., & Wilbur, S. B. (1997). *Video-mediated communication*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gallagher, A. (1993). *Small rural primary schools. A research review*. North Ireland: Co Tyrone.
- Garrison, D., Shale, D. (1987). Mapping the boundaries of distance education: problems in defining the field. *The American Journal of Distance Education*, 1, 4-13.
- Gibson, C., & Cohen, S. (2003). *Virtual Teams That Work: Creating Conditions for Effective Virtual Teams*. San Francisco. CA: Jossey-Bass/Wiley.
- Gregorio, S. (2009). *Introduction To Atlas. Ti Software For Qualitative Data Analysis*. London: SdG Associates.
- Gürer, D., Kozma, R., & Millán, E. (1999). Impact of shared applications and implications for the design of collaborative learning environments. In S. Lajoie (Ed.), *Proceedings for the ninth world conference on artificial intelligence in education (AI-ED99)*, pp. 439-445). Amsterdam: IOS Press.
- Haga, H., & Kaneda, S. (2005). A usability survey of a contents-based video retrieval system by combining digital video and an electronic bulletin board. *Internet and Higher Education*, 8, 251-262.
- Hearnshaw, D. (2000). Effective Desktop Videoconferencing with Minimal Network Demands. *British Journal of Educational Technology*, 3 (31), 221-228.
- Heath, M. J., & Halznagel, D. (2002). Interactive videoconferencing: a literature review. *Prepared for the K-12 National Symposium for Interactive Videoconferencing* Dallas, TX.
- Hill, S., Hill, A., & Hampton, D. (2004). Videoconferencing in a hospital school: Removing barriers. *The Journal of audiovisual media in medicine*, 27 (2), 58-61.
- Holmberg, B. (1977). *Distance Education: A Survey and Bibliography*. London: Kogan Page.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Holmberg, B. (2000). Status and trends in distance education research. Retrieved 4/12/2008 from http://www.edenonline.org/papers/rw/holmberg_article_for_web.pdf.
- ΣτοQ Γιαγλή, Γιαγλής, & Κουτσούμπα (2010). Αυτονομία στη μάθηση στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 6, 92-105.
- Holmberg, B. (2002). Εκπαίδευση εξ Αποστάσεως. Θεωρία και Πράξη. Στο: Αναστασιάδης, Π. (2017) «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2000-2015»: Σχολική Εξ αποστάσεως εκπαίδευση με την χρήση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μια αποτίμηση της ερευνητικής συνεισφοράς. *Open Education*, 13 (1), 88-128.
- Hurrelmann, K. (1993). *Einfuehrung in die Sozialisationstheorie*. Weinheim und Basel, 14.
- Keegan, D. (Ed.). (1996). *Foundations of Distance education* (3rd ed.). London: Routledge.
- Kerrey, B., & Isakson, J. (2001). The Power of the Internet for Learning: Moving from Promise to Practice. *Report of the Web-based Training Educational Commision*. Washington DC, 55.
- Khan, S., & Hirata, A. (2001). Moving videoconferencing to IP networks. *E-learning*, 2, 29-32.
- Knipe, D., Lee, M. (2002). The quality of teaching and learning via Videoconferencing. *British Journal of Educational Technology*, 33 (3), 301-311.
- Knoll, M. (1997). The Project Method. *Journal of Industrial Teacher Education*, 34 (3), 59-80.
- Kozma, R. B. (2001). Counterpoint theory of learning with media. In R. E. Clark (Ed.), *Learning from media: Arguments, analysis, and evidence*, pp.137-178, Greenwich, CT: Information Age Publishing Inc.
- Kraus, D. (1976). *Jugend lexikon Erziehung*. Reinbek/Hamburg. 257.
- Latchem, C. (2002). ICT-based Learning Networks and Communities of Practice. *Media and Education*, 8, National Institute of Multimedia Education (NIME), 1-13.

Μιχαήλ Καμάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Lave, J. (1997). The culture of acquisition and the practice of understanding. In D. Kirschner & J. Whitson (Eds.), *Situated cognition: Social, semiotic, and psychological perspectives* (pp. 17-35). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lave, J., Chaiklin, S. (Eds.) (1993). *Understanding practice: Perspectives on activity and context*. Cambridge: University of Cambridge Press.
- Matsagouras, H. (2002). *Teaching Strategies. Critical Thinking in the Classroom*. Athens: Gutenberg.
- Maxim, G. (1999). *Social Studies and the Elementary Schools Child*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- McCombs, G. B., Ufnar, J. A., & Shepherd, V. L. (2007). The virtual scientist: Connecting university scientists to the K-12 classroom through videoconferencing. *American Journal of Physiology - Advances in Physiology Education*, 31 (1), 62-66. Retrieved June 25, 2007, from Scopus database
- Motamedi, V. (2001). A critical look at the use of videoconferencing in United States distance education. *Education*, 122, 386–394.
- Moore, M. G. (1990). Background and overview of contemporary American distance education. In M. G. Moore (Ed.), *Contemporary Issues in American Distance Education* (pp. xii-xxvi). New York: Pergamon.
- Moore, M., G. (1973). Toward a theory of independent learning and teaching. *Journal of Higher Education*, 44 (9), 661- 679.
- Motamedi, V. (2001). A critical look at the use of videoconferencing in United States distance education. *Education*, 122 (2), 384-394.
- NEMED, (2004). Δίκτυο για τα Ολιγοθέσια Σχολεία. Ανακτημένο στις 20-5-2018 από τον δικτυακό τόπο http://www.ea.gr/ep/nemed/up/files/NEMED_A4gr.pdf.
- Newton, E., & Wright, R. (1987). Forces affecting change in small rural school. *School Organization*, 7 (3), 357-366.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, (1994). The educational infrastructure in rural areas. Paris: O.E.C.D.
- Osborne, K. (1992). The emerging agenda for Canadian High School. *Journal of Curriculum Studies*, 24 (4), 371-379.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Parsons, T. (1959). The School Class as a Social System Some of Its Functions in American Society. *Harvard Educational Review*, 29 (4), 297-318.
- Paulsen. M., (2003). Online education and learning management systems. *Global e-learning in a Scandinavian perspective*. Oslo: NKI Forlaget.
- Peters, O. (1973). *Die didaktische Struktur des Fernunterrichts*. Weinheim: Beltz.
- Reed, J., & Woodruff, M. (1995). An introduction to using videoconferencing technology for teaching, *The Distance Educator Newsletter*, Fall, Scott, T D and Pitcher, N (1997) SUMSMAN: Scottish.
- Routledge, D. (1989). Evaluation of a rural schools Project. *British Journal of in-service Education*, 15 (2), 110-115.
- Schweizer, K., Paechter, M., & Weidenmann, B. (2003). Blended learning as a strategy to improve collaborative task performance. *Journal of Educational Media*, 28, 211–224.
- Suthers, D. (2001). Collaborative representations: Supporting face to face and online knowledge-building discourse. *Proceedings of the 34th Hawai'i International Conference on the System Sciences (HICSS-34)*. Maui, Hawaii: Institute of Electrical and Electronics Engineers.
- Thurston, A. (2004). Promoting multicultural education in the primary classroom: Broadband videoconferencing facilities and digital video. *Computers and Education*, 43 (1-2), 165-177.
- Wenger, E. (1999). *Communities of Practice. Learning, meaning and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger, E. C., & Snyder, W. M. (2000). Communities of practice: The organizational frontier. *Harvard Business Review*, 78, 139-145.
- Whittaker, S., O'Connail, B. (1997). The role of vision in face-to-face and video-mediated communication. In K. E. Finn, A. J. Sellen, & S. B. Wilbur (Eds.), *Video-Mediated Communication*. Mahwah, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- William, C. et al. (1989). Teaching in a Canadian Rural School: A taste of culture shock. *Journal of Education for Teaching*, 15 (2), 87-96.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Zandberg, I., & Lewis, L. (2008). *Technology-based distance education courses for public elementary and secondary school students: 2002–03 and 2004–05* (NCES 2008–008). U. S. Department of Education. Washington, DC: Institute for Education Sciences, National Center for Education Statistics.

Ελληνόγλωσση

Αναστασιάδης, Π. (2006). Περιβάλλοντα Μάθησης στο Διαδίκτυο και Εκπαίδευση από Απόσταση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση – Στοιχεία θεωρίας και πράξης*. Αθήνα: Προπομπός.

Αναστασιάδης, Π. (2008). Η Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη στο Σύγχρονο Σχολείο: Πλαίσιο Διδακτικού Σχεδιασμού. Πρακτικά του 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου στις Τεχνολογίες της επικοινωνίας και της πληροφορίας στην εκπαίδευση. Λεμεσός: Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Αναστασιάδης, Π. (2014). Η έρευνα για την ΕξΑΕ με τη χρήση των ΤΠΕ (e-learning) στο Ελληνικό Τυπικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Ανασκόπηση και προοπτικές για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. *Open Education*, 10 (1), 5-32.

Αναστασιάδης, Π. (2017). «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2000-2015»: Σχολική Εξ αποστάσεως εκπαίδευση με την χρήση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μια αποτίμηση της ερευνητικής συνεισφοράς. *Open Education*, 13 (1), 88-128.

Αναστασιάδης, Π., Μανούσου, Ε., Φιλιπούσης, Γ., Σιάκας, Σ., Κουκούλης, Ν., Τομαζινάκης, Α., Γκίζα, Π., Μαστοράκη, Ε., Σπανουδάκης, Α., Καραγιάννη, Δ., Καρβούνης, Λ. (2009). Η Τηλεδιάσκεψη στην υπηρεσία της συνεργατικής οικοδόμησης της γνώσης και της διαθεματικής προσέγγισης. Από τη Θεωρία στην Πράξη: «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2009: Περιβάλλον – Μεσόγειος Θάλασσα- Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας». Στο: Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά του 5ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Αναστασιάδης, Π., Χαμπιαούρης, Κ., & Ελευθερίου. Α. (2002). Το σχολείο στην κοινωνία της Πληροφορίας: υλοποιώντας τα προγράμματα ‘ΟΙΚΑΔΕ’ και ‘ΟΔΥΣΣΕΑΣ’ σε δημοτικά σχολεία στην Κύπρο. *Πρακτικά του 3ου πανελληνίου*

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή «Οι τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας στην εκπαίδευση». Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Βάμβουκας, Μ. (2000). *Εισαγωγή Στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα Και Μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Βασάλα, Π. (2005). *Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση*. Στο: Α.Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Γέμτος, Π. (1995). *Οι Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Γεώργας, Δ. (1995α). *Κοινωνική Ψυχολογία*, (τομ. Α). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γεώργας, Δ. (1995β). *Κοινωνική Ψυχολογία*, (τομ. Β). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γκίβαλος, Μ. (2003). *Επιστήμη, γνώση και μέθοδος*. Αθήνα: Νήσος.

Γκιόσος Ι., Μαυροειδής Η., & Κουτσούμπα, Μ. (2008). Η έρευνα στην από απόσταση εκπαίδευση: ανασκόπηση και προοπτικές. *Ανοικτή Εκπαίδευση/Open Education 4* (1).

Γκιόσος, Ι., & Κουτσούμπα, Μ. (2005). Θεωρητικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού στην ΕξΑΕ. Στο: Λιοναράκης, Α. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, Πάτρα: ΕΑΠ.

Δεκλερής, Μ. (1988). *Συστημική σκέψη*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Δερβίσης, Σ. (1998). Οι μαθητές μιας τάξης ως κοινωνική ομάδα και η ομαδοκεντρική διδασκαλία. Αθήνα: Gutenberg.

Κανάκης, Ι. (2001). *Η Οργάνωση της Διδασκαλίας-Μάθησης με Ομάδες Εργασίας Θεωρητική Θεμελίωση και Πρακτική Εφαρμογή*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Καραγιάννη, Δ., & Αναστασιάδης, Π. (2009). Συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο Δημοτικό Σχολείο: Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Πιλοτικού Έντυπου Εκπαιδευτικού Υλικού με την μέθοδο της ΕξΑΕ με θέμα: «Βιώσιμη Ανάπτυξη και Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας». Στο: Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά του 5ου Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*. Αθήνα.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Καραμητρόγλου, Θ. (1984). *Το Μονοθέσιο Δημοτικό σχολείο στη σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Αυτοέκδοση.
- Κεραμιδά, Κ. & Ψιλέλης, Δ. (2005). Πρόγραμμα eLearning – συνεργασίες σχολείων στη Ευρώπη – πρόγραμμα eTwinning. Στο: *Πρακτικά του 3ου Συνεδρίου «Τ.Π.Ε. στην Εκπαίδευση»*. Σύρος.
- Κωνσταντίνου, Χ. (1998). *Σχολική πραγματικότητα και κοινωνικοποίηση του μαθητή*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1990). *Η κοινωνιολογία και η μεθοδολογία της*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Λιοναράκης, Α. (2001β). Για ποια εξ αποστάσεως εκπαίδευση μιλάμε;. Στο: Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο: Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης – Στοιχεία θεωρίας και πράξης*. Αθήνα: Προπομπός.
- Μανούσου, Ε. (2008). *Προδιαγραφές Παιδαγωγικού Πλαισίου για την εφαρμογή συμπληρωματικής, πολυμορφικής εξ αποστάσεως περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε μαθητές / τρεις πρωτοβάθμιας, ολιγοθεσίων και απομακρυσμένων σχολείων της Ελλάδας*. Διδακτορική Διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μίμινου, Α., & Σπανακά, Α. (2013). Σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Καταγραφή και συζήτηση μίας βιβλιογραφικής επισκόπησης. *Proceedings of the 7th International Conference in Open & Distance Learning*. Athens, Greece.
- Μπαλαούρας, Π., Σκιαδέλλη, Β. (2006). *Ζωντανή μετάδοση, βιντεοσκόπηση διαλέξεων και επεξεργασία βίντεο. Τεχνικά, σκηνοθετικά θέματα*. Αθήνα: Ακαδημαϊκό Διαδίκτυο Gunet.
- Μπαμπάλης, Θ. (2011). *Η κοινωνικοποίηση του παιδιού στη σχολική τάξη. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Διάδραση.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Παπαθανασίου, Γ. Α., & Μανούσου, Ε. (2011). Ο ψηφιακός φάκελος μαθητή (Ψ.Φ.Μ.) ως εργαλείο εφαρμογής συμπληρωματικής εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 6, 153-165.
- Παπασταμάτης, Α. (1996). *Τα ολιγοθέσια σχολεία της ελληνικής υπαίθρου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Παπαστάμου, Σ. (1989). *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Πιστιόλη, Ε. (2011). *Η γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη μαθητών που φοιτούν σε Μονοθέσια και Ολιγοθέσια Δημοτικά σχολεία*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Σιάκας, Σ. (2008). *Μεθοδολογία δημιουργίας παραδοσιακού τρισδιάστατου animation με κούκλες*. Αθήνα: Νεανικό Πλάνο.
- Τζανή, Μ. (2005). *Μεθοδολογία Έρευνας Κοινωνικών Επιστημών*. [Πανεπιστημιακές σημειώσεις] Στο: Π. Γκίζα, *Διερεύνηση απόψεων μαθητών του Δημοτικού Σχολείου σχετικά με τη συμμετοχή τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα Παιδαγωγικής αξιοποίησης τηλεδιάσκεψης Οδυσσέας*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο.
- Τσατσαρώνη, Θ. (2011). Εξ αποστάσεως διδασκαλία της Γαλλικής Γλώσσας: Το πρόγραμμα «Προσέγγιση». Στο: Χ. Παναγιωτακόπουλος (Επιμ.), *Πρακτικά Εργασιών 2ου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου «Ένταξη και χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία»*, Πάτρα, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Τσιπλητάρης, Α. (2001). *Η κοινωνικοποίηση του παιδιού*. Αθήνα: Διάδραση.
- Φλουρής, Γ., Πασσιάς, Γ. (2005). Εκπαίδευση και εκπαιδευτικός στην Κοινωνία της Γνώσης : Ο λόγος της αποδόμησης, η αποδόμηση του ρόλου και οι παιδαγωγικές δυστοπίες του μεταμοντέρνου ορίζοντα. Στο: Π. Αναστασιάδης (Επιμ.), *Δια βίου και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην κοινωνία της πληροφορίας*. Πρακτικά 1ης Πανελλήνιας διημερίδας με διεθνή συμμετοχή. Ρέθυμνο: Προπομπός.
- Φύκαρης, Ι. (2002). *Τα Ολιγοθέσια Δημοτικά Σχολεία Στην Ελληνική Εκπαίδευση: Θεωρητική Και Εμπειρική Προσέγγιση*. Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

- Φωτεινόπουλος, Φ. (1964). Ολιγοθέσια σχολεία. *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια*, 4, 197-199.
- Χαμπιαούρης, Κ., Ράπτης, Α., Αναστασιάδης, Π., & Ράπτη, Α. (2004). Ανάπτυξη Συνεργατικού Περιβάλλοντος μέσω Τηλεδιάσκεψης κατά τη Διδασκαλία της Ενότητας «Οικολογία», στα πλαίσια του Μαθήματος της Επιστήμης σε Δημοτικά Σχολεία της Κύπρου. Στο: Μ. Γρηγοριάδου, Α. Ράπτη, Σ. Βοσνιάδου, & Χρ. Κυνηγού. (Επιμ.), *Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή με θέμα: Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*. Τόμος Β'. Αθήνα: Νέες Τεχνολογίες.
- Χαραλαμπίδης, Β. (1993). *Η ανάπτυξη της προσωπικότητας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ψαλλιδάς, Β., & Μανούσου, Ε. (2011). Η αξιοποίηση εργαλείων του web 2.0 για την εφαρμογή συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Μελέτη περίπτωσης: Ο σχεδιασμός και η οργάνωση του μαθήματος της Βιολογίας Γ' Γυμνασίου, των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και των προγραμμάτων της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη στο 2ο Γυμνάσιο Βούλας. *Proceedings of the 6th International Conference in Open & Distance Learning* Loutraki, Greece.

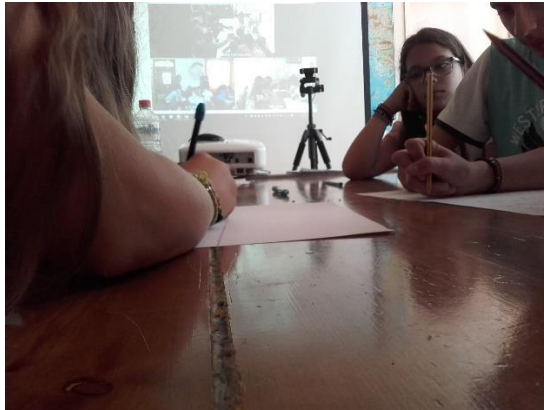
Παράρτημα Α: « Ερωτήσεις συνέντευξης πριν την έναρξη των τηλεδιασκέψεων »

1. Σου αρέσει το σχολείο; Τι περιμένεις από αυτό;
2. Πώς σου φαίνονται τα μαθήματα φέτος;
3. Μαθαίνεις καινούρια πράγματα στο σχολείο; Ποια έχουν περισσότερο ενδιαφέρον;
4. Πώς κρίνεις την συμμετοχή σου στην τάξη και γιατί;
5. Πιστεύεις ότι είσαι συνεπής/εντάξει στις υποχρεώσεις σου και γιατί το πιστεύεις αυτό;
6. Τι θα ήθελες να κάνετε στο σχολείο που δεν το κάνετε μέχρι τώρα;
7. Περίγραψε μου τις σχέσεις σου με τους συμμαθητές σου.
8. Όταν έχεις μία αντίθετη άποψη από αυτό που λένε οι συμμαθητές σου, τι κάνεις;
9. Ξεκινάς μία κουβέντα, με ποιον τρόπο ζητάς από τους συμμαθητές σου να πουν τη γνώμη τους;
10. Σε ενδιαφέρουν οι ιδέες των συμμαθητών σου; Πώς τους βοηθάς, αν χρειαστεί;
11. Όταν κάποιος σε εκνευρίζει, τι κάνεις;
12. Σκέψου ότι έχεις ένα πρόβλημα, πώς το αντιμετωπίζεις;
13. Με ποιους τρόπους δείχνεις ότι σε ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων;
14. Ανησυχείς για το πώς φαίνεσαι στους άλλους; Τι είναι αυτό που σε προβληματίζει περισσότερο;
15. Σου αρέσει να γνωρίζεις καινούριους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο προσπαθείς να μιλήσεις μαζί τους;
16. Τι περιμένεις από τις τηλεδιασκέψεις;
17. Πού πιστεύεις ότι θα σε ωφελήσει η τηλεδιάσκεψη;
18. Πώς νομίζεις ότι η τηλεδιάσκεψη θα σε φέρει πιο κοντά με άλλα παιδιά; Θα κάνεις καινούριους φίλους;
19. Ποιες δυσκολίες πιστεύεις ότι θα αντιμετωπίσεις στην πορεία των τηλεδιασκέψεων;

Παράρτημα Β: «Ερωτήσεις συνέντευξης μετά το τέλος των τηλεδιασκέψεων»

1. Σου άρεσε το σχολείο την φετινή χρονιά; Τι πράγματα σου έμειναν στο μυαλό;
2. Πώς σου φάνηκαν τα μαθήματα φέτος;
3. Έμαθες καινούρια πράγματα στο σχολείο; Ποια είχαν περισσότερο ενδιαφέρον;
4. Πώς κρίνεις την συμμετοχή σου στην τάξη και γιατί;
5. Πιστεύεις ότι ήσουν συνεπής/εντάξει στις υποχρεώσεις σου και γιατί το πιστεύεις αυτό;
6. Τι θα ήθελες να κάνετε στο σχολείο που δεν το κάνετε μέχρι τώρα;
7. Περιγράψε μου τις σχέσεις σου με τους συμμαθητές σου.
8. Όταν έχεις μία αντίθετη άποψη από αυτό που λένε οι συμμαθητές σου, τι κάνεις;
9. Ξεκινάς μία κουβέντα, με ποιον τρόπο ζητάς από τους συμμαθητές σου να πουν την γνώμη τους;
10. Σε ενδιαφέρουν οι ιδέες των συμμαθητών σου; Πώς τους βοηθάς, αν χρειαστεί;
11. Όταν κάποιος σε εκνευρίζει, τι κάνεις;
12. Σκέψου ότι έχεις ένα πρόβλημα, πώς το αντιμετωπίζεις;
13. Με ποιους τρόπους δείχνεις ότι σε ενδιαφέρουν τα συναισθήματα των άλλων;
14. Ανησυχείς για το πώς φαίνεσαι στους άλλους; Τι είναι αυτό που σε προβληματίζει περισσότερο;
15. Σου αρέσει να γνωρίζεις καινούριους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο προσπαθείς να μιλήσεις μαζί τους;
16. Τι σου έμεινε από τις τηλεδιασκέψεις;
17. Πού πιστεύεις ότι θα σε ωφελήσει η τηλεδιάσκεψη;
18. Νομίζεις ότι η τηλεδιάσκεψη θα σε φέρει πιο κοντά με άλλα παιδιά; Έκανες καινούριους φίλους;
19. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισες στην πορεία των τηλεδιασκέψεων;

Παράρτημα Γ: «Εικόνες»

Μιχαήλ Καψάλακης, «Σχολική ΕξΑΕ : Διερεύνηση των κοινωνικών και ψυχολογικών επιπτώσεων στους μαθητές του Ολιγοθέσιου Δημοτικού Σχολείου, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ»

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.